

Mikael Gilljam
Sören Holmberg

*Sveriges första
Europaparlamentsval*

Norstedts Juridik AB

Adress till förlaget:

Norstedts Juridik AB, Box 6472, 113 82 Stockholm

Fax 08-690 90 70, telefon 08-690 91 00

Beställningar:

Norstedts Juridik AB, Kundtjänst, Box 6454, 113 82 Stockholm

Fax 08-690 90 30, telefon 08-690 96 96, växel 08-690 91 00

Sveriges första Europaparlamentsval
Mikael Gilljam och Sören Holmberg

Upplaga 1:1

ISBN 91-39-20116-3

© 1998 författarna och Norstedts Juridik AB

Tryck: Norstedts Tryckeri, Stockholm 1998

Sveriges första Europaparlamentsval utgör rapport nr 17 i Statistiska Centralbyråns skriftserie Valundersökningar.

Att mångfaldiga innehållet i denna bok, helt eller delvis, utan medgivande av Norstedts Juridik AB, är förbjudet enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk. Förbudet gäller varje form av mångfaldigande, såsom tryckning, kopiering, bandinspelning etc.

Innehåll

Förord	7
1. Ett Europaval?	9
2. Rekordlångt valdeltagande	15
3. Nygammal socioekonomisk röstning	29
4. Få men rörliga väljare	35
5. EU-färgad åsiktsröstning	45
6. Att också rösta på person	69
7. Ett annorlunda val	91
Litteratur	93
Person- och sakregister	97

Förord

Sveriges första Europaparlamentsval är den tredje och sista boken om tolv hektiska valmånader i mitten av 1990-talet - från riksdagsvalet den 18 september 1994, via folkomröstningen om EU-medlemskap den 13 november samma år fram till det första Europaparlamentsvalet den 17 september 1995. Hur väljarna röstade och varför riksdagsvalet och folkomröstningen 1994 gick som de gick har vi tidigare skrivit om i böckerna *Väljarnas val* (1995) och *Ett knappt ja till EU* (1996) - båda utgivna på förlaget Norstedts Juridik. Denna tredje volym handlar följaktligen om hur det gick i Europaparlamentsvalet 1995: Varför många väljare då valde att inte gå och rösta, varför de som deltog röstade som de gjorde och hur väljarna använde sig av den nya möjligheten till personröstning.

Boken bygger på intervjuer med sammanlagt 2 237 personer och ingår i den serie valundersökningar som sedan mer än fyra årtionden genomförs i samarbete mellan Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg och Statistiska centralbyrån i Stockholm och Örebro.

Sveriges första Europaparlamentsval är, liksom sina föregångare, en produkt av ett lagarbete. I Göteborg vill vi först och främst tacka tre personer: Per Hedberg som har haft ansvaret för kodning, filbyggande och databearbetningar, Anna-Gun Andersson som är Valforskningsprogrammets sekreterare samt Sophie Johansson som har kodat väljarintervjuerna till analyserbara siffror och dessutom färdigställt det tryckfärdiga bokoriginalet. Delar av det färdiga manuskriptet har lästs och kommenterats av Martin Brothén, Peter Esaiasson, Lennart Nilsson och Henrik Oscarsson.

Intervjuerna har genomförts av Statistiska centralbyråns intervjuare över hela landet. Olle Johansson i Stockholm och Antti Ahtiainen och Michael Nilsson i Örebro har ansvarat för arbetet inom SCB.

Boken innehåller fem kapitel plus inledning och avslutning. Mikael Gilljam har skrivit kapitel 2 och 6 medan Sören Holmberg har författat kapitel 3, 4 och 5. Resultat från Europaparlamentsvalstudien finns också redovisade i SCB-publikationen *Valet till Europaparlamentet 95* som ingår i Sveriges officiella statistik.

Det svenska valforskningsprogrammet grundades och utvecklades under 1950- och 1960-talen av Bo Särilvik. Efter en kort tids sjukdom avled professor Bo Särilvik i januari 1998. *Sveriges första Europaparlamentsval* tillägnas hans minne.

Göteborg i februari 1998

Mikael Gilljam   Sören Holmberg

1. Ett Europaval?

Ett något slitet skämt när det gäller valen till Europaparlamentet är att de varken är europeiska eller några riktiga val (Marsh och Franklin 1996:11). Den internationella forskningen kring EU-parlamentsvalen slår fast att de är "andra rangens nationella val". De uppfattas som mindre viktiga och i de flesta länder handlar de om nationella frågor, inte om EU-frågor. De forskare som lanserade tankegången redan i samband med det första EU-parlamentsvalet 1979 heter Karlheinz Reif och Hermann Schmitt. De sammanfattade tre empiriska mönster som kunde iakttas 1979, men också i senare Europaparlamentsval. De mönstren är:

- Valdeltagandet är lägre i EU-parlamentsvalen än i nationella val.
- Regeringspartier tenderar att göra sämre i från sig i EU-parlamentsval än i nationella val.
- Stora partier lyckas sämre och små partier bättre i EU-parlamentsval än i nationella val

De bakomliggande orsakerna till mönstren har enligt Reif och Schmitt att göra med att alla aktörer (väljare, partier, media) uppfattar EU-parlamentsvalen som mindre viktiga. De gäller inte den nationella regeringsmakten och de har heller inte betytt särskilt mycket för beslutsfattandet inom EU. Europaparlamentsvalen är andra rangens val och drar till sig mindre intresse, precis som de flesta lokala och regionala val. De nationella valen är fortfarande nummer ett i de flesta länder. Frånvaron av regeringsfrågan i EU-parlamentsvalen ger väljarna större frihet att rösta mindre instrumentellt och mer expressivt. De stora partierna som oftast är de mest realistiska alternativen i regeringsdiskussionen, och som därför tenderar att gynnas i nationella val, har en tendens att tappat stöd i andra rangens val. Mindre partier med mer expressivt stöd får en större chans att sticka upp när regeringsfrågan inte står i centrum.

När det gäller valdeltagande är skillnaden mellan nationella val och EU-parlamentsval mycket tydlig. Under perioden 1976-1994 var det genomsnittliga valdeltagandet bland EU:s medlemsländer 82 procent i nationella val som föregick ett EU-parlamentsval mot endast 63 procent i det efterföljande Europaparlamentsvalet, en skillnad på 19 procentenheter. Valdeltagandet i EU-parlamentsvalen har dessutom uppvisat en negativ trend med lägre siffror för varje val. Genomsnittligt för hela EU har valdeltagandet sjunkit från 68 procent 1979, 65 procent 1984, 63 procent 1989 till endast 60 procent 1994 (van der Eijk and Franklin 1996:14-15).

Stödet för regeringspartier inom EU-området har under samma period i genomsnitt varit 49 procent vid nationella val och 43 procent vid efterföljande Europa-

parlamentsval, en skillnad på 6 procentenheter (van der Eijk and Franklin 1996:14). Tendensen att regeringspartier tappar stöd i EU-parlamentsval har förstärkts över tid (Marsh 1998). Regeringspartier tenderar att förlora mest om EU-parlamentsvalen hålls mot mitten av den nationella valperioden. Regeringspartier klarar sig något bättre om Europaparlamentsvalen inträffar strax före eller efter nationella val. Ju närmare i tid vi kommer ett nationellt val desto viktigare blir regeringsfrågan. Mitt i valperioden kan väljarna känna sig mer fria att rösta uttrycksfullt.

När det gäller småpartifördelen i Europaparlamentsvalen visar sentida forskning av irländaren Michael Marsh att det främst är relativt små partier (partier mindre än 4 procent) som tenderar att göra vinster i EU-parlamentsvalen (Marsh 1998). Störst förluster tenderar de allra största partierna att göra (partier över 30 procent).

Valutgången

I många men inte alla avseenden passade det svenska Europaparlamentsvalet 1995 in i de mönster som forskarna tidigare kunnat iaktta inom EU. När det gäller valdeltagandet var det svenska resultatet (41,6 procent) helt i överensstämmelse med tidigare kända mönster, dvs att valdeltagandet är lägre i EU-parlamentsval än i nationella val (se tabell 1.1). I det svenska fallet var detta mönster ovanligt tydligt, eftersom andelen röstande i Europaparlamentsvalet inte ens nådde upp till hälften av andelen röstande i 1994 års riksdagsval (86,8). Skillnaden i valdeltagande mellan riksdagsvalet och EU-parlamentsvalet blev hela 45,2 procentenheter. Det är en av de största skillnader av detta slag som registrerats inom EU.

Även när det gäller tendensen att regeringspartier förlorar i EU-parlamentsval håller det allmänna EU-mönstret i det svenska Europaparlamentsvalet 1995. Och det håller med råge. Socialdemokraternas resultat i EU-parlamentsvalet (28,1) är ett av de sämsta partierna någonsin gjort och hela 17,1 procentenheter sämre än i riksdagsvalet 1994 då socialdemokraterna erhöll 45,2 procent av rösterna. Socialdemokraternas nedgång i Sverige på 17,1 procentenheter är klart större än motsvarande genomsnittliga förlust för regeringspartier inom EU vid de fyra valen under perioden 1979-1994 (6 procent).

Tabell 1.1 Resultat av Europaparlamentsvalet 1995

parti	Riksdagsvalet 1994		Europa- parlamentsvalet 1995		förändring 1994-1995	
	antal röster	procent	antal röster	procent	antal röster	procent
v	342 988	6,2	346 764	12,9	+3 776	+6,7
s	2 513 905	45,2	752 817	28,1	- 1 761 088	-17,0
c	425 153	7,7	192 077	7,2	-233 076	-0,5
fp	399 556	7,2	129 376	4,8	-270 180	-2,4
m	1 243 253	22,4	621 568	23,2	-621 685	+0,8
kd	225 974	4,1	105 173	3,9	-120 801	-0,2
mp	279 042	5,0	462 092	17,2	+183 050	+12,2
nyd	68 663	1,2	2 841	0,1	-65 822	-1,1
sarajevolistan	-	-	26 875	1,0	-	-
fria EU-kritiker	-	-	18 398	0,7	-	-
rättviselistan	-	-	14 904	0,6	-	-
övriga partier	57 006	1,0	10 266	0,4	-46 740	-0,6
saml. gilt. valsedlar	5 555 540	100,0	2 683 151	100,0	-2 872 389	-
giltiga valsedlar	5 555 540	98,5	2 683 151	98,4	2 872 389	-0,1
blank/ogilt. valsedl.	84 853	1,5	44 166	1,6	-40 687	+0,1
summa röstande	5 640 393	100,0	2 727 317	100,0	2 913 076	-
röstande	5 640 393	86,8	2 727 317	41,6	-2 913 076	-45,2
icke-röstande	855 972	13,2	3 824 464	58,4	+2 968 737	+45,2
s:a röstberättigade	6 496 365	100,0	6 551 781	100,0	+55 661	

Kommentar: Resultaten är hämtade från *Allmänna valen 1994* och från *Valet till Europaparlamentet 95* utgivna av Statistiska centralbyrån.

När det gäller mönstret att små partier ofta gör bättre ifrån sig än större i Europaparlamentsval är de svenska resultaten 1995 något blandade. Jämfört med riksdagsvalet 1994 tappade flera mindre partier, som till exempel kristdemokraterna (-0,2 procentenheter till 3,9), folkpartiet (-2,4 procentenheter till 4,8) och centerpartiet (-0,5 procentenheter till 7,2) röststöd i Europaparlamentsvalet, samtidigt som två andra mindre partier gick starkt framåt - vänsterpartiet + 6,7 procentenheter till 12,9 procent och miljöpartiet + 12,2 procentenheter till 17,2 procent. När det gäller Sveriges två större partier gick det medelstora partiet moderaterna något framåt (+0,8 procentenheter till 23,2 procent) medan det stora partiet socialdemokraterna gick tillbaka med -17,1 procentenheter till 28,1.

Sett i perspektiv av de mönster som Reif och Schmitt funnit gjorde kd, fp och c (om vi betraktar dem som små partier) sämre ifrån sig i Europaparlamentsvalet än vad man kunde förvänta sig. De gick tillbaka när de borde ha gått fram. Miljöpartiet och vänsterpartiet däremot gjorde vad som enligt teorin förväntades av dem som små partier. De vann ökat röststöd i EU-parlamentsvalet. Det stora socialdemokratiska partiet gjorde också vad som förväntades, och det i dubbel mening. Partiet skulle förlora stöd både i egenskap av stort parti och i egenskap

av regeringsparti. Och det gjorde partiet. Förlusten 1995 är den största i socialdemokratins valhistoria. Om vi definierar moderaterna som ett stort parti, vilket inte är orimligt ur ett svenskt perspektiv, var dess framgång i Europaparlamentsvalet oväntad utifrån Reifs och Schmitts teori. Som ett stort parti skulle moderaterna ha tappat stöd, inte vunnit som blev fallet.

Sammanfattningsvis uppfyllde alltså enbart tre svenska partier (mp, v, s) förväntningarna utifrån Reifs och Schmitts resultat medan fyra andra (kd, c, fp, m) inte gjorde det. Ett inte helt imponerande utfall för Reifs och Schmitts tankegångar. Å andra sidan, och som en liten tröst, lyckades Reifs och Schmitts teori mycket väl förutsäga det låga valdeltagandet och regeringspartiets nederlag i det första svenska Europaparlamentsvalet.

Frågan

Huvudfrågeställningen i den kommande analysen av Sveriges första Europaparlamentsval berör Reifs och Schmitts karaktäristik av EU-parlamentsvalen som nationella val med inrikesfrågor i centrum. Senare forskning har bekräftat att väljare ute i Europa, med danska väljare som lysande undantag, oftast har röstat utifrån andra kriterier än vad de anser om EU och EUs framtid när de valt parti i Europaparlamentsvalen (Eijk and Franklin 1996; Lodge 1996). En orsak kan vara att EU-frågor har varit föga omstridda i de flesta EU-länder. De stora partierna har i huvudsak varit överens i Europafrågorna. Väljarna har alltså mer eller mindre tvingats att rösta på annat (regeringsfrågan, inrikespolitik) än vad EU-parlamentsvalen formellt har handlat om.

I Sverige var läget annorlunda 1995. EU-frågorna var starkt partiskiljande. Två riksdagspartier var klart EU-negativa (v och mp) samtidigt som två andra riksdagspartier var klart EU-positiva (fp och m). Övriga tre riksdagspartier var delade och gick fram med alternativa listor i valet (s, c och kd). Bland de mer uppmärksammade nya partier som kandiderade i Europaparlamentsvalet var två starkt kritiska till EU (fria EU-kritiker och rättviselistan) medan ett var mer positivt (sarajevolistan). Partierna erbjöd med andra ord väljarna goda möjligheter att uttrycka sina åsikter i EU-frågor med hjälp av valsedel. Frågan är i vilken utsträckning som svenska väljare utnyttjade den möjligheten. Blev Sveriges första EU-parlamentsval ett inrikesval, som i de flesta andra EU-länder, eller blev det ett Europaval?

Analysen kommer att koncentreras till de tre viktigaste val som konfronterade alla röstberättigade svenskar 1995. Huruvida man överhuvudtaget skulle rösta, vilket parti man skulle stödja, och om man skulle utnyttja den nya möjligheten att också personrösta. Konkret uttryckt kommer vi att analysera valdeltagandet, partivalet och personröstandet. Vårt huvudsakliga undersökningsmaterial utgörs av en intervjuundersökning med ett urval röstberättigade personer genomförd omedelbart efter Europaparlamentsvalet i september 1995.

Undersökningsmaterialet

EU-parlamentsvalundersökningen 1995 har som sina föregångare genomförts i samarbete mellan Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet och Statistiska centralbyrån i Stockholm och Örebro. Undersökningen genomfördes i form av besöksintervjuer omedelbart efter Europaparlamentsvalet.

Populationen utgjordes av röstberättigade svenska medborgare i åldrarna 18-80 år boende i Sverige. För undersökningen drogs ett obundet slumpmässigt urval (OSU) på 2676 personer (nettourval). Sammanlagt genomfördes 2237 intervjuer.

Statistiska centralbyråns intervjuarbete startade omedelbart efter valet i september och pågick till mitten av november. Det stora flertalet intervjuer genomfördes vid hembesök, men 627 upptagna eller svårantäffade personer ställde endast upp för en förkortad telefonintervju. Av dessa 627 intervjuer var det 174 som endast omfattade frågor om partival. Fältarbetet och kodningsproceduren underlättades av att SCB använde persondatorer vid intervjuerna (data-assisterade besöksintervjuer, DABI).

Bortfallet i undersökningen blev endast 16,4 procent vilket är ett bra resultat med tanke på det låga deltagandet i valet. Uppemot tre fjärdedelar av bortfallet (12,1 procent) består av personer som angav förhinder eller inte ville medverka. Skillnader i bortfall mellan olika befolkningsgrupper är i flertalet fall obetydliga. En relativt stor skillnad, dock mindre än vid riksdagsvalen, återfinns mellan röstare och icke-röstare – 11 procent bortfall bland röstare mot 22 procent bland icke-röstare.

Tabell 1.2 Partifördelningen i EU-parlamentsvalstudien och bland väljarna vid valet 1995 (procent)

parti	1995 års EU-parlamentsvalstudie	1995 års valresultat	skillnad
v	14,3	12,9	+1,4
s	28,2	28,1	+0,1
c	6,4	7,2	-0,8
fp	4,3	4,8	-0,5
m	21,5	23,2	-1,7
kds	3,5	3,9	-0,4
mp	19,7	17,2	+2,5
övriga	2,1	2,7	-0,6
summa procent	100,0	100,0	
antal intervjuade	988		

Kommentar: Antalet intervjupersoner i 1995 års EU-parlamentsvalstudie som röstade i valet var 1040. Av dem uppgav 37 (3,6 procent) inte vilket parti de röstade på medan 15 (1,4 procent) uppgav att de hade röstat blankt.

Partiernas valresultat i 1995 års EU-parlamentsval avspeglas förhållandevis väl bland de personer som intervjuades i valundersökningen. Den genomsnittliga avvikelser mellan partiernas valresultat och röstandelarna i EU-parlamentsvalstudien var 1,0 procentenheter (se tabell 1.2), vilket är något större än motsvarande avvikelse vid riksdagsvalet 1994 (0,6 procent). Moderaterna är det parti som är mest underrepresenterat i det intervjuade urvalet (-1,7 procentenheter) medan miljöpartiet är mest överrepresenterat (+2,5 procentenheter).

Tabell 1.3 Osäkerhetsmarginaler för procenttal (95 procents säkerhetsnivå)

Procenttal som uppskattas	Antal intervjupersoner					
	200	400	600	1000	2000	3000
10 eller 90 procent	±4	±3	±2	±2	±1	±1
20 eller 80 procent	±6	±4	±3	±2	±2	±1
50 procent	±7	±5	±4	±3	±2	±2

Resultat från urvalsundersökningar är alltid behäftade med en viss osäkerhet. I tabell 1.3 redovisas hur det statistiska konfidensintervallet varierar med antalet intervjupersoner och med vilket procenttal som uppskattas. Siffrorna gäller med 95 procents säkerhet (.05-nivån).

Flera av de resultat som presenteras på de följande sidorna är dock säkrare än vad konfidensintervallen i tabellen anger. De redovisade osäkerhetstalen gäller för procentsiffror i en enskild undersökning. Resultat som har återfunnits i tidigare valundersökningar eller som faller väl in i någon form av trend har en större säkerhet.

2. Rekordlåg valdeltagande

Valdeltagandet i 1995 års svenska Europaparlamentsval blev rekordlåga 41,6 procent. Soffliggarpartiet med stöd av 58,4 procent av samtliga röstberättigade blev därigenom det överlägset största "partiet". Det enda val under demokratisk tid som har noterat ett lägre valdeltagande är 1922 års landstingsval där endast 38,2 procent av väljarna utnyttjade sin rösträtt. För att hitta ett riksdagsval med lägre valdeltagande än 41,6 procent får vi gå tillbaka till 1899 års andrakammarval då 40,3 procent av de röstberättigade männen deltog i valet.

Även i ett internationellt Europaparlamentsvalsperspektiv är 41,6 procent ett lågt valdeltagande. Sverige går här in på 12:e plats bland de 15 medlemsländernas Europaparlamentsval som hölls under perioden 1994-1996. Portugal (35,6 procent), Nederländerna (35,6 procent) och Storbritannien (36,4 procent) är de enda länder som återfinns nedanför Sverige i statistiken medan Irland (44,0 procent) befinner sig på platsen strax ovanför. Det högsta valdeltagandet i 1994-1996 års Europaparlamentsval noterades i, i tur och ordning, Belgien (90,7 procent), Luxemburg (86,6 procent), Italien (74,8 procent), Grekland (71,2 procent) och Österrike (67,2 procent). I övriga fem länder var valdeltagandet mellan 50 och 60 procent - Tyskland 60,1 procent, Spanien 60,0 procent, Finland 58,8 procent, Frankrike 52,7 procent och Danmark 52,2 procent. Vid en jämförelse med samtliga val till Europaparlamentet sedan starten 1979 hamnar 1995 års svenska premiärval på 43:e plats bland de 49 valen med Portugal och Nederländerna 1994 och Storbritannien 1979, 1984, 1989 och 1994 nedanför i rangordningen.¹

Huvudfrågeställningen i det här kapitlet handlar om vilka väljare som gick och röstade i 1995 års svenska Europaparlamentsval och vilka väljare som valde att stanna hemma. Var det samma grupper som brukar uppvisa ett relativt lågt valdeltagande vid riksdagsvalen som tenderade att sitta hemma även vid Europaparlamentsvalspremiären? Fanns det grupper som normalt utmärks av ett högt valdeltagande som den här gången i stor utsträckning valde att inte gå och rösta? Skall det låga valdeltagandet i första hand tolkas som en protest mot det svenska EU-medlemskapet eller handlar det mer om att traditionella orsaker till icke-

1. Man bör här ha i åtanke att Europaparlamentsvalen i Storbritannien genomförs i enmansvalkretsar där utgången i många fall står mer eller mindre klar på förhand. Det genomsnittliga valdeltagandet för samtliga länders Europaparlamentsval har sjunkit från 63 procent 1979 till 59 procent exklusive Sverige och till 58 procent inklusive Sverige 1994-1996. En jämförelse mellan respektive lands valdeltagande i Europaparlamentsvalet och i det nationella parlamentsval som föregick respektive Europaparlamentsval under perioden 1979-1994 visar att valdeltagandet i genomsnitt har varit 18,5 procentenheter lägre i Europaparlamentsvalen (Marsh and Franklin 1996:14). Motsvarande differens mellan det svenska riksdagsvalet 1994 (86,8 procent) och det svenska Europaparlamentsvalet 1995 (41,6 procent) var hela 45,2 procentenheter. En utförlig analys av valdeltagandeskillnader mellan olika länders Europaparlamentsval - där röstplikt framstår som den klart viktigaste faktorn för ett högt valdeltagande - återfinns i Franklin, van der Eijk and Oppehuis (1996).

röstning fick ett större spelrum i den typ av lågstimulival som Europaparlamentsvalen utgör?

Tolkningen av det låga valdeltagandet kommer också att underbyggas med hjälp av icke-röstarnas egna motiveringar för att inte delta i Europaparlamentsvalet. Motiverades soffliggandet i första hand med politiskt ointresse, bristande kunskaper om EU-frågor och Europaparlamentets maktlöshet, eller handlade motiveringarna för att inte rösta mer om ett avståndstagande från det svenska EU-medlemskapet? Måhända kan kanske också krångligheterna kring den nya personröstningen och vissa partiers valedlar med både ja- och nej-kandidater ha bidragit till att många väljare stannade hemma.

Kapitlet avslutas med en kort diskussion om eventuella konsekvenser av ett lågt och över befolkningsgrupper ojämnt spritt valdeltagande och om i vad mån 1995 års valdeltagandekatastrof är att betrakta som en engånghändelse eller om det låga valdeltagandet i Europaparlamentsvalet kan förväntas smitta av sig på kommande val.

Valdeltagande i olika befolkningsgrupper

Valdeltagande är normalt sett ett svåranalyserat fenomen i samband med svenska val. För det första är gruppen icke-röstare ganska liten (10-15 procent), vilket gör det svårt att dela upp den i mindre grupper; ett valdeltagande kring 90 procent innebär dessutom med nästan logisk nödvändighet att det endast finns mindre skillnader mellan olika befolkningsgrupper. För det andra vet vi att den begränsade skaran icke-röstare har en stark tendens att inte vilja låta sig intervjuas i väljarundersökningar; det genomsnittliga bortfallet i de fyra valundersökningarna 1985-1994 var hela 44 procent bland icke-röstare mot endast 20 procent bland röstare. För det tredje, slutligen, brukar 20-25 procent av icke-röstarna uppge att de har deltagit i valet trots att röstlängden visar på motsatsen.

I 1995 års svenska Europaparlamentsvalundersökning är dessa problem små eller obefintliga: För första gången i valundersökningarnas historia är icke-röstarna nu något fler än röstarna (53 procent mot 47). Dessutom är bortfallet bland icke-röstarna den här gången betydligt mindre än normalt (22 procent mot 11 procent bland röstarna). Problemet med icke-röstare som uppger sig ha röstat har precis som i tidigare valundersökningar korrigerats genom kontroller mot röstlängden.

Hur skiljde sig då valdeltagandet åt mellan olika befolkningsgrupper i 1995 års svenska Europaparlamentsval? Var skillnaderna desamma som vid 1994 års riksdagsval och vid 1994 års EU-folkomröstning? I tabell 2.1 redovisas sambanden mellan valdeltagande och ett antal olika sociala och ekonomiska bakgrundsfaktorer som vi sedan tidigare vet brukar vara relaterade till valdeltagande. Kolumnen näst längst till höger visar förändringen i valdeltagande mellan 1994 års riksdagsval och 1995 års Europaparlamentsval.

Tabell 2.1 Valdeltagande i olika befolkningsgrupper vid riksdagsvalet 1994, folkomröstningen om EU-medlemskap 1994 och Europaparlamentsvalet 1995 (procent)

grupp	riksdags- valet 1994	EU-folkom- röstningen 1994	Europa- parlaments- valet 1995	förändring RD 1994- EUP 1995	antal intervjuade EUP 1995
kön					
kvinnor	88	84	43	-45	1322
män	86	83	41	-45	1354
ålder					
18 - 21	87	82	33	-54	160
22 - 30	85	81	35	-50	436
31 - 40	86	83	36	-50	451
41 - 50	90	87	42	-48	546
51 - 60	88	87	45	-43	463
61 - 70	89	85	52	-37	329
71 - 80	83	76	47	-36	291
utbildning					
folkskola/grundskola	85	80	38	-47	790
påbyggnadsutbildning	86	82	38	-48	470
studentnivå/3-årigt gymn.	89	84	45	-44	318
universitet	90	88	55	-35	475
förvärvsställning					
ålderspensionärer	87	82	53	-34	326
förtidspensionärer	85	80	44	-41	85
studerande	88	83	43	-45	172
förfärdarbetande	87	84	41	-46	1299
hemarbetande	91	80	32	-59	22
arbetslösa	82	79	30	-52	135
yrkesgrupp					
industriarbetare	82	80	33	-49	291
övriga arbetare	81	80	35	-46	512
lägre tjänstemän	82	84	43	-39	233
mellantjänstemän	92	86	52	-40	425
högre tjänstemän	92	89	57	-35	241
småföretagare	87	82	39	-48	125
jordbrukare	89	80	41	-48	41
studerande	90	83	43	-47	163
facklig tillhörighet					
LO	82	83	35	-47	731
TCO	90	88	48	-42	434
SACO	96	90	63	-33	124
LRF	94	85	55	-39	18
företagarorganisation	82	80	42	-40	51
anställningssektor					
offentlig	89	85	47	-42	758
statlig	88	86	50	-38	224
kommunal	90	85	46	-44	534
privat	85	82	40	-45	1199

tabellen fortsätter på nästa sida

fortsättning tabell 2.1

grupp	riksdags- valet 1994	EU-folkom- röstningen 1994	Europa- parlaments- valet 1995	förändring RD 1994- EUP 1995	antal intervjuade EUP 1995
bostadsort					
ren landsbygd	87	82	39	-48	358
mindre tätort	88	85	43	-45	488
stad/större tätort	86	82	42	-44	920
Sthlm, Gbg, Malmö	86	83	48	-38	292
civilstånd					
gift/sammanboende	88	85	46	-42	1378
änka/änkling	87	76	43	-44	132
ogift/frånskild	83	80	34	-49	551
kyrkogång					
minst en gång i månaden	89	84	50	-39	174
några gånger om året	88	84	49	-39	435
mera sällan	89	83	41	-48	758
aldrig	83	82	39	-44	687
valmanskåren	86,8	83,3	41,6	-45,2	-

Kommentar: Svarspersonernas uppgifter om valdeltagande har kontrollerats mot röstlängden. Siffrorna har även justerats ner eftersom gruppen röstare är överrepresenterad bland de personer som ställt upp för intervju. Resultaten för anställningssektor, yrkessektor och facklig tillhörighet bygger på även icke förvärvsarbetande personer.

Människor med hög social position röstar i större utsträckning än människor med låg social position. Den sanningen gäller även för 1995 års svenska Europaparlamentsval: valdeltagandet var till exempel högre bland högutbildade än bland personer med enbart obligatorisk utbildning, tjänstemän röstade i betydligt större utsträckning än arbetare och valdeltagandet var högre bland gifta och sammanboende än bland ogifta och frånskilda (jfr Johansson 1996).

Det faktum att valdeltagandeskillnaderna på det hela taget är desamma som i riksdagsvalet – om än betydligt större – indikerar att 1995 års Europaparlamentsval var ett "vanligt" val men med färre stimuli för väljarna att gå och rösta. Samtidigt kan det dock inte uteslutas att skillnaderna i valdeltagande mellan riksdagsvalet och Europaparlamentsvalet är ett uttryck för att det i första hand var EU-motståndare som valde att sitta hemma 1995: Nedgången i valdeltagandet var klart större i grupper som i stor utsträckning röstade nej till svenskt EU-medlemskap i 1994 års folkomröstning - bland de unga, bland LO-medlemmar, bland arbetslösa och bland personer utanför storstadsområdena.

Människors benägenhet att gå och rösta hänger naturligtvis också samman med politiskt intresse och engagemang. Politiskt intresse, politikerförtroende och känslan av anhängarskap med ett politiskt parti är faktorer som normalt sett leder till ett högt valdeltagande. Kopplingen mellan dessa engagemangsfaktorer och

valdeltagandet i 1994 års riksdagsval, 1994 års EU-folkomröstning och 1995 års Europaparlamentsval redovisas i tabell 2.2.

Tabell 2.2 Valdeltagande efter politiskt intresse, intresse för EU-frågor, politikerförtroende och grad av parti-identifikation vid riksdagsvalet 1994, folkomröstningen om EU-medlemskap 1994 och Europaparlamentsvalet 1995 (procent)

grupp	riksdags- valet 1994	EU-folkom- röstningen 1994	Europa- parlaments- valet 1995	förändring RD 1994 - EUP 1995	antal intervjuade EUP 1995
politiskt intresse					
mycket intresserad	92	86	64	-28	212
ganska intresserad	89	85	53	-36	896
inte särskilt intresserad	85	82	32	-53	769
inte alls intresserad	73	68	12	-61	185
intresse för EU-frågor					
mycket intresserad	-	87	65	-	169
ganska intresserad	-	84	54	-	877
inte särskilt intresserad	-	79	33	-	799
inte alls intresserad	-	61	15	-	217
politikerförtroende					
mycket/ganska stort	89	84	54	-35	629
ganska litet	87	84	42	-45	1051
mycket litet	82	78	26	-56	342
grad av partiidentifikation					
stark identifikation	92	84	55	-37	433
svag identifikation	88	84	48	-40	610
enbart partipreferens	86	83	37	-49	740
ingen partipreferens	77	79	26	-51	279
valmanskåren	86,8	83,3	41,6	-45,2	-

Kommentar: Svarepersonernas uppgifter om valdeltagande har kontrollerats mot röstlängden. Siffrorna har även justerats ner eftersom gruppen röstare är överrepresenterad bland de personer som ställt upp för intervju. Frågan om intresse för EU-frågor ställdes inte i 1994 års Valundersökning.

Skillnaderna i valdeltagande mellan människor med olika grad av politiskt intresse och engagemang var betydligt större 1995 än vad vi annars är vana vid: Bland personer som uppgav sig vara mycket intresserade av politik var det hela två tredjedelar som röstade i Europaparlamentsvalet mot endast drygt var tionde bland de politiskt helt ointresserade. Bland personer med förtroende för politiker och bland partianhängare var det drygt hälften som gick och röstade mot endast var fjärde bland dem med mycket litet politikerförtroende och bland personer utan partipreferens.

Det förväntade mönstret i tabell 2.2 kan även det sägas ge stöd för tolkningen att 1995 års Europaparlamentsval var ett lågstimulival. Men i den utsträckning som EU-motståndare är mindre intresserade av politik, mer misstroende mot politiker och mindre partiidentifierade än EU-förespråkare kan det inte uteslutas att 1995 års starka koppling mellan politiskt engagemang och valdeltagande är ett uttryck

för att det i första hand var EU-motståndare som låg hemma på sofflocket i Europaparlamentsvalspremiären. Hur det var med den saken skall vi strax återkomma till.

Först skall vi emellertid undersöka sambanden mellan valdeltagande i Europaparlamentsvalet och valdeltagande och röstning i 1994 års riksdagsval och 1994 års EU-folkomröstning samt partisympati och inställning till det svenska EU-medlemskapet 1995. Resultaten redovisas i tabell 2.3.

Tabell 2.3 Valdeltagande vid Europaparlamentsvalet 1995 efter valdeltagande och röstning vid riksdagsvalet och EU-folkomröstningen 1994 samt efter partisympati och EU-åsikt vid Europaparlamentsvalet 1995 (procent)

	andel röstande i Europaparlaments- valet 1995	antal intervjuade
valdeltagande i riksdagsvalet 1994		
röstade	45	1943
röstade inte	7	161
valdeltagande i folkomröstningen 1994		
röstade	46	1929
röstade inte	11	264
partival i riksdagsvalet 1994		
v	53	153
s	42	896
c	37	142
fp	45	118
m	47	417
kd	50	70
mp	53	119
övriga	27	28
röstning i EU-folkomröstningen 1994		
ja till EU-medlemskap	50	946
nej till EU-medlemskap	42	962
blankt	47	21
partisympati vid Europaparlamentsvalet 1995		
v	52	180
s	42	748
c	45	134
fp	45	78
m	50	381
kd	48	45
mp	47	183
övriga	18	10
åsikt om det svenska EU-medlemskapet vid Europaparlamentsvalet 1995		
för, bestämd uppfattning	59	484
för, mera tveksam	48	285
ingen bestämd åsikt	23	300
emot, mera tveksam	30	302
emot, bestämd uppfattning	40	865

Kommentar: Svarspersonernas uppgifter om valdeltagande har kontrollerats mot röstlängden. Siffrorna har även justerats ner eftersom gruppen röstare är överrepresenterad bland de personer som ställde upp för intervju. Uppgifter om röstning i valet och folkomröstningen 1994 bygger däremot på vad svarspersonerna själva har uppgivit.

Det finns en mycket tydlig tendens till vad som kan kallas för vaneröstning bland svenska väljare: Bland de som röstade i 1994 års riksdagsval var det 45 procent som också gick till valurnorna vid Europaparlamentsvalet 1995; bland de som inte röstade 1994 var det endast 7 procent som röstade 1995. Motsvarande siffror för valdeltagandet 1995 bland de som röstade respektive inte röstade i 1994 års EU-folkomröstning var 46 och 11 procent.

Det finns dessutom intressanta om än betydligt svagare kopplingar mellan människors partisympati och inställning till det svenska EU-medlemskapet och huruvida de röstade i 1995 års Europaparlamentsval. Vänsterpartiet och moderaterna med sina klara profiler i EU-frågan lyckades mobilisera flest sympatisörer att gå och rösta 1995 (52 respektive 50 procent) medan framförallt socialdemokraterna var mindre framgångsrika (42 procent).

Svaret på den politiskt något känsliga frågan om huruvida det i första hand var EU-förespråkare som röstade i 1995 års Europaparlamentsval är otvetydigt ja. Bland EU-förespråkarna var det 56 procent som utnyttjade sin rösträtt medan endast 39 procent bland EU-motståndarna gjorde det samma. Samtidigt finns det även här en tydlig engagemangsfaktor: bland de övertygade EU-anhängarna var det 59 procent som gick och röstade mot endast 48 procent bland de mer tveksamma; motsvarande siffror bland EU-motståndarna var 40 procent bland de övertygade mot endast 30 procent bland de tveksamma. Det klart lägsta valdeltagandet återfinns dock bland personer utan åsikt om det svenska EU-medlemskapet: så få som 23 procent av de EU-tveksamma brydde sig om att gå och rösta i Europaparlamentsvalet.

Skillnaden i valdeltagande mellan EU-förespråkare (56 procent) och EU-motståndare (39 procent) är naturligtvis inget hälsotecken i en demokrati. Men sjukdomens allvar kan tolkas lite olika beroende på hur skillnaden har uppkommit. Om EU-förespråkare i alla olika befolkningsgrupper genomgående hade ett högre valdeltagande än EU-motståndare ligger det nära till hands att betrakta många EU-motståndares icke-röstning som en protest mot det svenska EU-medlemskapet – en protest som innebar att de valde eller möjligen kände sig tvingade att ställa sig vid sidan om den demokratiska processen. Om det däremot visar sig att valdeltagandeskillnaden mellan EU-förespråkare och EU-motståndare i huvudsak beror på skillnader i status, vanebeteende och politiskt engagemang befinner vi oss i en visserligen allvarlig men ändå mer ”normal” situation där mönstret känns igen från andra typer av val och som möjligen kan betraktas som mindre oroväckande.

I en prövning av protesthypotesen i en multivariat regressionsanalys med valdeltagande i Europaparlamentet som beroende variabel och för/mot svenskt EU-medlemskap som oberoende variabel och med kontroll för ett antal variabler som representerar social position, vaneröstning respektive politiskt engagemang försvinner cirka två tredjedelar av den ursprungliga valdeltagandeskillnaden mellan EU-förespråkare och EU-motståndare. Uttryckt på ett annorlunda sätt innebär

resultatet att skillnaden i valdeltagande på 17 procentenheter mellan förespråkare och motståndare i genomsnitt minskar till omkring 6 procentenheter när vi jämför personer med samma sociala position, samma benägenhet till vaneröstning och samma politiska engagemang. Den tolkning som ligger närmast till hands blir därför att icke-röstning bland EU-motståndare i första hand *inte* bör betraktas som ett protestbeteende utan snarare som ett uttryck för att mer traditionella förklaringar till icke-röstning fick ett större utrymme än normalt i 1995 års lågstimulival.²

Den som nu inte känner sig övertygad om att inställningen till det svenska EU-medlemskapet spelade en relativt sett underordnad roll för valdeltagandet i Europaparlamentsvalet kan eventuellt hämta näring i en mer sofistikerad analys där EU-åsikter kopplas samman med partisympatier. Var det så att många väljare med en annan inställning till EU än det parti man tyckte bäst om valde att inte gå och rösta 1995? Sambandet mellan denna typ av korstryck och valdeltagande i 1995 års Europaparlamentsval redovisas i tabell 2.4.

Resultaten ger ett klart stöd för korstryckshypotesen. Med undantag för miljöpartiet, där EU-förespråkarna är för få för att tillåta en säker jämförelse, var valdeltagandet genomgående högst bland personer som var överens med det egna partiet i EU-frågan. För de tre partierna med en i EU-frågan tudelad väljarkår var skillnaderna betydande: bland s-sympatisörer var valdeltagandet 56 procent bland EU-förespråkarna mot 40 procent bland EU-motståndarna; motsvarande siffror för centerpartiet var 76 procent bland EU-förespråkarna mot 31 procent bland EU-motståndarna och för kristdemokraterna 61 procent bland EU-förespråkarna mot 43 procent bland EU-motståndarna. Korstrycket var starkare bland EU-motståndare (14 procentenheter) än bland EU-förespråkare (9 procentenheter). Den totala valdeltagandeskillnaden mellan personer med och utan korstryck var 19 procentenheter – 37 procent mot 56.

2. Regressionsanalyserna har genomförts i fyra steg och utan viktning för det högre valdeltagandet i urvalet än i hela befolkningen. I steg 1 gjordes en bivariat analys med dikotomin röstning/icke-röstning som beroende variabel och dikotomin för/mot svenskt EU-medlemskap som oberoende variabel; den oberoende variabelns effekt blev här 0,20, vilket motsvarar ett 20 procentenheter högre valdeltagande bland EU-förespråkare än bland EU-motståndare. I steg 2 fördes sju sociala positionsvariabler in i analysen: kön, ålder (sju kategorier där den äldsta och näst äldsta åldersgruppen kastades om), yrke (sju kategorier omgjorda till sex dummyvariabler), anställningssektor (statlig, kommunal, privat), utbildning (fyra kategorier), boendeort (landsbygd, tätort/stad, storstad) samt civilstånd (gift/sammanboende/änka/änkling, ogift/frånskild); effekten av EU-inställning på valdeltagande under kontroll för dessa variabler uppgick till 0,14, vilket innebär en genomsnittlig valdeltagandeskillnad på 14 procentenheter mellan EU-förespråkare och EU-motståndare med samma sociala position. I steg 3 infördes dikotomin röstning i både 1994 års riksdagsval och 1994 års EU-folkomröstning eller inte. Effekten av EU-inställning på valdeltagande sjönk då till 0,13. I det fjärde och sista steget fördes även tre engagemangsvariabler in i analysen: självuppskattat politiskt intresse (fyra kategorier), självuppskattat förtroende för politiker (fyra kategorier där mycket stort och ganska stort förtroende av statistiska skäl slogs samman) samt grad av partidentifikation (fyra kategorier); i detta fjärde steg sjönk effekten av EU-inställning på valdeltagande till 0,07 eller i genomsnitt 7 procentenheter.

Tabell 2.4 Korstryck och valdeltagande i 1995 års Europaparlamentsval. Andel röstande efter partisympati och inställning till det svenska EU-medlemskapet (procent)

partisympati och inställning till det svenska EU-medlemskapet	andel röstande i Europa-parlamentsvalet 1995	antal intervjuade
v för EU	47	21
v emot EU	54	152
s för EU	56	219
s emot EU	40	398
c för EU	76	33
c emot EU	31	88
fp för EU	58	57
fp emot EU	6	15
m för EU	59	282
m emot EU	28	68
kd för EU	61	16
kd emot EU	43	21
mp för EU	55	13
mp emot EU	48	157
.....		
själv för EU, sympatiserar med parti för EU	59	607
själv för EU, sympatiserar med parti emot EU	50	34
själv emot EU, sympatiserar med parti emot EU	51	309
själv emot EU, sympatiserar med parti för EU	37	590
partisympati och inställning till EU stämmer överens	56	916
partisympati och inställning till EU stämmer inte överens	37	624

Kommentar: Svarspersonernas uppgifter om valdeltagande har kontrollerats mot röstlängden. Siffrorna har även justerats ner eftersom gruppen röstare är överrepresenterad bland personer som ställde upp för intervju. Intervjufrågan om svenskt EU-medlemskap hade följande lydelse: "Är Du i huvudsak för eller emot det svenska EU-medlemskapet eller har Du ingen bestämd åsikt i frågan?". Personer utan partisympati eller inställning till EU-medlemskapet ingår inte i analysen.

Korstryckshypotesen står sig också väl vid kontroller för social position, vaneröstning och politiskt engagemang. I en motsvarande multivariat regressionsanalys som den som användes för att testa protesthypotesen kvarstår tre fjärdedelar av korstryckets effekt på valdeltagandet. Skillnaden i valdeltagande på 19 procentenheter mellan personer med och utan korstryck minskar endast till i genomsnitt 14 procentenheter när vi jämför personer med samma sociala position, samma benägenhet till vaneröstning och samma politiska engagemang. Stödet för korstryckshypotesen försvagas inte heller vid kontroll för inställning till det svenska EU-medlemskapet medan det däremot inte finns någon signifikant

skillnad i valdeltagande mellan EU-förespråkare och EU-motståndare vid kontroll för social position, vaneröstning, politiskt engagemang *och* korstryck.³

Slutsatsen av analyserna är alltså att det inte finns något särskilt starkt stöd för protesthypotesen, det vill säga att många EU-motståndare tog aktivt avstånd från Europaparlamentsvalet genom att inte gå och rösta. Korstryckshypotesen, som säger att det i stor utsträckning var personer som inte var överens med det egna partiet som löste sitt dilemma genom att sitta hemma på valdagen, kan däremot inte avvisas. De viktigaste förklaringarna till att rösta eller inte rösta var dock av mer traditionellt slag: Det låga valdeltagandet i det första svenska Europaparlamentsvalet berodde i första hand på att partiernas och massmediernas relativt sett oengagerade valrörelse innebar att faktorerna social position, vaneröstning och politiskt engagemang fick ett större utrymme än i ett normalt högstimulival.

Icke-röstarna förklarar sig

Valforskare är först och främst intresserade av väljarnas verkliga motiv för varför de röstar som de gör respektive varför de röstar eller inte röstar. Väljarnas subjektiva motiveringar bedöms däremot ofta som alltför färgade av rationaliseringar och bristande färdigheter när det gäller att kartlägga de egna beslutskalkylerna. Väljarnas egna motiveringar får därför i allmänhet stå tillbaka för mer "objektiva" analyser där forskarna förbehåller sig rätten att göra de kausala kopplingarna mellan förklaringsfaktorer och beteende.

De subjektiva förklaringarna är dock inte utan intresse. Dels ger de en bild av hur människor väljer att motivera sitt beteende, dels kan de utnyttjas för att komplettera och validera de objektiva förklaringarna, vilka naturligtvis inte kan göra anspråk på att representera den enda och hela sanningen. I 1995 års EU-parlamentsvalsundersökning ställde vi därför en intervjufråga där vi bad icke-röstarna att ta ställning till nio olika skäl för varför de inte gick och röstade. Fyra svarsalternativ erbjöds: "ett av de absolut viktigaste skälen", "ganska viktigt skäl", "inte särskilt viktigt skäl" och "inte alls viktigt skäl". I tabell 2.5 redovisas andelen väljare som angav att respektive skäl var ett av de absolut viktigaste eller ett ganska viktigt skäl för att inte rösta 1995.

3. Regressionsanalyserna har även här genomförts i fyra steg och utan viktning för det högre valdeltagandet i urvalet än i hela befolkningen. I steg 1 gjordes en bivariat analys med dikotomin röstning/icke-röstning som beroende variabel och dikotomin korstryck/icke korstryck som oberoende variabel; den oberoende variabelns effekt blev här 0,20, vilket motsvarar ett 20 procentenheter lägre valdeltagande bland personer i korstryckssituation än bland personer utan korstryck. I steg 2 fördes de sju sociala positionsvariablerna in i analysen och effekten av korstryck på valdeltagande sjönk då till 0,19. I steg 3 infördes dikotomin röstning i både 1994 års riksdagsval *och* 1994 års EU-folkomröstning eller inte och effekten av EU-inställning på valdeltagande sjönk då till 0,18. I det fjärde och sista steget fördes även de tre engagemangsvariablerna in i analysen och korstryckseffekten sjönk då till 0,15.

Tabell 2.5 Subjektiva förklaringar till icke-röstning vid 1995 års Europaparlamentsval - bland samtliga icke-röstande och efter inställning till det svenska EU-medlemskapet och efter partisympati. Andel personer som nämnde respektive skäl som ett av de absolut viktigaste eller som ett ganska viktigt skäl (procent).

skäl	inställning till EU			partisympati									
	samtliga	för EU	emot EU	saknar åsikt	v	s	c	fp	m	kd	mp		
Inte tillräckligt insatt i vad valet handlade om	71	64	70	82	52	76	75	62	64	47	65		
Negativ till EU/Röstade nej i folkomröstningen 1994	45	3	72	21	55	47	70	11	20	60	61		
Valet inte viktigt/EU-parlamentet har lite inflytande	36	24	40	36	42	35	45	24	32	40	32		
Inte intresserad av EU-frågor	36	17	42	41	30	36	38	14	18	27	43		
Inte intresserad av politik	31	17	35	40	27	29	39	16	20	20	43		
Krångligt med personröstning	27	32	24	30	29	29	30	46	30	27	22		
Inte överens i EU-frågor med det parti jag annars tycker bäst om	22	10	29	16	14	32	30	5	17	13	12		
Upptagen/bortrest/sjuk/olyckshändelse	19	34	12	21	17	16	16	30	29	33	26		
Ingen möjlighet att rösta på enbart ja- eller nej-kandidater i mitt parti	12	7	14	11	9	16	16	0	12	0	4		
Antal intervjuade	904	228	509	167	66	330	56	37	137	15	69		

Kommentar: Intervjufrågan hade följande formulering: "Hur viktiga var följande skäl till att du inte röstade i EU-parlamentsvalet?". Fyra svarsalternativ erbjöds: ett av de absolut viktigaste skälen, ganska viktigt skäl, inte särskilt viktigt skäl och inte alls viktigt skäl.

Huvudresultatet från de tidigare ”objektiva” analyserna står sig i huvudsak. Den klart vanligaste motiveringen för att inte gå och rösta 1995 var känslan av att inte vara tillräckligt insatt i vad valet handlade om (71 procent), vilket stämmer väl överens med lågstimulihypotesen. Även det faktum att de två lågintresse-motiveringarna ointresse för EU-frågor respektive ointresse för politik återfinns på den övre halvan i tabell 2.5 pekar i samma riktning (36 respektive 31 procent). Möjligen kan också motiveringarna om att valet inte var viktigt (36 procent) och att personröstningen upplevdes som krånglig (27 procent) sättas upp på kontot för otillräcklig information från partier och massmedier (jfr Johansson 1996).

De stora skillnaden mellan de tidigare ”objektiva” analyserna och resultaten i tabell 2.5 är att protesthypotesen nu får ett starkare stöd än korstryckshypotesen: EU-negativism var en dubbelt så vanlig motivering för icke-röstning som att inte vara överens med det parti man annars tycker bäst om (45 procent mot 22). Dessutom var EU-negativism tillsammans med att vara otillräckligt insatt i vad valet handlade om det klart vanligaste skälet till icke-röstande bland EU-motståndare (72 respektive 70 procent).

Det finns naturligtvis ingen enkel metod för att bestämma om vi här i första hand bör lita till de ”objektiva” analyserna och därmed sätta större tilltro till korstryckshypotesen, eller om vi istället skall ta väljarna på orden och satsa våra pengar på protesthypotesen. I det här sammanhanget finns det dock åtminstone två goda skäl som talar till de ”objektiva” analysernas fördel.

För det första bygger det ”objektiva” stödet för korstryckshypotesen på en multi-kausal analys där flera olika förklaringsfaktorer har kontrollerats gentemot varandra, medan väljarnas subjektiva motiveringar och stödet för protesthypotesen med nödvändighet är resultatet av ett antal enklare bivariata analyser. Och för det andra – och kanske viktigare – är det sannolikt enklare att både uppleva och verbalisera sin EU-negativism än det mer svårfångade och kanske också mer obehagliga fenomenet korstryck. Detta senare antagande stöds av det faktum att endast 40 procent av de icke-röstande EU-motståndare som befann sig i en faktisk korstryckssituation nämnde korstryck som en motivering för att inte gå och rösta samtidigt som hela 74 procent av de EU-negativa icke-röstare som angav EU-negativism som skäl för att inte rösta de facto befann sig i en korstryckssituation. Till detta kan också läggas att det bland samtliga icke-röstande EU-motståndare endast var 19 procent som inte befann sig i en korstryckssituation och angav EU-negativism som ett skäl för att inte gå och rösta.

Smittsam icke-röstning?

Huvudresultatet av alla analyser är att det extremt låga valdeltagandet på 41,6 procent i 1995 års svenska Europaparlamentsvalspremiär i första hand berodde på att traditionella förklaringar till icke-röstning som social position, vaneröstning

och politiskt engagemang fick ett större utrymme är normalt efter den relativa lågstimulivalrörelse som partier och massmedier serverade de svenska väljarna. Därutöver var det många väljare som befann sig på kollisionskurs med sitt eget parti i EU-frågan och som tycks ha valt att lösa den, säkert för många, något obehagliga korstryckssituationen genom att inte gå och rösta. Det som i det här sammanhanget har kallats för protesthypotesen - det vill säga att många EU-motståndare skulle ha sett icke-röstandet i Europaparlamentsvalet som en möjlighet att protestera mot det svenska EU-medlemskapet - fick däremot ett relativt sett svagare stöd.

De frågor som nu naturligt infinner sig är förstås om det låga och över befolkningsgrupper ojämnt spridda valdeltagandet i Europaparlamentsvalet kommer att få några konsekvenser för demokratin och för valdeltagandet i kommande val.

Det första man då bör konstatera är att valdeltagande i både teori och praktik är den mest rättvisa formen för folkligt deltagande i politiken - dels därför att varje medborgares röst per definition väger lika tungt och dels därför att skillnaden i valdeltagande mellan olika väljargrupper är betydligt mindre än för andra former av politiskt deltagande. Det faktum att Sverige tillhör de länder i världen utan röstplikt som normalt sett har det högsta valdeltagandet kan därför betraktas som mycket tillfredsställande.

Det första och enkla svaret när det gäller eventuell smitta till kommande val är att det här bara kan bli fråga om spekulationer och att det inte finns några forskningsresultat eller erfarenheter från andra länder som pekar i den riktningen. Men samtidigt känns det alltför lättvindigt att bara sopa undan oron för att icke-röstning i Europaparlamentsvalet kan ha fungerat som en "första sup" för många väljare i de meningarna att det nu kan framstå som mer legitimt att inte gå och rösta i 1998 års riksdags- och kommunval.⁴

Oron för att vi på sikt kan komma att få uppleva ett lägre valdeltagande i Sverige är hur som helst så pass stor att det är på sin plats att understryka partiernas och massmediernas ansvar inför kommande val. Dels handlar det då om att lyfta fram det faktum att politiken faktiskt spelar roll och att folkvalda politikerna står starkare gentemot andra samhällsaktörer om de är valda i val med högt valdeltagande. Dels gäller det att erbjuda väljarna klara och tydliga alternativ att välja mellan så att så många som möjligt upplever att det är meningsfullt att gå och rösta och att just "min" röst kan ha betydelse för i vilken riktning samhället kommer att utvecklas.

Låt oss dessutom avslutningsvis hoppas att vi i framtida val slipper uttalanden från framstående statsvetare och journalister liknande dem i 1995 års valrörelse om att det låga valdeltagandet i Europaparlamentsvalet kunde ses som ett slags sundhetstecken. För att övertyga måste påståendet att det är ett hälsotecken när

4. Resonemanget återfinns i något mer utförlig form i Gilljam och Möller (1996).

majoriteten av medborgarna ställer sig vid sidan av demokratin först förankras i en utarbetad alternativ idé om hur dialogen mellan styrande och styrda i demokrati skall föras. Och den typen av elaborerad demokratiteori väntar fortfarande på sin uppfinnare.⁵

5. Resonemanget återfinns i något mer detaljerad form i Gilljam (1996).

3. Nygammal socioekonomisk röstning

En av de mest kända sanningarna om väljarnas beteenden i svenska riksdagsval är att tillhörighet till olika sociala och ekonomiska grupper fortfarande spelar en förhållandevis stor roll för valet av parti. Arbetare tenderar att rösta annorlunda än företagare och bönder. Norrlänningar röstar inte på samma sätt som skåningar. Landsbygdens folk stödjer delvis andra partier än storstadsborna. Lågutbildade och högutbildade uppvisar skilda röstprofiler. Även kvinnor och män, liksom unga och äldre, tenderar att rösta något olika. Väljarnas socioekonomiska grupp-tillhörighet strukturerar partivalet i Sverige på ett relativt klart och över tid igenkännbart sätt (Gilljam och Holmberg 1995).

Frågan är om dessa välkända socioekonomiska röstningsmönster återfanns även i 1995 års Europaparlamentsval. Tenderade med andra ord industriarbetare att rösta på socialdemokraterna, bönder och landsbygdsbor på centern och företagare på moderaterna? Röstade män, storstadsbor och personer verksamma i den privata sektorn, precis som i de senaste riksdagsvalen, mer moderat än kvinnor, landsbygdsbor och offentliganställda? Hade miljöpartiet och vänsterpartiet starkast stöd bland unga väljare, precis som vid riksdagsvalet 1994?

Ett jakande svar på alla dessa frågor, dvs att olika socioekonomiska gruppers partival 1995 i allt väsentligt såg likadant ut som vid riksdagsvalen (närmast 1994 års val), skulle kunna tyda på att Europafrågor inte spelade någon stor roll för partivalet i Europaparlamentsvalet. Vaneröstning och traditionellt svenska konfliktfrågor av i huvudsak inrikespolitiskt slag kan i så fall misstänkas ha varit de mest betydelsefulla faktorerna bakom väljarnas röstande även i EU-parlamentsvalet 1995.

Men så enkelt kan tyvärr inte röstningsmönstren tolkas beroende på att sambanden mellan väljarnas socioekonomiska grupptillhörighet och åsikter i EU-frågor i många avseenden liknar motsvarande samband mellan grupptillhörighet och partival. Det lärde oss väljarundersökningarna i samband med 1994 års folkomröstning om EU-medlemskapet. Män tenderade t ex, i jämförelser med kvinnor, att vara både mer positiva till EU och rösta mer moderat. Unga väljare var 1994 mest negativa till ett svenskt EU-medlemskap, liksom de också, mer än äldre personer, tenderade att stödja vänsterpartiet och miljöpartiet. Högre tjänstemän var övervägande EU-anhängare 1994 och en majoritet bland dem röstade på folkpartiet eller moderaterna. Alla socioekonomiska samband är naturligtvis inte så här symmetriska. Arbetare och landsbygdsbor var exempelvis till övervägande delen EU-motståndare 1994 samtidigt som de hade en tendens att stödja de officiellt EU-förespråkande partierna socialdemokraterna respektive centerpartiet i riksdagsvalet (Gilljam och Holmberg 1996). Bland många arbetare och landsbygdsbor fanns med andra ord en potentiell motsättning mellan traditionell par-

tisympati och EU-åsikt inför 1995 års Europaparlamentsval - en motsättning, ett korstryck, som kunde förväntas leda till ett något svagare uppställning för det gamla partiet.

För vissa socioekonomiska grupper kan vi alltså förvänta oss en försvagning av tidigare kända röstningsmönster i Europaparlamentsvalet förutsatt - naturligtvis att EU-åsikter påverkade väljarnas partival. Exempel på sådana grupper är lågutbildade, arbetare och landsbygdsbor, som i riksdagsvalet 1994 hade en tendens att rösta på socialdemokraterna och centerpartiet samtidigt som de i folkomröstningen om EU-medlemskapet var övervägande negativa. Korstrycksfenomenet borde leda till att något lägre andelar arbetare, lågutbildade och glesbygdsbor röstade socialdemokratiskt respektive centerpartistiskt i EU-parlamentsvalet 1995. På motsvarande sätt - och fortfarande förutsatt att EU-åsikter spelade en roll för människors röstande - kan vi förvänta oss att exempelvis könsskillnaderna i stödet för moderaterna (relativt sett mer manligt stöd) och för miljöpartiet och vänsterpartiet (relativt sett mer kvinnligt stöd) förstärktes. Högre tjänstemän och storstadsbor är andra grupper där vi kan förvänta oss förstärkningar av kända röstningsmönster (mer stöd till moderaterna) om väljarnas EU-åsikter betydde mycket för partivalet i Europaparlamentsvalet.

Tabell 3.1 Kön, ålder, bostadsort och partival 1995 (procent)

	partival 1995							summa procent	antal personer	valdel- tagande	
	v	s	c	fp	m	kd	mp				övr
Kön											
kvinna	14	27	7	3	19	4	24	2	100	494	43
man	14	30	6	6	24	3	15	2	100	494	41
Ålder											
18 - 30	19	14	7	7	22	1	27	3	100	192	35
31 - 60	15	28	6	5	20	3	21	2	100	531	41
61 - 80	9	39	7	2	25	6	11	1	100	265	50
Bostadsort											
landsbygd	17	21	17	3	12	3	26	1	100	152	39
tätort	17	36	7	5	14	3	17	1	100	221	43
stad	12	28	4	4	24	3	23	2	100	418	42
orstad	15	25	2	4	32	4	13	5	100	151	48

Kommentar: Uppgifterna om bostadsort bygger på intervjuarnas observationer av var undersökningspersonerna bor. Tre kategorier används: *ren landsbygd, mindre tätort, stad eller större tätort*. Ur gruppen boende i stad eller större tätort har vi brutit ut personer boende i Stockholm, Göteborg eller Malmö. Resultaten för andelen röstande har nedjusterats eftersom icke-röstarna är något underrepresenterade bland de intervjuade.

Resultaten i tabell 3.1 ger en första indikation på i vad mån våra förväntningar har något empiriskt stöd. Några kristallklara utfall kan vi inte hoppas på. Dels därför att de skisserade processerna ibland drar åt olika håll, men också på grund av det låga valdeltagandet i EU-parlamentsvalet. De få väljare som deltog i valet 1995 var mer politiskt engagerade och mer partipolitiskt trogna än de många fler välja-

re som deltar i riksdagsval brukar vara. Det betyder bl a att vissa av korstryckseffekterna snarare kan ha manifesterat sig i ökat icke-röstande än i ändrat partival. Konkret uttryckt kan många EU-skeptiska arbetare och landsbygdsbor ha avstått från att delta i Europaparlamentsvalet hellre än att gå och rösta på ett annat parti än det vanliga.

Kön och ålder

Könsskillnaderna i partivalet ökade inte generellt i EU-parlamentsvalet. Socialdemokraterna och moderaterna hade 1995, precis som 1994, en mansövervikt bland sina väljare; 3 procentenheter fler män än kvinnor stödde s i båda valen medan 5 respektive 7 procent fler män än kvinnor röstade på m 1995 respektive 1994. Centerpartiet och kristdemokraterna uppvisade vid båda valtillfällena en viss övervikt för kvinnliga väljare medan vänsterpartiet, som 1994 hade en viss övervikt för kvinnliga väljare, i EU-parlamentsvalet fick lika mycket stöd bland manliga som bland kvinnliga väljare. När det gäller miljöpartiet och folkpartiet påverkades dock könsmönstret relativt tydligt i EU-parlamentsvalet och förändringen gick i hypotesens riktning. Folkpartiets övervikt av kvinnliga väljare i riksdagsvalet 1994 förbyttes i en klar manlig övervikt i Europaparlamentsvalet 1995. För miljöpartiet förstärktes den kvinnliga övervikten bland väljarna mycket klart mellan 1994 och 1995. Miljöpartiet fick stöd av hela 24 procent av de kvinnliga väljarna 1995 mot endast 15 procent av männen, en skillnad på 9 procentenheter. Vid riksdagsvalet 1994 röstade 6 procent av kvinnorna och 4 procent av männen på miljöpartiet, en skillnad på 2 procentenheter.

Även när det gäller ålder liknar röstningsmönstren från Europaparlamentsvalet i de flesta partier motsvarande mönster från 1994 års riksdagsval om än ofta förstärkt och då i förväntad riktning. Det gäller t ex vänsterpartiet och miljöpartiet som båda fick mest stöd bland yngre väljare 1995, precis som var fallet 1994. Men det gäller också för socialdemokraterna som i båda valen fick starkast stöd bland äldre väljare. Ålderskillnaderna i socialdemokraternas röststöd var mycket stora i EU-parlamentsvalet; endast 14 procent bland unga väljare (18-30 år) stödde s mot 39 procent bland äldre (61-80 år). Moderaternas åldersprofil uppvisade inga nämnvärda mönster varken 1994 eller 1995. Stödet var ungefär lika starkt i alla åldersgrupper. Folkpartiets resultat är mer intressant, speciellt som det går emot hypotesen. Folkpartiet som fick ett lika starkt stöd i alla åldersgrupper i riksdagsvalet 1994 fick starkast stöd bland unga väljare i EU-parlamentsvalet.

Land - stad

Landsbygd-staddimensionen spelade en stor roll för hur väljarna röstade i EU-folkomröstningen 1994. EU-motståndet var starkast på landsbygden, medan EU-anhängarna var flest i storstäderna. Mot den bakgrunden är det inte direkt förvån-

nande att sambandet mellan bostadsort och partival i Europaparlamentsvalet 1995 var tydligt färgat av EU-dimensionen, speciellt när det gäller stödet för vänsterpartiet och miljöpartiet. Miljöpartiet, som vid riksdagsvalet 1994 fick ungefär lika starkt stöd på landsbygden som i storstäderna, erhöll 1995 ett klart större röststöd på landsbygden (26 procent) än i storstäderna (13 procent). Mönstret är likartat för vänsterpartiet. För första gången i partiets historia fick vänsterpartiet mer stöd bland landsbygdsbor än i storstäderna. Vänsterpartiets vanliga mönster (t ex 1994) är annars att få mer stöd i storstäderna än på landsbygden. Moderaternas traditionella mönster med mest stöd i storstäderna förändrades inte 1995 men det förstärktes markant, vilket stödjer hypotesen att EU-åsikter kan ha påverkat röstningen. Centerpartiets och socialdemokraternas sedvanliga röstmönster med starkast stöd på landsbygden respektive i mindre tätorter ("brukssamhällen") förändrades inte heller 1995, men båda partierna tappade mest stöd på landsbygden jämfört med riksdagsvalet 1994, vilket är det förväntade resultatet om väljarnas EU-åsikter påverkade Europaparlamentsvalet.

Yrke

Yrkestillhörighet och andra omständigheter som är relaterade till yrke (utbildning, facklig tillhörighet mm) är fortfarande de socioekonomiska faktorer som är starkast kopplade till svenska väljares partival. Klassröstningen har minskat men är långt ifrån försvunnen. Arbetare tenderar fortfarande att rösta socialistiskt medan bönder, tjänstemän och företagare oftast röstar borgerligt. Resultaten i tabell 3.2 visar vad som hände med de partipolitiska yrkesmönstren i EU-parlamentsvalet.

Arbetslösa var en grupp som till klart övervägande delen röstade nej i EU-folkomröstningen. I Europaparlamentsvalet röstade en majoritet bland dem på vänsterpartiet eller miljöpartiet (52 procent), och det är ett mycket starkare stöd än i riksdagsvalet 1994 (18 procent). Socialdemokraterna som så sent som i riksdagsvalet 1994 stöddes av 55 procent bland de arbetslösa fick endast stöd av 16 procent i EU-parlamentsvalet. Det är uppenbart att EU-frågan kan ha spelat en stor roll för partivalet bland arbetslösa väljare 1995.

Samma slutsats kan dras för flera av de övriga yrkesrelaterade faktorerna. Bland industriarbetare t ex fick socialdemokraterna 1995 för första gången någonsin i ett val stöd av färre än hälften (42 procent). Vinnarna var vänsterpartiet och miljöpartiet som tillsammans fick hela 44 procent av industriarbetarnas röster i EU-parlamentsvalet. Vid riksdagsvalet 1994 stödde endast 9 procent av industriarbetarna v eller mp. Mönstret är detsamma för facklig tillhörighet. Socialdemokraterna fick 1995 för första gången stöd av under femtio procent av LO-medlemmarna (34 procent). LO-rösterna i EU-parlamentsvalet gick istället till vänsterpartiet och miljöpartiet (tillsammans 50 procent). Vid riksdagsvalet 1994 röstade endast 11 procent av LO-medlemmarna på v eller mp.

Tabell 3.2 Yrke, utbildning, facktillhörighet och partival 1995 (procent)

	partival 1995								summa procent	antal pers.	valdel- tagande
	v	s	c	fp	m	kd	mp	övr			
Förvärsarbete											
förvärsarbetande	15	26	6	5	20	4	22	2	100	579	41
arbetslös	25	16	2	5	14	4	27	7	100	44	30
Yrkesgrupp											
industriarbetare	22	42	5	0	8	0	22	1	100	101	33
övrig arbetare	20	35	5	2	11	4	23	0	100	191	35
lägre tjänsteman	17	30	6	3	16	4	22	2	100	103	43
mellan tjänsteman	10	30	4	4	22	5	23	2	100	241	52
högre tjänsteman	8	22	5	11	40	1	11	2	100	150	57
småföretagare	6	12	10	6	32	6	24	4	100	50	39
jordbrukare	5	0	58	0	21	0	11	5	100	19	41
studerande	21	16	8	5	23	0	19	8	100	77	43
Fack											
LO	26	34	5	2	6	2	24	1	100	194	33
TCO	12	29	5	5	18	5	24	2	100	184	47
SACO	10	19	3	15	29	4	18	2	100	68	62
Utbildning											
låg	15	46	7	1	13	2	15	1	100	313	38
mellan	17	22	6	5	19	4	24	3	100	348	41
hög	12	16	6	6	33	3	21	3	100	281	55
Sektor											
offentlig	17	27	4	5	13	5	27	2	100	263	47
statlig	15	24	5	8	16	4	24	4	100	75	47
kommunal	18	29	3	3	12	5	29	1	100	188	47
privat	13	25	8	4	26	3	19	2	100	321	38

Kommentar: Resultaten för yrkesgrupp omfattar även personer som ej förvärsarbetar. Pensionärer har förts till sin tidigare yrkesgrupp. Giftna och sammanboende kvinnor som ej förvärsarbetar har klassificerats efter makens yrkesgrupp. Resultaten för facklig tillhörighet och sektor omfattar dock enbart förvärsarbetande. Hög utbildning inkluderar alla med minst påbörjad högskoleutbildning. Låg utbildning omfattar personer med enbart obligatorisk utbildning (folkskola, grundskola, plus en kort yrkesskola). Intervjupersonerna har själva fått ange vilken sektor de arbetar i. Andelen röstande är nedjusterat på samma sätt som i tabell 3.1.

Det förtjänar kanske att understrykas att resultaten, som klart stöder tesen att EU-åsikter påverkade partivalet 1995, gäller för de relativt sett få arbetslösa, industriarbetare och få LO-arbetare som gick och röstade i Europaparlamentsvalet. Valdeltagandet i dessa grupper var mycket lågt, endast kring 30 procent. Men som visades i föregående kapitel var en stor del av icke-röstningen 1995 relaterad till EU-frågan. Många EU-motståndare som vanligen stöder något EU-positivt parti stannade hemma i Europaparlamentsvalet. De var utsatta för korstryck; EU-åsikten drog åt ett håll medan den gamla partisympatin drog åt annat. Lösningen för många blev att inte rösta. Bland socialdemokratiska arbetare med EU-skeptiska åsikter var denna lösning speciellt vanlig. Bland EU-negativa arbetare som röstat på socialdemokraterna 1994 deltog endast 37 procent i Europaparlamentsvalet. Motsvarande deltagandesiffra var 60 procent bland EU-positiva s-arbetare.

EU-färgade röstmönster

Sammanfattningsvis kan vi säga att det inte är någon tvekan om att våra resultat för de socioekonomiska röstmönstren i EU-parlamentsvalet 1995 indikerar att väljarnas åsikter i EU-frågan spelade en viktig roll för partivalet. De flesta förändringar som kan iaktas mellan hur olika sociala grupper röstade i riksdagsvalet och folkomröstningen 1994 respektive i Europaparlamentsvalet 1995 antyder att EU-dimensionen, erkännerligen medlemskapsfrågan, var betydelsefull för hur väljarna röstade i det första Europaparlamentsvalet.

Resultaten tyder alltså på att partivalet i EU-parlamentsvalet i Sverige, till skillnad från vad som är vanligt i de flesta andra EU-länder, till en inte obetydlig del influerades av väljarnas åsikter i EU-frågor. Det blev inte enbart ett andra rangens slentrianval med traditionella inrikesfrågor i centrum som i så många andra EU-länder. Hypotesen att EU-parlamentsvalet till dels handlade om EU-frågor lever. I nästa kapitel skall vi gå hypotesen närmare in på livet. Vi skall analysera väljarrolligheten mellan riksdagsvalet 1994 och Europaparlamentsvalet 1995 och undersöka i vad mån den hade att göra med väljarnas EU-åsikter.

4. Få men rörliga väljare

Man skulle kunna tro att de få väljare som gick och röstade i Europaparlamentsvalet var ovanligt engagerade och stabila; att de visste hur de skulle rösta och inte väntade in i det sista med att bestämma vilket parti de skulle stödja. Men så var inte fallet. De fåtaliga väljarna i EU-parlamentsvalet var tvärtom mer än vanligt osäkra och senfärdiga när det gällde att bestämma sig för ett parti. Hela 42 procent av dem uppgav att de bestämt sitt partival under sista veckan före valet. Det är en klart högre andel än vi någonsin sett i ett svenskt riksdagsval. Trenden går visserligen mot att allt fler väljare bestämmer sig allt senare under valrörelserna, men innan Europaparlamentsvalet var den högsta uppmätta siffran över andelen väljare som uppgav att de bestämt sitt partival under sista valveckan 27 procent. Det numera slagna rekordet sattes vid riksdagsvalet 1994 (se figur 4.1).

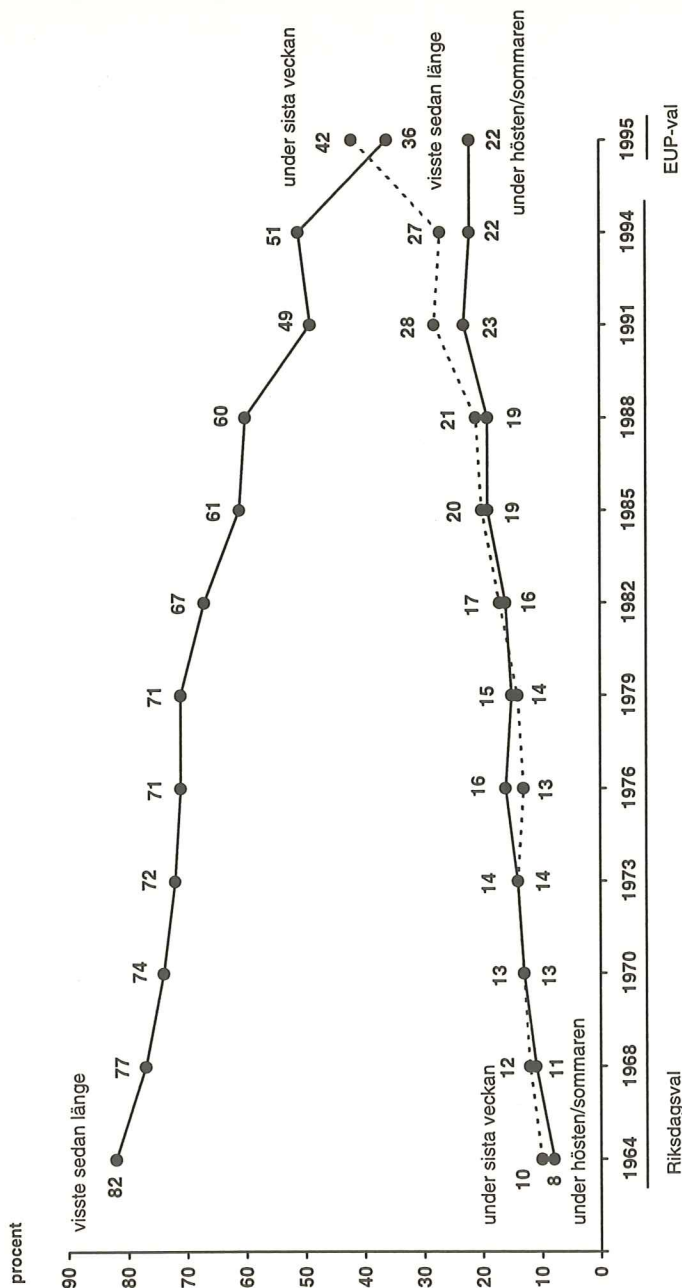
Sena beslut kan naturligtvis vara eftertänksamma beslut. Man väntar med sitt partival tills man fått så mycket information som möjligt, och det speciellt i en ny typ av val som EU-parlamentsvalet. Våra resultat visar dock på en mindre vacker verklighet. Det var inte de mest kunniga väljarna som hade den största benägenheten att vänta med partivalet till sista valveckan. Det var tvärtom mindre kunniga väljare som tenderade att bestämma sig sent. Bland väljare med någorlunda goda baskunskaper om EU uppgav 29 procent att de bestämde sitt partival sista kampanjveckan. Motsvarande andel bland väljare med de sämsta och näst sämsta EU-kunskaperna var 38 respektive 45 procent.

Resultatet är inte demokratiskt tilltalande, men inte direkt överraskande eftersom det känns igen från tidigare undersökningar i samband med riksdagsvalen. Partibyten under valspurten och sena beslut är vanligast bland mindre kunniga väljare. Valrörelsernas demokratiska dialog, som borde fungera som ett underlag för de mångkunnigas eftertänksamma beslut, tycks istället fungera bäst som räddningsplanka för de fåkunnigas tveksamma beslut. Och det är ju bättre än inget, kan man tycka, även om det inte är det bästa. Det bästa hade varit om valrörelserna också hade stimulerat de mest kunniga att bestämma sig sent, och eventuellt byta parti, efter det att all information var presenterad och all debatt var över.

Partibyten

Europaparlamentsvalet utmärkte sig inte bara genom att en ovanligt hög andel av väljarna väntade in i det sista innan de fattade sina val. Det utmärktes också av en hög andel partibyten, vilket kan tolkas som ytterligare ett tecken på osäkerhet. Bland de röstande i EU-parlamentsvalet var det hela 30 procent som stödde ett annat parti än de gjort ett år tidigare i riksdagsvalet. En partibytarandel på 30 procent är mycket hög om vi betänker att den är lika hög som den högsta vi upp-

Figur 4.1 Sena partivalsbeslut i EU-parlamentetsvalet (procent)

Kommentar: Intervjufrågan löd: "När bestämde Du Dig för vilket parti du skulle rösta på i år? Var det under sista veckan före valet eller tidigare under hösten eller sommaren eller visste du sedan länge hur Du skulle rösta?" Endast personer som röstat på något parti ingår i analysen. Antalet partiröstande intervjupersoner som fick frågan var 811 år 1995.

mätt i Sverige i samband med riksdagsvalen, och då har det varit tre eller fyra år mellan riksdagsvalen, inte bara ett år som mellan valet 1994 och EU-parlamentsvalet 1995 (Gilljam och Holmberg 1995).

Om vi, i skenet av vår huvudfrågeställning, dvs i vad mån EU-parlamentsvalet var ett Europaval eller ett Sverigeval, ser på mönstren i väljarströmmarna, ger resultaten inga enkla svar, även om de klara flödena till vänsterpartiet och miljöpartiet antyder EU-frågans stora betydelse. Resultaten i tabell 4.1 visar vart väljarna från 1994 års riksdagsval gick i Europaparlamentsvalet 1995.

Tabell 4.1 Vart gick väljarna från riksdagsvalet 1994? (procent)

Riksdagsval 1994	partival 1995									icke- röst- ning	s:a pro- cent	antal pers.
	v	s	c	fp	m	kd	mp	övr	blankt			
v	40	3	0	1	0	0	14	2	0	40	100	153
s	8	29	0	0	1	0	8	0	1	53	100	892
c	0	2	31	1	2	0	4	1	0	59	100	142
fp	1	3	4	22	5	3	8	4	1	49	100	118
m	0	0	1	2	44	0	3	1	1	48	100	413
kd	0	0	3	3	6	39	4	0	1	44	100	70
mp	5	0	2	1	2	0	48	1	0	41	100	118
övriga	4	0	0	0	0	0	11	7	4	74	100	27
icke-röstning ej röstberätt.	1 4	0 10	1 3	0 3	3 4	0 0	1 13	0 3	0 0	94 60	100 100	157 30

Kommentar: Valdeltagandet 1995, men inte 1994, har kontrollerats mot de offentliga röstlängderna. Uppgifterna om partivalet 1994 bygger på minnesdata.

Samtliga partier, utom vänsterpartiet och miljöpartiet, tappade fler väljare till icke-röstning än de lyckades få att gå och rösta på det egna partiet från riksdagsvalet 1994. Bland socialdemokratiska och centerpartistiska väljare från 1994 var det till och med en majoritet som stannade hemma i EU-parlamentsvalet. De partier som lyckades sämst med att mobilisera de egna väljarna att stödja partiet även 1995 var folkpartiet (endast 22 procent av väljarna från 1994 röstade på fp 1995), socialdemokraterna (29 procent) och centerpartiet (31 procent). Mest framgångsrikt med att mobilisera de egna väljarna från 1994 att också stödja partiet 1995 var miljöpartiet. I sammanhanget höga 48 procent av miljöpartiets väljare från riksdagsvalet röstade på partiet även i Europaparlamentsvalet.

EU-parlamentsvalets två segrarpartier v och mp vann båda sina flesta röster från socialdemokraterna. Miljöpartiet vann därutöver röster från de borgerliga partierna och från vänsterpartiet. Moderaterna, som också gjorde ett relativt bra val 1995, släppte få röster till övriga partier (en nettoförlust i bytena med enbart mp) och vann nettostöd från framförallt folkpartiet och kristdemokraterna.

Socialdemokraternas stora partibyrtarförluster 1995 orsakades så gott som helt och hållet av rösttapp till vänsterpartiet och miljöpartiet. Förlusterna till de borgerliga partierna var obetydliga. Ett sådant bytarmönster antyder naturligtvis att EU-frågan spelat en roll för väljarnas röstningsbeslut. Det EU-positiva socialdemokratiska partiet förlorade röster till de två EU-negativa partierna men inte till de EU-positiva borgerliga partierna. Motsvarande mönster är inte riktigt lika tydligt för de borgerliga partierna, men det finns där. Centerpartiet, folkpartiet och moderaterna tappade samtliga flest röster till miljöpartiet – mer än de tappade inbördes. Kristdemokraterna bryter mönstret något. De förlorade fler röster till moderaterna än till miljöpartiet. Vi tror oss veta att bakom kristdemokraternas röstförlust till moderaterna ligger hemvändande m-väljare som 1994 taktikröstade på kd för att rädda partiet kvar i riksdagen. De lyckades 1994 (Gilljam och Holmberg 1995). Det ironiska är att hade de hållt ut även 1995 hade de också räddat in kd i Europaparlamentet. Nu gjorde de inte det och kd missade fyra procentsspärren med någon ynka tiondels procent.

Partitrohet

Den stora rörligheten i EU-parlamentsvalet kan inte enbart iakttas i partibytena sedan riksdagsvalet 1994. Den syns också mycket tydligt om man studerar sambandet mellan väljarnas allmänna partipreferenser och hur de röstade 1995. En mycket stor andel av väljarna röstade inte på det parti i EU-parlamentsvalet som de normalt tycker bäst om. Hela 21 procent av de väljare som hade en uttalad allmän partipreferens och som gick och som röstade i Europaparlamentsvalet röstade på ett annat parti än sitt bästa. Motsvarande beteende är mycket ovanligt i riksdagsvalen, kring 10 procent i de senaste valen.

Partiidentifikationen, väljarnas allmänna partipreferens, strukturerade med andra ord röstandet i mindre grad i EU-parlamentsvalet än i vanliga riksdagsval. Avvikelserna från partiidentifikationen följde dock ett mönster som vi känner igen från analysen av partibytena mellan 1994 och 1995 (se tabell 4.2).

Tabell 4.2 Bästa parti och partival 1995 (procent)

Bästa parti 1995	Partival 1995									icke- röstning	summa procent	antal pers.
	v	s	c	fp	m	kd	mp	övr	blankt			
v	45	3	0	0	0	0	9	1	0	42	100	180
s	6	33	0	0	0	0	6	1	0	54	100	742
c	1	1	35	2	4	0	7	0	0	50	100	133
fp	0	0	1	36	3	1	4	5	0	50	100	78
m	0	0	1	1	48	1	2	1	1	45	100	377
kd	0	0	5	0	2	45	0	0	0	48	100	44
mp	2	1	1	0	1	1	46	0	0	48	100	180
övriga	0	0	0	0	0	0	0	20	0	80	100	10
inget parti	3	3	1	2	3	2	10	1	2	73	100	288

Kommentar: Intervjufrågan om bästa parti löd: "Vilket parti tycker Du bäst om?" eller "Är det något parti som Du ändå tycker Dig stå närmare än de andra partierna?" Den senare frågan ställdes till personer som förklarade sig inte vara anhängare av något parti. Frågorna ingår i ett batteri frågor som avser att mäta riktningen på intervjupersonernas partiidentifikation. Alla personer med någon form av partipreferens ingår i analysen.

Det dominerande mönstret är att relativt många väljare som identifierade sig som socialdemokrater röstade på miljöpartiet och vänsterpartiet i EU-parlamentsvalet. Det är huvudförklaringen till socialdemokraternas stora förlust och vänsterpartiets och miljöpartiets klara framgångar 1995. Miljöpartiets seger spädades också på med röstvinster från väljare som normalt uppfattade sig som borgerliga anhängare, framförallt centeranhängare. En ytterligare grupp som bidrog till mp:s vinst 1995 var de partilösa, dvs människor utan något bästa parti. I den mån de överhuvudtaget röstade var mp det parti som fick mest stöd.

EU-frågan bakom partibytena

De hittillsvarande rörlighetsanalyserna har naturligtvis ett intresse, men de kan inte ge annat än indirekta bevis för att EU-frågan verkligen var en viktig faktor bakom röstandet i EU-parlamentsvalet. Starkare indicier kräver att vi inte bara studerar hur väljarna rörde sig, utan också i vilken utsträckning rörelserna hade något samband med åsikterna i EU-frågan. Frågan är med andra ord om det i första hand var väljare med EU-åsikter som avvek från sina partiers åsikter som bytte parti i Europaparlamentsvalet, dvs EU-motståndare som bytte till EU-negativa partier och EU-anhängare som bytte till EU-positiva partier. Om vi finner ett sådant uttalat mönster i resultaten är det ett starkt indicium på att det svenska EU-parlamentsvalet 1995 i huvudsak var ett Europaval och inte ett inrikespolitiskt Sverigeval. Resultaten i tabell 4.3 indikerar att slutsatsen om ett Europaval har ett klart stöd i våra data.

Tabell 4.3 Väljarströmmar mellan riksdagsvalet 1994 och EU-parlamentsvalet 1995 bland EU-anhängare och EU-motståndare (procent)

partival i riksdagsvalet 1994	EU-åsiikt 1995	partival i EU-parlamentsvalet 1995								icke-röstning	summa procent	antal personer
		v	s	c	fp	m	kds	mp	övr			
v	för	21	21	0	4	0	0	4	4	46	100	24
	emot	43	0	0	0	0	0	16	1	40	100	126
s	för	2	54	0	1	2	0	2	0	39	100	236
	emot	11	20	1	0	0	0	12	0	56	100	514
c	för	0	0	60	3	5	0	0	0	32	100	38
	emot	0	2	21	1	1	0	6	0	69	100	96
fp	för	0	4	5	32	8	2	4	5	40	100	78
	emot	3	0	0	0	0	7	20	3	67	100	30
m	för	0	1	0	2	60	0	1	0	36	100	279
	emot	0	0	1	1	12	0	9	3	74	100	93
kds	för	0	0	3	6	12	43	0	0	35	100	33
	emot	0	0	4	0	0	31	10	0	55	100	29
mp	för	8	0	0	9	25	0	25	0	33	100	12
	emot	5	0	1	0	0	0	52	1	41	100	100

Kommentar: Väljarnas EU-åsiikt mättes i samband med Europaparlamentsvalet 1995 och gäller om man i huvudsak är för eller mot det svenska EU-medlemskapet.

Det var helt klart i första hand väljare med EU-avvikande åsikter som övergav sina gamla partier från riksdagsvalet och bytte till nya partier med mer passande EU-ståndpunkter i Europaparlamentsvalet. Och bytärtendensen var mycket uttalad. Bland röstande EU-negativa s-väljare från riksdagsvalet 1994 var det t ex fler som bytte till vänsterpartiet eller miljöpartiet (23 procent) än som stödde socialdemokraterna (20 procent). Mönstret var än starkare bland röstande EU-negativa fp-väljare från 1994. Noll procent bland dem röstade på fp medan hela 20 procent stödde miljöpartiet. Även bland EU-negativa m-väljare kan ett nästan lika starkt bytarmönster skönjas; nio procent stödde mp medan endast 12 procent förblev moderaterna trogna. Bland EU-positiva m-väljare från 1994 förblev hela 60 procent partiet troget 1995.

Bytärtendenserna bort från de EU-negativa partierna var också tydliga bland de fåtaliga EU-anhängarna bland vänsterpartiets och miljöpartiets väljare. Bland exempelvis EU-positiva v-väljare från 1994 var det enbart 21 procent som röstade med vänsterpartiet i Europaparlamentsvalet. Motsvarande andel var hela 43 procent bland EU-negativa v-väljare från 1994. På samma sätt var det bland mp-väljare; miljöpartistiska EU-motståndare stödde mp till 52 procent i Europapar-

lamentsvalet. Bland miljöpartistiska EU-anhängare var motsvarande andel endast 25 procent.

EU-avvikande åsikter hade också klara effekter på valdeltagandet, framförallt bland de borgerliga partierna. Väljare i korstryck mellan partisympati och EU-åsikt hade en tendens att stanna hemma. Bland exempelvis EU-kritiker som röstat borgerligt 1994 var valdeltagandet 1995 endast 31 procent (c), 33 procent (fp), 26 procent (m) respektive 45 procent (kd). Motsvarande andelar bland borgerliga EU-anhängare var mycket högre, 68 procent (c), 60 procent (fp), 65 procent (m) och 65 procent (kd).

Bland socialdemokratiska väljare var korstryckseffekten något svagare. EU-negativa s-väljare hade dock ett lägre valdeltagande än EU-positiva s-väljare, 44 procent mot 61 procent. Även v-väljare uppvisade effekter av korstrycksfenomenet, men med motsatta förtecken. Bland v-väljare var det EU-anhängare som uppvisade ett något lägre valdeltagande än EU-motståndare, 54 procent mot 60 procent. Det var endast bland mp-väljare som någon korstryckseffekt inte kan iakttas. I våra resultat uppvisar de mycket få EU-positiva mp-väljarna ett högre valdeltagande (67 procent) än de EU-negativa mp-väljarna (59 procent).

Slutsatsen av hur rörligheten i EU-parlamentsvalet samvarierade med väljarnas EU-åsikter är otvetydig. EU-frågan spelade en mycket stor roll för röstandet i Europaparlamentsvalet 1995. Det svenska EU-parlamentsvalet 1995 var alltså i stor utsträckning ett Europaval, till skillnad från vad som hittills varit fallet i majoriteten av motsvarande val i de gamla EU-länderna.

Väljarna förklarar partibyttena

Den slutsatsen kan ytterligare underbyggas genom att undersöka hur väljarna själva förklarade varför de bytte parti 1995. I vår väljarstudie ingick en subjektiv intervjufråga om vilka skäl partibytarna mellan riksdagsvalet 1994 och EU-parlamentsvalet hade för sitt ändrade beteende. En stor majoritet bland de intervjuade partibytarna (78 procent) kunde ange något skäl till varför de röstade annorlunda 1995 än 1994. Resultaten i tabell 4.4 visar vad de svarade.

Tabell 4.4 Skäl för partibyte mellan riksdagsvalet 1994 och EU-parlamentsvalet 1995 - svar på en öppen fråga (antal personer och procent)

Intervjufråga: (endast ställd till partibytare): "I årets EU-parlamentsval röstade Du på (... tidigare uppgivet parti). För ett år sedan, i riksdagsvalet 1994, röstade Du på (... tidigare uppgivet parti). Vad var det som fick Dig att rösta annorlunda i år jämfört med 1994?"

avgivna svar/skäl	antal personer	procent
EU-frågor (EU explicit nämnt)		61
allmänt för/mot	100	
sakfrågor	11	
besviknen, löftesbrott	5	
personfrågor	2	
Andra frågor/Svensk politik (EU ej nämnt)		39
ideologi/partiprogram	17	
sakfrågor	12	
missstro, besviknen	16	
personfrågor	13	
taktikröstning	5	
dålig information	5	
övrigt	6	
summa personer/summa procent	192	100

Kommentar: Antalet intervjuade partibytare mellan riksdagsvalet 1994 och EU-parlamentsvalet 1995 som inte angav något skäl för sitt byte av parti var 55 (22 procent). I tabellen har endast ett skäl per person registrerats.

En klar majoritet av de partibytare som angav något skäl motiverade sitt nya partival med någonting som hade med EU att göra (61 procent). De allra flesta hänvisade bara till att de var för eller emot EU utan några specificeringar. Det vanligaste svaret var EU-motståndaresvar av typen "jag bytte för jag är emot EU", "vill inte vara med i EU", "ville rösta på ett säkert EU-motståndarparti", "mp drev nej-linjen hårdast", men även enstaka EU-anhängarsvar förekom, som t ex "fp positiva till EU" och "ingen nej-röstare 95". Bland de EU-sakfrågor som nämndes förekom valuta- och försvarsfrågan, EU:s miljöpolitik, freden, demokratin och arbetslösheten. Den person som oftast nämndes som ett positivt dragplåster var Per Gahrton.

En inte obetydlig andel av de svarande partibytarna angav andra skäl än EU för sitt ändrade partival (39 procent). Det är möjligt att EU-frågan även bland dessa personer i flera fall låg bakom hur de svarade. Svar av typen "s har gjort bort sig", "mp driver miljöfrågorna hårt", "valde att göra en vänstermarkering" och "fp har ändrat inriktning" kan naturligtvis avse EU-frågan, men eftersom inte EU har nämnts explicit har vi valt att inte klassificera dem under EU-skäl i analysen. De sakfrågor som oftast nämndes med tänkbar svensk kontext handlade om

miljön, välfärden och ekonomin. Med tanke på att EU-parlamentsvalet var det första i Sverige som tillämpade de nya reglerna för personröstning är det noterbart att relativt många svars personer hänvisade till någon personfråga när de motiverade sitt partibyte (8 procent).

Analysen av hur partibytarna motiverade sitt ändrade beteende 1995 understryker vår slutsats. Det första svenska Europaparlamentsvalet blev något så unikt som ett val som bland väljarna i stor utsträckning handlade om det som det skulle handla om, dvs Europafrågorna. EU-parlamentsvalet 1995 blev inte ett svenskt inrikesval. Det blev i överraskande hög grad ett Europaval.

5. EU-färgad åsiktsröstning

Det är dags att ta tjuren vid hornen. Hittills har vi endast indirekt studerat vår huvudfråga om Sveriges första EU-parlamentsval var ett Sverigeval eller ett Europaval. Det vill säga om det i allt väsentligt var ett val som avgjordes av inrikespolitiska frågor och vaneröstning, som i de flesta andra EU-länder, eller om det till en inte oväsentlig del var ett val där även EU-frågor spelade en viktig roll för hur väljarna röstade. Resultaten från våra mer indirekta analyser i tidigare kapitel har indikerat att väljarnas beteende i EU-parlamentsvalet till en överraskande stor del kan ha påverkats av vad de tyckte om EU-medlemskapet och av vilka åsikter de hade i olika EU-relaterade frågor.

I detta kapitel skall vi studera om det verkligen var så. Spelade med andra ord EU-frågor en så viktig roll för hur väljarna röstade i EU-parlamentsvalet att det förtjänar att kallas ett Europaval? Det vi konkret skall analysera är åsiktsröstning och speciellt kopplingen mellan väljarnas EU-åsikter och partival. Tonvikten ligger på det svenska EU-parlamentsvalet, men tack vare att vi har tillgång till jämförbara data från övriga EU-länder kan vi också analysera graden av åsiktsröstning i alla de gamla EU-länderna. Det komparativa materialet i de gamla EU-länderna samlades in i samband med Europaparlamentsvalen 1994. Många av de intervjufrågor som då ställdes fanns också med i den svenska undersökningen 1995 (Schmitt 1994-95). Materialet är så rikhaltigt att det möjliggör en avgörande prövning av det som väl nu bör kallas vår centrala tes, dvs att Sveriges första EU-parlamentsval var mer av ett Europaval än som varit vanligt i de flesta andra EU-länder.

Viktiga frågor

En första indikation på att EU-parlamentsvalet i stor utsträckning var ett Europaval är att en mycket stor andel av väljarna själva ansåg att olika EU-frågor var viktiga för dem när de valde parti. I valundersökningen 1995 ställde vi samma öppna intervjufråga om viktiga frågor för partivalet som vi har gjort i samtliga riksdagsval sedan 1979. Resultatet blev att hela 49 procent av de partiröstande undersökningspersonerna explicit angav att de var för eller emot EU-medlemskapet eller utpekade någon konkret EU-fråga (tabell 5.1). Andelen som uppgav någon viktig fråga utan explicit koppling till EU var endast 15 procent. En relativt stor andel av undersökningspersonerna kunde inte utpeka någon viktig partivalfråga (36 procent).

Tabell 5.1 Andel väljare som nämnde någon EU-fråga som viktig fråga för valet av parti i Europaparlamentsvalet 1995 (procent)

Fråga: "Om Du tänker på EU-parlamentsvalet i år. Var det någon eller några frågor som var viktiga för Dig när det gällde vilket parti Du röstade på vid EU-parlamentsvalet den 17 september?"

	partival 1995							samtliga partiröstande
	v	s	c	fp	m	kd	mp	
explicit nämnt någon EU-fråga	63	33	43	46	46	68	60	49

Kommentar: Endast partiväljare ingår i analysen. Icke-röstare fick inte frågan.

Det har bara hänt två gånger tidigare att över fyrtio procent av undersökningspersonerna nämnt ett specifikt frågeområde som viktigt för partivalet – miljön vid valet 1988 (46 procent) och sysselsättningen vid valet 1994 (41 procent). En andel på 49 procent är alltså nytt rekord. Resultatet får ytterligare relief om man betänker att EU-frågor tidigare relativt sällan har utpekats som viktiga partivalsfrågor av väljarna. Vid valen 1991 och 1994 var det exempelvis endast 10 respektive 14 procent av undersökningspersonerna som angav EU-frågan som en viktig fråga för valet av parti (Gilljam och Holmberg 1995).

De väljare som inte explicit utpekade någon EU-fråga som viktig men angav någon fråga som viktig talade oftast om miljön, ekonomin eller sysselsättningen. Valfärdsfrågor (sjukvård, sociala bidrag) nämndes också, men mera sällan. Även jämställdhetsfrågor nämndes men av färre än 1 procent av undersökningspersonerna.

Subjektiva röstningsskäl

EU-frågans dominans som partivalsfråga blir något mindre om vi ser på hur undersökningspersonerna bevarade en intervjufråga med fasta svarsalternativ om viktiga skäl för hur man röstade i EU-parlamentsvalet. De skäl vi specificerade och frågade om var "EU-frågor", "svensk politik", "gammal vana/lojalitet mot mitt parti" och "kandidaterna på valsedlarna". Svarsalternativen var fyra - från "ett av de absolut viktigaste skälen" till "inte alls viktigt skäl". Resultaten i tabell 5.2 visar att de flesta (83 procent) angav att EU-frågor varit ett av de absolut viktigaste skälen eller ett ganska viktigt skäl till valet av parti. Men en förhållandevis stor andel uppgav också att svensk politik var ett viktigt skäl till hur de röstade (66 procent).

Tabell 5.2 Andel väljare som angav de specificerade skälen som "ett av de absolut viktigaste" eller "ganska viktigt" för valet av parti i Europaparlamentsvalet 1995 (procent)

Fråga: "Hur viktiga var följande skäl för hur Du röstade i EU-parlamentsvalet?"

skäl	partival 1995							samtliga partiröstande
	v	s	c	fp	m	kd	mp	
EU-frågor	91	76	83	77	84	75	87	83
Svensk politik	60	78	65	56	79	78	45	66
Gammal vana / lojalitet med mitt parti	15	55	35	37	40	21	4	32
Kandidaterna på valsedlarna	27	42	60	31	34	67	37	39

Kommentar: Svarspersonerna frågades om vart och ett av skälen. Intervjufrågan innehöll fyra svarsalternativ: "ett av de absolut viktigaste skälen", "ganska viktigt skäl", "inte särskilt viktigt skäl" och "inte alls viktigt skäl". Samtliga partiröstande ingår i procentbasen.

Bland väljare som röstade på socialdemokraterna och kristdemokraterna var det till och med något fler som angav svensk politik som ett viktigt skäl än som angav EU-frågor. Högst andel som angav EU-frågor som ett viktigt röstningsskäl återfanns bland v- och mp-röstare (91 respektive 87 procent). Men skillnaden till övriga partiröstare var inte stor. Andelen m-väljare som uppgav att EU-frågor varit ett viktigt partivalsskäl var t ex 84 procent. Bland s-väljare var andelen 76 procent.

En överraskande stor andel medgav att också gammal vana/partiloyalitet varit ett viktigt skäl när de bestämde hur de skulle rösta (32 procent). Bland s-väljare var andelen självutnämnda vaneröstare högst, hela 55 procent. Men även bland moderata väljare återfanns relativt många som erkände att gammal vana varit ett viktigt partivalsskäl i EU-parlamentsvalet (40 procent). Bland mp-väljare, å andra sidan, fanns mycket få som såg sig själva som vaneröstare, endast 4 procent.

Med tanke på att EU-parlamentsvalet 1995 var det första där Sveriges nya personröstningssystem användes fullt ut är det intressant att notera att en så hög andel som 39 procent av de partiröstande angav att kandidaterna på valsedlarna varit ett viktigt röstningsskäl för dem. Störst betydelse hade kandidaterna naturligt nog för väljare som röstade på partier som gick fram med EU-profilerade listor, dvs listor där första namnet antingen var en EU-positiv eller en EU-skeptisk kandidat. Tre partier använde den typen av listor - socialdemokraterna, centerpartiet och kristdemokraterna - och deras väljare var de som i störst utsträckning uppgav att de tagit hänsyn till kandidatnamnen när de röstat (42, 60 respektive 67 procent). Men även övriga partiväljare angav relativt ofta att kandi-

daterna varit viktiga för dem när de röstade, t ex 34 procent bland m-väljare och 37 procent bland mp-väljare (se Johansson 1996).

Väljarnas egna bedömningar av viktiga frågor och varför de röstade som de gjorde är självfallet väsentliga när det gäller att förstå väljarbeteende och tolka valutslag. Men de representerar inte hela sanningen. Precis som i en rättegång räcker det inte med att den åtalade erkänner. Andra mer materiella bevis krävs också innan dom kan avkunnas. I vårt fall betyder det att vi måste gå utöver en analys av enbart väljarnas självförståelse. Vi vill också studera problemets kärna, dvs i vilken utsträckning som väljarnas EU-åsikter strukturerade valet av parti i det första svenska Europaparlamentsvalet.

Egen åsikt och kunskap om partiståndpunkter

Två elementära krav som måste vara uppfyllda innan vi kan tala om åsiktsröstning är att väljarna dels har egna åsikter, dels känner till vad partierna står för (Gilljam 1988). När det gäller krav I, egna åsikter, var det väl uppfyllt vid Europaparlamentsvalet, åtminstone vad gäller frågor om Sveriges EU-medlemskap och framtida relationer till Europeiska Unionen. Cirka 85-90 procent av den röstberättigade valmanskåren uttryckte egna åsikter när vi frågade (se tabellerna 5.6 och 5.7). Andelarna är höga, men föga förvånande med tanke på att hela 83,3 procent av svenska folket deltog i EU-folkomröstningen drygt ett halvår tidigare, i november 1994.

Krav II var också väl uppfyllt vid Europaparlamentsvalet. En klar majoritet av undersökningspersonerna kände till åtminstone något partis position när det gällde EU-medlemskapet. Klart felaktiga uppfattningar var sällsynta. Undersökningen bygger på två öppna intervjufrågor där svarspersonerna helt fritt fick ange vilket eller vilka partier som enligt deras uppfattning var för respektive emot "ett fortsatt svenskt medlemskap i EU". Andelen personer som angav s (78 procent) och m (86 procent) som positiva till EU-medlemskapet var mycket hög, t o m något högre än vid tiden för riksdagsvalet 1994 (75 respektive 83 procent). Socialdemokraternas och moderaternas EU-positiva profiler var med andra ord välkända 1995, liksom 1994 (Gilljam och Holmberg 1995, Oscarsson 1996). Även miljöpartiets och vänsterpartiets ståndpunkter var välkända 1995. Andelen svars-personer som angav att mp och v var negativa till det svenska EU-medlemskapet var 82 respektive 72 procent; i båda fallen klart högre andelar än vid riksdagsvalet 1994, då andelarna var 60 respektive 56 procent.

Folkpartiets EU-position var också känd av en majoritet 1995 (59 procent), men av en något mindre majoritet än som var fallet för s, m, v och mp, och fp-profilen var inte mer känd än 1994 eller 1991. Andelen väljare som angivit att fp är för det svenska EU-medlemskapet har hela tiden hållit sig strax under 60 procent. Folkpartiet har alltså haft lite svårt att nå ut med sin EU-profil. Men inte så

svårt som centerpartiet och kristdemokraterna, som båda har misslyckats med att få sin EU-ståndpunkt känd av en folkmajoritet.

När det gäller kd har kännedomen om partiets EU-vänliga position dock varit ökande, från 28 procent 1991, över 36 procent 1994 till 41 procent 1995. I centerpartiets fall är det värre med endast 33 procent som 1995 uppgav att partiet var för ett fortsatt EU-medlemskap - en nedgång från 39 procent 1994. Dessutom var det hela 16 procent av svarspersonerna som felaktigt angav att centerpartiet var emot ett fortsatt svenskt EU-medlemskap; upp från 14 procent 1994. Centerpartiets EU-profil var alltså något luddig 1995, precis som den var 1994. Naturligtvis behöver det inte betraktas som något centermisslyckande; en låg och luddig profil kan ibland vara nödvändig och gynnsam i politiken, speciellt för ett splittrat parti.

Med över 85 procent av valmanskåren som hade åsikter och med 85 procent som kände till åtminstone något partis ståndpunkt och med fem partiers positioner kända av en majoritet av väljarna, är det ingen tvekan om att EU-frågan uppfyller högt ställda krav på att potentiellt ha varit en viktig åsiktsröstningsfråga i EU-parlamentsvalet 1995.

Sambandet mellan sakfrågeåsikter och partival

Analysen i tabell 5.3 ger en första indikation på att olika EU-frågor, och framförallt medlemskapsfrågan, var centrala åsiktsröstningsfrågor i Europaparlamentsvalet. Resultaten visar graden av samband mellan olika sakfrågeåsikter och partival i riksdagsvalet 1994 och i EU-parlamentsvalet 1995. Andra sakfrågor än EU-frågor och resultat från riksdagsvalet 1994 har tagits med i analysen för att kunna sätta in EU-frågorna och EU-parlamentsvalet i ett jämförande perspektiv. Om 1995 års EU-parlamentsval i huvudsak var ett Europaval bör, för det första, sambanden mellan partivalet och EU-åsikterna vara starkare än sambanden mellan partivalet och andra sakfrågeåsikter. Dessutom bör, för det andra, sambanden mellan väljarnas EU-åsikter och partivalet vara starkare i Europaparlamentsvalet än i riksdagsvalet 1994. De empiriska resultaten visar att båda dessa förväntningar stämmer.

Sambandsmått i tabellen är ett variansanalytiskt mått benämnt eta i kvadrat. Det kan variera från 0.00 (inget samband) till 1.00 (perfekt samband) och kan tolkas som andel förklarad varians. Av tekniska skäl har variansanalyserna genomförts med partival som oberoende variabel och sakfrågeåsikterna som beroende variabler.

Tabell 5.3 Sambandet mellan väljarnas partival i riksdagsvalet 1994 respektive i EU-parlamentsvalet 1995 och åsikter i olika sakfrågor (etakvadrat)

sakfråga	EU-parlamentsvalet 1995	Riksdagsvalet 1994	skillnad	sakområde med störst skillnader
Vänster-högerposition	.59	.52	+0.07	6. V-H
EU-medlemskap	.53	.27	+0.26	1. EU
Europas Förenta Stater	.41	.21	+0.20	2. EU
Offentliga sektorns storlek	.29	.26	+0.03	
Privatisera statliga företag	.28	.31	-0.03	
Skattenivån	.27	.26	+0.01	
Gemensam EU-valuta	.26	-	-	
Kärnkraft	.26	.16	+0.10	3. Miljö
Delta i EU-försvar	.25	-	-	
Medlem i Nato	.24	-	-	
Enat Västeuropa	.20	-	-	
Inkomstskillnadernas storlek	.20	.16	+0.04	10. Jämlikhet
Öresundsbro	.18	.11	+0.07	5. Miljö
Försvarskostnader	.16	.10	+0.06	7. Försvar
Sociala bidrags storlek	.16	.14	+0.02	
Finansmarknadens politiska makt	.16	-	-	
Miljövänligt samhälle	.15	.07	+0.08	4. Miljö
Sextimmars arbetsdag	.15	.12	+0.03	
Öppna EU-gränser	.12	-	-	
Kyrkogång	.10	.09	+0.01	
Alkoholpriser	.09	.05	+0.04	8. Alkohol
Könskvotering	.09	.05	+0.04	9. Jämställdhet
Bilism i innerstäder	.07	.06	+0.01	
U-hjälpens storlek	.06	.07	-0.01	
Flyktmottagning	.04	.06	-0.02	
Nya EU-medlemmar i Östeuropa	.04	-	-	
Veto vid EU-beslut	.04	-	-	
Förbjud pornografi	.03	-	-	
Avkriminalisera hasch	.01	-	-	

Kommentar: Etakvadratmättet kan variera mellan .00 (inget samband) och 1.00 (fullständigt samband). Vid variansanalysen har partival (7 partier) definierats som oberoende variabler och sakfrågeåsikterna som beroende variabler.

EU-frågor, speciellt medlemsfrågan med ett samband på .53, tenderade att uppvisa ett klart starkare samband med partivalet än övriga sakfrågor vid EU-parlamentsvalet. En annan EU-fråga som också uppvisade ett starkt samband med partivalet 1995 gällde frågan om Sveriges framtida relation till EU och ett eventuellt framtida Europas Förenta Stater (.41). Andra mer specialiserade EU-frågor som uppvisade medelstarka åsiktssamband med partivalet 1995 handlade om inställningen till en gemensam valuta (.26) och till ett svenskt deltagande i ett gemensamt EU-försvar (.25).

De svenska sakfrågor av inrikespolitiskt slag som uppvisade de starkaste sambanden med röstningen i Europaparlamentsvalet var traditionella vänster-

högerfrågor som den offentliga sektorns storlek (.29), privatisering av statliga företag (.28) och skatternas storlek (.27), men också kärnkraftsfrågan (.26). Att vänster-högerfrågor uppvisade klara samband med röstningen i Europaparlamentsvalet är inte förvånande. Vi vet från undersökningar i samband med folkomröstningen 1994 att det bland svenska väljare finns ett mycket klart samband mellan vänster-högerideologi och åsikter när det gäller EU (Gilljam och Holmberg 1996, Oscarsson 1996, Holmberg 1997a).

Och det starka sambandet bekräftas också i EU-parlamentsvalstudien. Sambandet mellan väljarnas partival i Europaparlamentsvalet och självplaceringen på den ideologiska vänster-högerskalan var mycket stark med ett eta i kvadrat lika med .59. Europaparlamentsvalet 1995 var alltså både ett ideologiskt vänster-högerval och ett EU-val. Någon motsättning här mellan råde inte eftersom sambandet mellan väljarnas EU-åsikter och vänster-högerpositioner var mycket markerat även 1995. Korrelationen (r) mellan väljarnas placeringar av den egna åsikten på en EU-medlemsskala och en vänster-högerskala var hela .48 i EU-parlamentsvalstudien.

De sakfrågor som främst uppvisade klart starkare samband med röstningen 1995 jämfört med röstningen vid riksdagsvalet 1994 var EU-frågorna. Medlemskapsfrågans koppling till partivalet förstärktes t ex från ett etakvadrat på .27 vid riksdagsvalet till .53 i EU-parlamentsvalet, en ökning på hela +.26 enheter. På ett motsvarande sätt ökade partikopplingen för frågan om Europas Förenade Stater från .21 i riksdagsvalet till .41 i EU-parlamentsvalet, en ökning på +.20 enheter. Andra sakfrågor som också uppvisade ett ökat åsiktssamband med röstningen mellan 1994 och 1995 var kärnkraftsfrågan (+.10), frågan om Öresundsbron (+.07) och frågan om ett mer miljövänligt samhälle (+.08). Ett visst grönt inslag återfanns med andra ord i röstningen i EU-parlamentsvalet, precis som det sedan länge funnits en viss koppling mellan miljöåsikter och åsikter om EU (Bennulf 1990, Bennulf 1994, Oscarsson 1996).

Några frågor med relativt stark koppling till partivalet som däremot inte uppvisade någon eller endast smärre förstärkningar av partisambandet mellan 1994 och 1995 var de inrikespolitiska svenska frågorna om den offentliga sektorn, om privatiseringar, om socialbidrag och om skattenivåer. EU-frågor, men inte svenska inrikesfrågor, uppvisade alltså klart förstärkta partisamband 1995. Det faktum att inrikesfrågornas partisamband inte minskade visar dock att valet 1995 också hade ett inrikespolitiskt inslag. Det var inte ett Europaval till etthundra procent. Bland väljarna spelade också traditionellt svenska sakfrågor en viss roll; om inte annat via åsiktskopplingarna mellan vänster-högerfrågor och EU-frågor.

Ett skäl, av delvis metodologisk art, till att de flesta samband i tabell 5.3 uppvisar en förstärkning mellan 1994 och 1995 är att de partiröstande 1995 endast utgjorde 42 procent av valmanskåren mot 87 procent 1994, vilket innebär att 1995 års röstande väljare på goda grunder kan misstänkas ha varit något av ett politiskt eliturval, dvs i genomsnitt varit mer politiskt intresserade, mer politiskt kunniga

och mer partiidentifierade än genomsnittsväljaren 1994. I så fall förväntar vi oss det som vi *de facto* fann, dvs att sambanden mellan åsikter och partival bör vara något klarare i undersökningen från EU-parlamentsvalet 1995 än i undersökningen från riksdagsvalet 1994. Omvänt betyder det att samband som inte uppvisade någon förstärkning mellan 1994 och 1995, som t ex var fallet för flera av sambanden för de inrikespolitiska frågorna, i själva verket uppvisade en relativ försvagning. Sett ur detta perspektiv framstår det ännu tydligare att Europaparlamentsvalet 1995 var ett EU-val, eftersom det endast var EU-frågor som verkligen uppvisade en klar förstärkning av partisambanden jämfört med riksdagsvalet 1994. Övriga sakfrågor uppvisade endast mindre förstärkningar eller inga förstärkningar alls, vilket i praktiken kan tolkas som en försvagning av åsiktssambandet med röstningen.

EU-medlemskapet

Korrelationer och eta-värden är viktiga analysinstrument, men de kan inte ersätta gammaldags tabellanalys när det gäller att mer åskådligt förmedla hur ett samband ser ut. Resultaten i tabell 5.4 visar konkret i vilken utsträckning väljare med olika uppfattningar om det svenska EU-medlemskapet åsiktsröstade på parti i Europaparlamentsvalet.

Tabell 5.4 Åsiktsröstning på parti i EU-parlamentsvalet bland EU-anhängare och EU-motståndare (procent)

Fråga: "Är du i huvudsak för eller emot det svenska medlemskapet i EU eller har Du ingen bestämd åsikt i frågan?"

Åsikt om det svenska medlemskapet i EU	partival 1995								summa procent	antal personer	andel röstande
	v	s	c	fp	m	kd	mp	övr			
i huvudsak för	2	31	7	8	43	4	3	2	100	452	62
i huvudsak emot	26	23	6	1	3	3	36	2	100	467	42
ingen bestämd åsikt/vet ej	12	44	7	3	7	6	16	5	100	68	25

Valdeltagandet var mycket högre bland EU-anhängare än bland EU-motståndare, 62 procent mot 42. Bland röstande EU-motståndare stödde en klar majoritet (62 procent) partier som var emot det svenska EU-medlemskapet (v och mp). Bland EU-anhängarna var andelen som åsiktsröstade på parti, dvs stödde ett EU-positivt parti (s, c, fp, m och kd), ännu högre, hela 93 procent. Totalt sett åsiktsröstade 79 procent av väljarna i Europaparlamentsvalet på ett parti som hade samma åsikt som de själva när det gällde EU-medlemskapet. Orsaken till att an-

delen åsiktsröstande på parti var lägre bland EU-motståndare än bland EU-anhängare är att relativt många EU-motståndare röstade på något av de EU-splittrade partierna s, c och kd, men då oftast på listor med EU-skeptiska kandidater överst. Andelen åsiktsröstande bland EU-motståndarna blir med andra ord högre om vi också tar hänsyn till vilka kandidater och valsedlar som EU-skeptiska väljare inom s, c och kd valde att stödja.

En klar majoritet av väljare som stödde något av partierna s, c eller kd uppgav att de valde en lista med ett förstanamn som hade samma EU-åsiikt som de själva. Den EU-färgade liströstningen var lika vanlig bland EU-anhängare som bland EU-motståndare. I båda fallen angav cirka 65 procent att de valt en lista där förstanamnet passade deras EU-åsiikt.¹ Tendensen till EU-färgad liströstning var starkast bland socialdemokratiska EU-motståndare (71 procent). Svagast var den bland EU-motståndare inom kristdemokraterna (46 procent).²

Analyserna i tabellerna 5.5 och 5.6 vänder på perspektivet. Vi beräknar procenten åt andra hållet och ser inte på åsiktsröstning utan på vilka EU-åsikter olika partiers väljare hade. Resultaten kan tolkas i mandattermer. Vilka mandat fick de valda partierna och kandidaterna med sig av sina väljare på resan till Europaparlamentet i Strasbourg. Resultaten gäller dels den allmänna inställningen till Sveriges medlemskap, dels inställningen till Sveriges framtida relation till EU, med svarsalternativ från att begära utträde ur EU till att säga ja till ett federalt EU, ett slags Europas Förenta Stater.

1. Andelen blir 72 procent om vi exkluderar personer med vet inte-svar. Frågan löd: "Vilken typ av valsedel röstade Du på: en med en EU-positiv kandidat överst, en med en EU-negativ/EU-kritisk kandidat överst eller röstade Du med en valsedel utan kandidatnamn eller kommer Du inte ihåg vilken typ av valsedel Du röstade på?".

2. Intervjufrågan om listvalet (se not 1) är formulerad så att den förmodligen ger upphov till resultat som något överdrivet sambandet mellan EU-åsiikt och valet av lista. Det finns en risk att väljare som vill framstå som konsekventa tenderar att ange att de valde en lista med ett förstanamn som hade samma EU-åsiikt som de själva. Resultaten baserade på frågan visade sig nämligen inte vara träffsäkra. Enligt valstatistiken fick de olika listorna följande röstandelar inom s, c och kd (inom parentes resultaten från vår intervjufråga i valstudien 1995): *Socialdemokraterna*: Theorinlistan /EU-negativ 53 procent (44), Lööwlistan /EU-positiv 37 procent (44), lista utan namn 10 procent (12). *Centerpartiet*: Olsson- och Starrinlistorna /EU-positiv 61 procent (51 procent), Lindqvistlistan /EU-negativ 33 procent (39), lista utan namn 6 procent (10). *Kristdemokraterna*: Gustafssonlistan /EU-positiv 62 procent (65), Sacrédeuslistan 30 procent (28), lista utan namn 8 procent (7). Antalet undersökningspersoner var begränsat, 257 för s, 57 för c och 29 för kd. Centerpartiets Olssonlista med Karl-Erik Olsson som förstanamn kallades en jordbrukarlista.

Tabell 5.5 Åsikter om Sveriges EU-medlemskap (procent)

Fråga: "Är du i huvudsak för eller emot det svenska medlemskapet i EU eller har Du ingen bestämd åsikt i frågan?"

åsikt om det svenska medlemskapet i EU	partival 1995							icke-röstare	samtliga
	v	s	c	fp	m	kd	mp		
i huvudsak för	8	50	48	90	91	50	8	24	34
i huvudsak emot	86	39	44	5	7	38	86	57	52
ingen bestämd åsikt/vet ej	6	11	8	5	2	12	6	19	14
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100
antal personer	141	279	63	42	212	34	195	1195	2236

Kommentar: Resultaten kommer från valundersökningen i samband med EU-parlamentsvalet 1995.

En majoritet av de röstberättigade i EU-parlamentsvalet angav att de i huvudsak var emot det svenska EU-medlemskapet (52 procent). Andelen som stödde medlemskapet var endast 34 procent. Bland röstande fanns det dock en övervikt för medlemskapet i de flesta partier (s, c, fp, m och kd). En övervikt för EU-motståndarna återfanns endast bland väljare som röstade på vänsterpartiet och miljöpartiet, och bland den stora gruppen icke-röstare. Bland icke-röstare var det hela 57 procent som uppgav att de var emot EU-medlemskapet mot endast 24 procent som angav att de var för.

Övervikten för EU-anhängarna var liten bland väljare som stödde socialdemokraterna, centerpartiet och kristdemokraterna. Det är inte fel att konstatera att när det gäller väljarnas syn på det svenska EU-medlemskapet var alla tre partierna splittrade bra nära mittitu i EU-parlamentsvalet. När det gäller övriga fyra partier kan den motsatta slutsatsen dras. Folkparti- och moderatväljare var mycket eniga i stödet för medlemskapet liksom vänsterparti- och miljöpartiväljare var mycket eniga i motståndet.

Europas Förenta Stater

Den enkla uppdelningen i för och emot EU-medlemskapet var naturligtvis relevant 1995, bara ett år efter folkomröstningen. Men den döljer samtidigt viktiga åsiktsskillnader inom såväl gruppen EU-anhängare som gruppen EU-motståndare.

Tabell 5.6 Åsikter om Sveriges framtida förhållande till EU (procent)

Fråga: "I den politiska debatten finns olika förslag om Sveriges framtida förhållande till EU. Vilket av de här förslagen stämmer bäst överens med Din uppfattning?"

Åsikt om Sveriges framtida förhållande till EU	partival 1995							icke-röstare	samtliga
	v	s	c	fp	m	kd	mp		
1. Sverige bör så så fort som möjligt begära utträde ur EU	34	11	11	0	1	4	37	21	19
2. Sverige bör verka för att på sikt lämna EU	37	16	11	0	2	20	35	23	20
3. Sverige bör vara med i EU, men säga <u>nej</u> till sådana saker som försvarssamarbete, gemensam utrikespolitik och gemensam valuta	23	43	57	34	22	40	22	25	29
4. Sverige bör vara med i EU och säga <u>ja</u> till sådana saker som försvarssamarbete, gemensam utrikespolitik och gemensam valuta	2	13	9	43	42	12	4	11	14
5. Sverige bör vara med i EU och på sikt säga ja till ett förenande av EU:s medlemsländer i ett Europas Förenta Stater	1	12	6	14	28	12	0	5	8
6. Ingen bestämd åsikt i frågan	3	5	6	9	5	12	2	15	10
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100
antal personer	116	231	53	35	173	25	165	769	1609

Kommentar: Resultaten kommer från valundersökningen i samband med EU-parlamentsvalet 1995.

Den mest väsentliga av de åsiktsskillnader som inte kommer fram om man enbart talar om ja eller nej till EU är frågan om hur det framtida EU skall organiseras, dvs frågan om graden av federalism i framtidens EU. Frågan, som har debatterats mycket i de gamla EU-länderna men hittills relativt lite i Sverige, är om den Europeiska Unionen skall förbli ett statsförbund som idag eller om EU skall utvecklas till en förbundsstat - ett Europas Förenade Stater.

När vi frågade undersökningspersonerna i EU-parlamentsvalstudien om saken blev resultatet som framgår av tabell 5.6. I intervjufrågan urskiljdes fem olika positioner, två på nej-sidan (begär utträde fort respektive lämna EU på sikt) och tre på ja-sidan (medlem men nej till bl a gemensam valuta, medlem fullt ut enligt Maastrichtavtalet samt på sikt säga ja till ett Europas Förenade Stater). En av åsikterna på ja-sidan, medlem men nej till bl a EMU och försvarssamarbete, har ibland i den svenska debatten benämnts som en nja-position, en medlande kompromisslinje mellan ja och nej till EU - ett slags medlemskap light.

Denna nja-linje visade sig vara den mest populära bland samtliga röstberättigade (29 procent) och bland röstande på de EU-splitrade partierna s, c och kd. Den visade sig också ha dragningskraft på väljare som stödde såväl fp och m som v och mp. Nja-linjen stöddes av minst 20 procent av väljarna i samtliga läger. De båda nej-linjerna, ett snabbt eller ett långsamt uttåg ur EU, fick ungefär lika mycket stöd i valmanskåren som helhet (19 respektive 20 procent). Bland mp-väljare var den snabba utmarschen det mest populära förslaget med 37 procents stöd mot 35 procent för ett senare utträde. Vänsterpartiets väljare var lika splittade, men något fler föredrog ett utträde på sikt (37 procent) än som ville lämna snabbt (34 procent).

Väljare som röstade på folkpartiet och moderaterna tenderade att ha det fulla medlemskapet utan inskränkningar som den mest populära åsikten. När det gällde andrapreferens skilde de sig dock åt. Folkpartiets väljare hade nja-linjen som nummer två medan m-väljare satte ett ja till ett federalt EU, ett Europas Förenade Stater, på andra plats. Andelen moderata väljare som stödde federalismen var så hög som 28 procent; klart högre än bland fp-väljarna (14 procent). Totalt sett, bland samtliga röstberättigade, var ett ja till ett Europas Förenade Stater dock inte särskilt populärt. Det stöddes av enbart 8 procent. I motsvarande analyser i samband med folkomröstningen och riksdagsvalet 1994 var opinionsstödet för ett framtida federalt EU lika svagt, 8 respektive 10 procent (Gilljam och Holmberg 1995, 1996, Holmberg 1997a).

EU:s framtida uppbyggnad

I EU-parlamentsvalstudien ingick också en serie andra EU-frågor av mer konkret art. Alla gällde EU:s framtida uppbyggnad och alla var i högsta grad aktuella på EU:s agenda. Men alla var också mer eller mindre nya i den svenska debatten. En analys i mandattermer kan trots det, eller kanske just därför, vara av intresse. Vad

väljarna tycker i nya frågor innan diskussionen hunnit komma igång riktigt är en slags nollmätning. Den visar åsiktsläget innan debatt och opinionsbildning har hunnit påverka opinionen. Och det ger en uppfattning om vilka mandat, eller brist på mandat, som politikerna kan luta sig mot, om än de är nya och svagt förankrade i opinionen.

Nu var inte läget så helt jungfruligt i alla de aktuella EU-frågor som mättes i EU-parlamentsvalstudien. I vissa av dem hade debatten redan startat 1995. Det gäller exempelvis EMU-frågan och frågan om östutvidgningen. Frågan om ett försvarssamarbete inom EU och om enskilda länders möjlighet att lägga in veto mot beslut i ministerrådet, som vi också berörde i EU-parlamentsvalstudien, är där-
emot exempel på problem som mer sällan diskuteras i den offentliga debatten. I tabell 5.7 redovisas andelen väljare som stödde respektive tog avstånd ifrån olika förslag som gällde dessa fyra frågor. Det gemensamma för förslagen är att de alla är aktuella i diskussionen om EU:s framtid.

Tabell 5.7 Andel stöd respektive avståndstagande för fyra förslag i EU-debatten (procent)

Fråga: "Jag skall läsa upp en lista på ett antal förslag som förekommit i debatten om EU. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?"

förslag	partival 1995							icke-röstare	samtliga
	v	s	c	fp	m	kd	mp		
A. Införa en gemensam EU-valuta	9/78	24/56	13/70	51/29	51/17	20/64	9/80	21/55	23/55
B. Fortast möjligt uppta länder som Polen, Tjeckien och Ungern som medlemmar i EU	35/19	51/16	45/17	63/14	51/17	60/16	32/30	31/23	38/22
C. Sverige skall delta fullt ut i EU:s försvarssamarbete	6/79	21/58	13/64	46/43	53/20	24/52	10/74	25/48	25/52
D. Minska medlemsländernas möjligheter att lägga in veto mot beslut i EU:s ministerråd	13/59	24/50	21/58	31/40	29/42	24/56	14/59	14/53	18/52
genomsnitt stöd/avståndstagande fyra förslag	16/59	30/45	23/52	48/32	46/24	32/47	16/61	23/45	26/45

Kommentar: Analysen bygger på data från EU-parlamentsvalundersökningen 1995. Förslagsfrågorna hade följande svarsalternativ: "mycket och ganska bra förslag, varken eller, mycket eller ganska dåligt förslag". Dessutom kodades cirka 5-10 procent vet ej-svar. I tabellen har mycket eller ganska bra-svar klassificerats som *stöd* och mycket eller ganska dåligt-svar som *avståndstagande*. Varken eller-svar och vet ej-svar ingår i procentbasen men säredovisas inte.

I samtliga fall tog en klar majoritet av svarspersonerna ställning för eller emot de olika förslagen – 78 procent när det gällde EMU, 60 procent när det gällde östutvidgningen, 77 i försvarsfrågan och 70 procent i vetofrågan. När det gällde EMU, försvarssamarbetet och vetofrågan var opinionsläget tämligen entydigt. En klar majoritet var emot en gemensam EU-valuta, emot att Sverige fullt ut skulle delta i något försvarssamarbete inom EU och emot en minskning av vetorätten i ministerrådet. I fråga om östutvidgningen var opinionsläget något jämnare, inte en majoritet men en övervikt fanns för att uppta länder som Polen, Tjeckien och Ungern som medlemmar i EU.

Om man studerar partiväljarnas åsikter framkommer mycket tydligt att partierna kan rangordnas efter den nya EU-dimensionen i svensk politik. Väljare som röstade på vänsterpartiet eller miljöpartiet tenderade mycket klart att ge minst stöd till de olika förslagen medan väljare som röstade på folkpartiet eller moderaterna var mest positiva. Däremellan kom väljare som röstade på något av de tre EU-splittrade partierna s, c eller kd.

Resultaten i EMU-frågan är illustrativa, även om c-väljare när det gäller den gemensamma valutan var nästan lika negativa som v- och mp-väljare. Andelen väljare som stödde tanken på en gemensam EU-valuta vid tiden för EU-parlamentsvalet 1995 var 9 procent bland både v- och mp-väljare, 13 procent bland c-väljare, 20 respektive 24 procent bland s- och kd-väljare och 51 procent bland såväl fp- som m-väljare. Totalt sett bland samtliga röstberättigade var det endast 23 procent som var för förslaget om en gemensam EU-valuta medan 55 procent var emot.

Åsikter om EMU i ett komparativt perspektiv

Den starka negativa attityden till EMU bland svenska folket blir särskilt tydlig om vi jämför med hur åsikterna om en gemensam valuta ser ut i de andra EU-länderna. Analysen i tabell 5.8 visar att det fanns en opinionsövervikt för EMU i de flesta EU-länder vid tiden för Europaparlamentsvalet 1994. Materialet kommer från en speciell eftervalsstudie som genomfördes av europeiska valforskare i samarbete med Eurobarometern och visar att det 1994 fanns fler anhängare än motståndare till EMU i åtta av de tolv dåtida medlemsstaterna.

Om vi sätter in de svenska resultaten från Europaparlamentsvalet 1995 i tabellen framgår det tydligt att Sverige hamnar i botten bland de allra mest EMU-skeptiska länderna. Vi har närmast sällskap av ett antal andra nordeuropeiska länder som Danmark, Tyskland och Storbritannien. Mest stöd för EMU-tanken återfanns 1994 i Italien, i Benelux-länderna och på Irland.

Tabell 5.8 Inställning till en gemensam Europeisk valuta bland röstberättigade väljare i EU:s medlemsländer 1994 och bland röstberättigade väljare i Sverige 1995 (procent)

Fråga: "Några menar att det skulle vara bäst för Sverige att behålla sin egen valuta och göra den mera självständig i förhållande till andra europeiska valutor. Andra menar att det bästa skulle vara att skapa en gemensam europeisk valuta. Vad anser Du? Kan Du svara med hjälp av skalan."

land	mer självständig egen valuta	ambivalent	ny gemensam europeisk valuta	summa procent	antal personer	balansmätt: självständig minus gemensam
Italien	21	14	65	100	964	-44
Luxemburg	29	9	62	100	474	-33
Belgien	31	13	56	100	874	-25
Irland	34	12	54	100	845	-20
Frankrike	33	17	50	100	967	-17
Grekland	36	11	53	100	902	-17
Spanien	35	18	47	100	862	-12
Holland	37	15	48	100	954	-11
Portugal	49	16	35	100	848	+14
Västtyskland	58	13	29	100	1018	+29
Storbritannien	62	10	28	100	1056	+34
Östtyskland	65	10	25	100	976	+40
Danmark	64	12	24	100	967	+40
Sverige	64	14	22	100	1509	+42

Kommentar: Resultaten för de gamla EU-länderna kommer från en speciell valundersökning i Eurobarometerregi som genomfördes efter EU-parlamentsvalet 1994. De svenska resultaten kommer från EU-parlamentsvalstudien 1995. Mätskalan varierade mellan 1 (egen valuta) och 10 (gemensam valuta) i Eurobarometerstudien och mellan 0 (egen valuta) och 10 (gemensam valuta) i den svenska undersökningen. Värden mellan 0/1-4 har klassificerats som positiv till egen valuta, 5 respektive 5/6 utgör ambivalentgruppen medan värden mellan 6/7-10 klassificerats som positiv till gemensam valuta.

Resultatet är på intet vis unikt för Europaparlamentsvalet 1994. Samma mönster återkommer i senare Eurobarometermätningar. I Eurobarometern för våren 1996 visade det sig t ex att svenska folket var klart mest skeptiskt till EMU, följt av österrikarna, engelsmännen, finländarna, danskarna och tyskarna. Mest positiva till en gemensam valuta var människorna i Italien, Holland och Irland (EB:44 1996). En opinionsövertikt för EMU återfanns i nio stater medan sex stater uppvisade en opinionsövertikt emot. Eurobarometerens höstmätning 1996 uppvisade i huvudsak samma resultat, men EMU-anhängarna hade blivit något fler i Sverige (32 procent mot 27 procent våren 1996) och svenskarna var inte längre allra mest negativa till EMU. Engelsmän och finländare var ännu mer negativa (EB:45 1996).³

3. Intervjufrågan om EMU-inställning är inte densamma i de ordinarie Eurobarometerstudierna som i den speciella valstudien 1994.

Svensk skepticism

Den svenska skepsicismen mot en fördjupad integration inom EU gäller inte bara EMU. Även på andra områden visar sig svenskarna vara bland EU:s mest negativa folk (EB:43 1995). I den komparativa Europaparlamentsstudien 1994-1995 frågade vi också om inställningen till avskaffade nationsgränser, om man hade tillit till att beslut fattade av EU skulle gagna det egna landet och om man var nöjd med hur demokratin fungerade i EU. I samtliga fall hamnade Sverige längst ned på landrangordningarna som den mest EU-negativa medlemsstaten (se tabellerna 5.9-5.13).

Tabell 5.9 Inställning till avskaffade nationsgränser bland röstberättigade väljare i EU:s medlemsländer 1994 och bland röstberättigade svenska väljare 1995 (procent)

Fråga: "En annan fråga för EU handlar om nationsgränserna. Bör EU fortsätta att avskaffa nationsgränser och låta folk fritt röra sig mellan länderna, eller bör vi återinföra strängare gränskontroller för att bättre kunna bekämpa kriminaliteten i Sverige?"

land	fortsätta med att avskaffa nations- gränser	ambivalent	återinföra strängare gräns- kontroller	summa procent	antal personer	balansmätt avskaffa minus strängare
Spanien	58	14	28	100	888	+30
Irland	53	15	32	100	813	+21
Portugal	47	23	30	100	816	+17
Västtyskland	48	16	36	100	1047	+12
Italien	47	16	37	100	976	+10
Belgien	40	19	41	100	863	-1
Luxemburg	36	19	45	100	495	-9
Östtyskland	39	12	49	100	1009	-10
Frankrike	35	14	51	100	987	-16
Grekland	34	14	52	100	969	-18
Storbritannien	30	16	54	100	1028	-24
Holland	26	14	60	100	979	-34
Danmark	21	18	61	100	984	-40
Sverige	20	14	66	100	1576	-46

Kommentar: Se tabell 5.8 för information om hur mätskalorna var konstruerade i Eurobarometerens valstudie och i EU-parlamentsvalstudien i Sverige. Värden mellan 0/1-4 klassificerades som positiv till att avskaffa nationsgränser, 5 respektive 5/6 definierades som ambivalentgruppen medan värden mellan 6/7-10 klassificerades som positiv till strängare gränskontroller.

När det gällde gränser ville hela 66 procent av svenska folket återinföra strängare kontroller. Motsvarande andelar var endast 28, 36 respektive 37 procent i Spanien, Västtyskland och Italien. Närmast Sverige i negativ attityd till att fortsätta med att avskaffa nationsgränser låg Danmark.

Den allmänna tilliten till att EU:s beslut kommer att gagna det egna landet visade sig vara klart lägre bland svenska folket än bland övriga folk inom EU. Andelen som hyste tillit var endast 22 procent bland svenskarna mot hela 75 procent som inte trodde EU:s beslut skulle gagna Sverige. Motsvarande andelar var exempelvis 59 procent som hyste tillit mot 26 procent utan tillit på Irland. Till och med bland danskar fanns det fler som hyste tillit (52 procent) än som inte hade någon tillit (45 procent).

Tabell 5.10 Grad av tillit till att EU:s beslut kommer att gagna det egna landet bland röstberättigade väljare i EU:s medlemsländer 1994 och bland röstberättigade svenska väljare 1995 (procent)

Fråga: "Hur stor tillit har Du till att beslut som fattas av den Europeiska Unionen kommer att gagna Sverige?"

land	mycket/ ganska stor tillit	inte särskilt; ingen tillit alls	vet ej	summa procent	antal personer	balansmätt; tillit minus ingen tillit
Irland	59	26	15	100	1000	+33
Luxemburg	55	28	7	100	502	+27
Portugal	57	34	9	100	1000	+23
Belgien	54	33	13	100	1003	+21
Italien	55	38	7	100	1067	+17
Frankrike	55	38	7	100	1000	+17
Danmark	52	45	3	100	1000	+17
Holland	51	45	4	100	1005	+6
Västtyskland	43	48	9	100	1082	-5
Östtyskland	38	53	9	100	1052	-15
Spanien	35	53	12	100	1000	-18
Storbritannien	38	56	6	100	1978	-18
Grekland	29	68	3	100	1002	-39
Sverige	22	75	3	100	1609	-53

Kommentar: Resultaten för de gamla EU-länderna kommer från Eurobarometerens speciella valstudie omedelbart efter EU-parlamentsvalet 1994. De svenska resultaten kommer från EU-parlamentsvalsstudien 1995; se tabell 5.11.

Om vi ser på hur svenska väljare med olika partival i EU-parlamentsvalet 1995 besvarade tillitsfrågan visar det sig föga överraskande att tilltron till EU var starkt partipolitiserad. Bland fp- och m-väljare fanns en klar opinionsövertikt för att hysa tillit till EU medan övriga pariväljare, speciellt v- och mp-väljare, uppvisade en lika klar opinionsövertikt för skepticism. Folkparti- och moderatväljarnas grad av tillit till EU var på ungefär samma höga nivå som de mest tillitsfulla folkens inom EU (Irland och Luxemburg).

Tabell 5.11 Grad av tillit till att beslut fattade av EU kommer att gagna Sverige bland röstberättigade svenskar vid Europaparlamentsvalet 1995 (procent)

Fråga: "Hur stor tillit har Du att beslut som fattas av den Europeiska Unionen kommer att gagna Sverige?"

svarsalternativ	partival 1995							icke-röstare	samtliga
	v	s	c	fp	m	kd	mp		
mycket stor tillit	0	1	0	0	4	0	0	0	1
ganska stor tillit	3	26	25	71	54	24	5	16	21
inte särskilt stor tillit	59	57	62	23	35	60	67	61	57
ingen tillit alls	36	12	11	3	3	8	27	20	18
vet ej	2	4	2	3	4	8	1	3	3
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100
antal personer	112	231	53	35	173	25	165	769	1609
andel mycket och ganska stor tillit	3	27	25	71	58	24	5	16	22

Demokratin inom EU

När det gällde synen på demokratin inom EU var svenska folket också klart mest kritiskt. Endast 11 procent av svarspersonerna i den svenska EU-parlamentsvalstudien 1995 förklarade sig mycket eller ganska nöjd med det sätt på vilket demokratin fungerar i EU. Motsvarande andelar låg i samtliga fall över trettio procent i de övriga EU-länderna – exempelvis 64 procent på Irland, 47 procent i Frankrike, 40 procent i Danmark och 37 procent i Storbritannien.

Demokratibedömningarna av EU var i viss mån partiskiljande i Sverige, men inte lika markant som för flera av de andra EU-frågorna. Det fanns en kritisk opinionsövertikt bland samtliga partiers väljare när det gällde demokratin inom EU. Mest negativa var mp- och v-väljare medan fp- och m-väljare var mest positiva. Folkpartiets och moderaternas väljare var dock mindre nöjda med hur demokratin fungerar i EU än genomsnittet för befolkningen i samtliga de gamla EU-länderna, inklusive Danmark (Holmberg 1997b).

Tabell 5.12 Grad av nöjdhet med hur demokratin fungerar i EU bland röstberättigade svenskar vid Europaparlamentsvalet 1995 (procent)

Fråga: "På det hela taget är Du mycket nöjd, ganska nöjd, inte särskilt nöjd eller inte alls nöjd med det sätt på vilket demokratin fungerar i den Europeiska Unionen?"

svarsalternativ	partival 1995							icke-röstare	samtliga
	v	s	c	fp	m	kd	mp		
mycket nöjd	0	0	0	3	1	0	0	0	0
ganska nöjd	4	11	12	28	25	10	3	10	11
inte särskilt nöjd	40	50	52	51	43	43	38	38	41
inte alls nöjd	43	22	18	3	9	20	44	25	25
vet ej	13	17	18	15	22	27	15	27	23
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100
antal personer	137	265	60	39	199	30	190	1077	2062
andel mycket eller ganska nöjd	4	11	12	31	26	10	3	10	11

Tabell 5.13 Grad av nöjdhet med hur demokratin fungerar i EU och i det egna landet bland röstberättigade väljare i EU:s medlemsländer 1994 och bland röstberättigade svenska väljare 1995 (procent)

Fråga: "På det hela taget, är Du mycket nöjd, ganska nöjd, inte särskilt nöjd eller inte alls nöjd med det sätt på vilket demokratin fungerar i den Europeiska Unionen?"

Fråga: "På det hela taget, är Du mycket nöjd, ganska nöjd, inte särskilt nöjd eller inte alls nöjd med det sätt på vilket demokratin fungerar i Sverige?"

land	demokratin i EU	demokratin i det egna landet	skillnad
Italien	44	25	+19
Grekland	41	32	+9
Spanien	43	39	+4
Irland	64	61	+3
Portugal	49	47	+2
Belgien	51	56	-5
Östtyskland	30	35	-5
Frankrike	47	55	-8
Storbritannien	37	48	-11
Västtyskland	47	62	-15
Luxemburg	66	84	-18
Holland	42	72	-30
Danmark	40	82	-42
Sverige	11	57	-46

Kommentar: Resultaten för de gamla EU-ländernas kommer från Eurobarometerens speciella valstudie i samband med Europaparlamentsvalet 1994. De svenska resultaten kommer från EU-parlamentsvalstudien 1995; se tabell 5.12. Siffrorna visar andelen som angett att de är mycket eller ganska nöjda med hur demokratin fungerar i EU respektive i det egna landet.

En viktig pusselbit när det gäller att förstå varför EU och en fortsatt integration av unionen har klart mer opinionsstöd i vissa länder än i andra står att finna i bedömningarna av hur EU fungerar i förhållande till det egna landet. Analysen i tabell 5.13 visar att länder som Italien och Irland, som ofta hamnar högt när det gäller opinionsstöd till ett mer integrerat EU, också är länder där folket bedömer att EU:s demokrati fungerar bättre än det egna landets. Och omvänt, länder som Danmark och Sverige, som tenderar att hamna i botten när det gäller opinionsstöd till EU, är också länder där EU:s demokrati bedöms fungera klart sämre än den inhemska demokratin.

Sverige var det land som åren 1994/95 uppvisade den största skillnaden mellan andelen personer som var nöjda med EU:s demokrati jämfört med det egna landets demokrati. Endast 11 procent av svarspersonerna i EU-parlamentsvalstudien angav att de var mycket eller ganska nöjda med hur EU:s demokrati fungerar mot 57 procent som uppgav att de var mycket eller ganska nöjda med hur den svenska demokratin fungerar, en skillnad på hela 46 procentenheter till EU:s nackdel. Resultaten för Italien utgör den största kontrasten; 44 procent av italienarna förklarade sig nöjda med demokratin i EU mot endast 25 procent som uppgav att de var nöjda med hur demokratin fungerar i det egna landet, en skillnad till fördel för EU på 19 procentenheter (Holmberg 1997a).

Partipolitiserad EU-opinion

Slutsatsen av våra komparativa studier är entydig. Alla mätningar pekar åt samma håll. Den svenska opinionen 1995 var klart mer negativ till EU än motsvarande opinion i de flesta andra medlemsländerna. Men den centrala frågan i detta sammanhang är inte hur positiv eller negativ den svenska EU-opinionen var 1995, utan i vilken utsträckning den var partipolitiserad och i vad mån den var kopplad till väljarnas partival i Europaparlamentsvalet. Resultaten i tabell 5.14 ger svaret. Vi har jämfört graden av åsiktssamband mellan partival och EU-åsikt i en mängd frågor som mättes på ett komparativt sätt i Eurobarometerens eftervalsstudie 1994 i de gamla EU-länderna och i Sverige i Europaparlamentvalstudien 1995.

Analysen omfattar fem EU-frågor (EMU, avskaffa gränser, tillit till att EU:s beslut gynnar det egna landet, syn på ett enat Västeuropa och grad av nöjdhet med EU:s demokrati) och två andra frågor för att ge relief åt resultaten – grad av nöjdhet med det egna landets demokrati och väljarnas ideologiska vänster-höger-placering. Partivalet har definierats utifrån röstningen i EU-parlamentsvalet och inkluderar samtliga partier som fick minst tre procent av rösterna i de olika länderna. Sambandsmättet i tabellen är det variansanalytiska måttet etakvadrat som kan variera mellan 0.00 (inget samband) och 1.00 (perfekt samband). Etakvadrat kan tolkas som andel förklarad varians, dvs hur stor andel av variansen i partivalet som statistiskt kan förklaras av väljarnas EU-åsikter.

Tabell 5.14 Åsiktsröstning på parti utifrån EU-frågor bland väljare i EU:s medlemsländer (etakvadrat)

land	antal partier	sakfråga							snitt fem EU- frågor
		gemen- sam EU- valuta	avskaffa nations- gränser	EU- beslut gynnar	enat Väst- Europa	nöjd med demokratin i EU	nöjd med demokratin i det egna landet	subjektiv vänster- höger	
Sverige	7	.26	.12	.26	.20	.18	.04	.59	.20
Danmark	7	.20	.05	.40	.50	.34	.06	.44	.30
Frankrike	5	.07	.11	.17	.15	.06	.08	.60	.11
Storbritannien	5	.06	.02	.03	.07	.01	.19	.34	.04
Grekland	5	.05	.02	.06	.10	.06	.09	.66	.06
Belgien	11	.05	.03	.07	.05	.10	.08	.27	.06
Holland	6	.02	.11	.02	.04	.01	.02	.49	.04
Portugal	4	.02	.02	.08	.07	.08	.12	.58	.05
Irland	6	.02	.04	.02	.01	.01	.01	.07	.02
Italien	8	.02	.05	.02	.02	.01	.03	.65	.02
Västtyskland	4	.01	.02	.01	.00	.02	.03	.28	.01
Östtyskland	5	.01	.04	.00	.01	.04	.12	.45	.02
Luxemburg	5	.01	.04	.02	.00	.06	.08	.25	.03
Spanien	4	.00	.01	.04	.02	.06	.12	.61	.03

Kommentar: Resultaten för de gamla EU-länderna kommer från Eurobarometerens speciella valstudie i samband med Europaparlamentsvalet 1994. De svenska resultaten kommer från Europaparlamentvalstudien 1995. Sakfrågorna har presenterats tidigare i tabellerna 5.8-5.13. Intervjufrågan vad gäller *enat Väst-europa?* Vänster-högerskalan varierade mellan 1-10 i Eurobarometerstudien och mellan 0-10 i EU-parlamentsvalstudien i Sverige. Antalet partier i de olika länderna har definierats med hjälp av en 3-procentspärr; partier med minst 3 procent stöd i EU-parlamentsvalet enligt Eurobarometerens mätning har tagits med i analysen. Sambandsmåttet i tabellen är det variansanalytiska måttet eta i kvadrat som kan variera mellan 0.00 (inget samband) och 1.00 (perfekt samband). Vid beräkningen av etakvadrat har partival, med angivet antal partier, definierats som oberoende variabel och sakfrågeåsikterna som beroende variabler. Länderna har rangordnats efter graden av samband mellan partival och åsikt om en gemensam EU-valuta.

Resultatet är mycket tydligt. Det fanns bara två länder där väljarnas EU-åsikter uppvisade några klara åsiktssamband med röstningen i EU-parlamentsvalet 1994/95. De länderna var Danmark och Sverige. Det genomsnittliga värdet för sambandet mellan EU-åsikt och partival var .30 i Danmark och .20 i Sverige. I Frankrike, som var det kontinentala EU-land som uppvisade det starkaste sambandet, var motsvarande etakvadratvärde .11. I övriga medlemsstater höll sig sambandet mellan .06 till .01. Slutsatsen är klar. EU-frågor var partipolitiserade och strukturerade partivalet i Europaparlamentsvalet i endast två länder, Danmark och Sverige. I övriga EU-länder, med Frankrike som ett gränsfall, betydde väljarnas EU-åsikter mycket lite för partivalet.

Frånvaron av samband mellan EU-åsikt och partival i de flesta EU-länder innebar dock inte att väljarnas röstning var åsiktsmässigt ostrukturerad. Resultaten från analysen av sambandet mellan vänster-högeråsikt och partival visar tvärtom att röstningen i de flesta länder var klart strukturerad - men utifrån traditionell vän-

ster- högerideologi, inte utifrån EU-åsikter. I länder som Grekland, Italien, Spanien och Frankrike var åsiktssambandet mellan väljarnas subjektiva vänster-höger-position och partivalet i Europaparlamentsvalet 1994 mycket starkt med etakvadratvärden mellan .66 och .60. Även i övriga EU-länder, med Irland som enda undantag, var sambandet mellan väljarnas vänster-högeråsiikt och EU-parlamentsröstning starkt. Etakvadratvärdena varierade från .59 för Sverige till .25 för Luxemburg (undantaget Irland hade .07). En tänkbar tolkning av vad som kan ha legat bakom de klara sambanden mellan väljarnas traditionella vänster-högerpositioner och röstningen i EU-parlamentsvalet är naturligtvis att både inrikespolitiska överväganden och vaneröstning var betydelsefulla faktorer bakom partivalet i de flesta EU-länder, speciellt i de länder där väljarnas EU-åsikter inte var kopplade till valet av parti.

Vänster-höger och EU

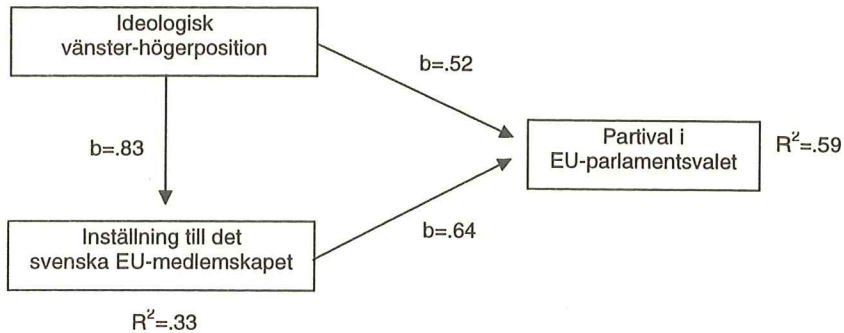
Det klara åsiktssambandet mellan vänster-högeråsiikt och EU-parlamentsröstning är dock inte ett slags förtäckt åsiktsröstande utifrån EU-frågor i de länder där EU-åsikterna inte hade något samband med partivalet. Åsiktskopplingen mellan vänster-högeråsiikt och åsikter i EMU-frågan var t ex mycket svag med korrelationer (r) kring .00 i de flesta länder utom i Danmark och Sverige där sambandet var .31 i båda fallen. Danska och svenska väljare till vänster var mer negativa till EMU än väljare till höger (Wessels 1995, Holmberg 1997a).

Åsiktssambandet mellan vänster-högerideologi och EU-åsikter i Sverige och Danmark väcker självfallet frågan om de samband vi iakttagit mellan väljarnas åsikter i EU-frågor och valet av parti i Europaparlamentsvalet var reellt, eller om det endast var en återspeglning av väljarnas vänster-högeråsikter. Frågan är m a o om väljarnas EU-åsikter hade någon självständig effekt på röstningen efter det att vänster-högeråsikterna kontrollerats.

En test med hjälp av multipel regression med partival som beroende variabel och väljarnas vänster-högerpositioner och åsikter om det svenska EU-medlemskapet som oberoende variabler visar i det svenska fallet otvetydigt att EU-åsikterna hade en självständig betydelse för valet av parti i Europaparlamentsvalet 1995. Resultaten i figur 5.1 visar att både vänster-högerideologi och EU-åsiikt påverkade partivalet oberoende av varandra.

Figur 5.1 Ideologisk vänster-högerposition och EU-åsiikt som orsaksförklaringar till partivalet i EU-parlamentsvalet 1995 (b-värden och R²)

Kommentar: Analystekniken är multipel regressionsanalys, där b står för ostandardiserade regressionskoefficienter och R^2 anger andelen förklarad varians. Samtliga koefficienter är signifikanta på .0001-nivån. Båda oberoende variablerna mättes på en elvgradig skala (0-10). Den beroende variabeln kodades som 0 för v/mp, som 5 för s/c/kd och som 10 för fp/m. Data kommer från EU-parlamentsvalstudien 1995. Analysen omfattar enbart partiröstande på de sju större partierna (ca 780 personer).

Tillsammans förklarade de hela 59 procent av variansen i partivalet (klassificerat som en trikotomi v/mp, s/c/kd och fp/m). EU-åsikterna visade sig ha en något starkare direkt effekt på partivalet än vänster-högerideologi. Effektmåtten (b) var .64 respektive .52. Om vi tar hänsyn till att väljarnas vänster-högerideologi för de allra flesta är en äldre och mer grundläggande attityd än inställningen till EU, och därför bör ses som en bakomliggande orsaksfaktor till EU-åsikten, blir dock vänster-högerideologins totala effekt på EU-parlamentsröstningen något större än effekten av EU-åsikten; en direkt effekt på .52 plus en indirekt effekt på $.64 \times .83$ ger en total effekt på 1.05 för vänster-högeråsikten mot en effekt på .64 för EU-åsikten.

Ett EU-val

Vårt huvudresultat kan sammanfattas mycket enkelt. Alla våra analyser – byggda på väljarnas egna subjektiva bedömningar, på analyser av väljarnas kännedom om partiståndpunkter, på jämförelser av partisamband för olika åsiktsfrågor, på jämförelser av åsiktssamband över tid och på jämförelser med övriga EU-länder – pekar åt samma håll. De svenska väljare som gick och röstade i Sveriges första Europaparlamentsval gjorde i överraskande hög grad det som förväntas av dem i ett sådant val, dvs de röstade utifrån sina åsikter i EU-frågor. Och de gjorde det i högre grad än vad som brukar vara vanligt i övriga EU-länder, undantaget Danmark.

Bakgrunden är naturligtvis att EU-frågan blivit en partipolitiserad fråga i svensk politik. Och partipolitiseringen omfattar inte bara politikens elitnivå. Den har också fått fäste bland de många människorna. Det är inte bara ledande företrädare för vänsterpartiet och miljöpartiet som är kritiska till EU. Det samma gäller de flesta av v:s och mp:s sympatisörer. Och på samma sätt på andra kanten. De flesta sympatisörer till folkpartiet och moderaterna, liksom partiernas ledande förtroendevalda, är positiva till EU (Holmberg 1996, Brothén, Esaiasson och Holmberg 1997). Vi kan tala om en ny konfliktdimension i svensk politik, en EU-dimension, som omfattar både väljare och valda. Dimensionen omfattar inte enbart medlemskapsfrågan, utan också andra aktuella frågor som EMU-konflikten och frågor som har att göra med EU:s framtida utveckling som ett statsförbund eller som en förbundsstat, ett slags Europas Förenta Stater. Mycket talar för att EU-dimensionen också kommer att präglade Sveriges andra EU-parlamentsval år 1999 och sedan följa oss in på 2000-talet.

6. Att också rösta på person

I Europaparlamentsvalspremiären 1995 fick svenska folket för första gången möjlighet att vid sidan av partivalet avge en särskild personröst. De väljare som så önskade kunde då kryssa för den kandidat på partiets valsedel som han eller hon tyckte var särskilt lämpad att representera partiet och Sverige i Bryssel och Strasbourg. De kandidater som kryssmarkerades av minst fem procent av partiets väljare gavs sedan - i tur och ordning efter antalet personröster - företräde till partiets mandat framför den turordning som partiet ställt upp på valsedeln.

Personröstningspremiären bland väljarna gick över förväntan. Nästan varannan väljare, eller cirka 46,5 procent, valde att kryssmarkera någon av kandidaterna på sitt partis valsedel. Det var en klart högre andel än vad de flesta bedömare hade förväntat sig och det var en nästan dubbelt så hög andel som i det personröstningsförsök som genomfördes i sju kommuner vid kommunvalet 1994. Den oväntat höga andelen personröster skall dock ses i ljuset av det extremt låga valdeltagandet på 41,6 procent.¹

Personröstningens effekter på valet av kandidater blev däremot minst sagt begränsade. Antalet kandidater som valdes in i Europaparlamentet på personröster, och som inte annars hade blivit valda, blev nämligen lika med noll. Bland de 22 svenskar som efter valet kunde packa väskan och resa ner till Europaparlamentet var det visserligen 11 som hade passerat femprocentsspärren och blivit invalda på personröster. Men samtliga dessa 11 var placerade så högt upp på partiernas listor att de ändå skulle ha fått sina mandat.²

Det här kapitlet är koncentrerat kring två huvudfrågeställningar. Först kommer väljarna och deras eventuella personröstande att ställas i centrum: Vilka väljare

1. Riksskatteverket rapporterar 46,3 procent personröster för de elva största partierna i Europaparlamentsvalet. De eventuella personrösterna på de resterande 0,38 procent av valsedlarna som slagits samman under rubriken "övriga partier" ingår inte i riksskatteverkets totalsiffra. Andelen personröster i de sju försökskommunerna 1994 varierade mellan 67 procent i Övertorneå och 23 procent i Linköping. Statsvetaren Folke Johanssons utvärdering av 1994 års personröstningsförsök visar att endast 26 procent av väljarna i försökskommunerna utnyttjade sin personröst. Se Johansson (1996).

2. Den enda personröstningseffekten var att Jörn Svensson med nummer tre på vänsterpartiets lista lade beslag på partiets andra mandat med hjälp av personröster medan Marianne Eriksson på plats nummer två fick hålla till godo med vänsterpartiets tredje mandat. Sammanlagt 23 kandidater på de elva största partiernas listor fick mer än fem procent av kryssmarkeringarna och klarade därmed personröstningsspärren. När det gäller de sex partier som klarade fyraprocentsspärren för mandattilldelning var det två centerpartister och två folkpartister som inte fick något mandat trots att de klarade femprocentsspärren för personröstning. I 1994 års personröstningsförsök i sju kommuner "kryssade" väljarna in fem kandidater i kommunfullmäktige som annars inte hade blivit valda. Se Johansson (1996).

var det som tog vara på den nya möjligheten att kryssmarkera den politiker som de helst ville se vald och vilka väljare var det som nöjde sig med att rösta på de kandidatrangordningar som partierna hade ställt upp på valsedlarna? Var personröstandet jämnt fördelat över olika befolkningsgrupper eller var det i första hand grupper av resursstarka och försigkomna väljare som tog chansen och utnyttjade den "dubbla rösträtten"?

Analysen rymmer också en genomgång av de personröstande väljarnas motiveringar till valet av kandidat på valsedeln och av de icke personröstande väljarnas motiveringar till att *inte* utnyttja den nya möjligheten att påverka personsammansättningen av den svenska representationen i Europaparlamentet: Var det i första hand kandidaternas EU-åsikter som drog till sig kryssmarkeringar eller handlade personröstningen mer om gruppstillhörigheter och kandidaternas personliga kvaliteter och egenskaper? I vad mån handlade de uteblivna personrösterna om bristande kandidat känedom, upplevda krångligheter i röstningsförfarandet respektive principiella avståndstaganden från idén att överhuvudtaget personrösta?

Den andra huvudfrågeställningen gäller kandidaterna till Europaparlamentet: Vilka kandidater var det som drog till sig flest kryssmarkeringar? I vilken utsträckning kände väljarna överhuvudtaget till partiernas främsta kandidater till Europaparlamentet? Och var det tillräckligt att vara känd bland partiets väljare för att dra till sig personröster eller krävdes det dessutom en ordentlig portion väljartyp för att erhålla de eftertraktade kryssmarkeringarna?

Kapitlet avslutas med en diskussion om vad vi kan förvänta oss när personröstningen för första gången skall användas i våra traditionella val – i riksdagsvalet och i kommun- och landstingsvalen 1998.

Väljarnas personröstning

I diskussioner om valdeltagande framhålls ofta vikten av en jämn spridning över olika befolkningsgrupper. Om valdeltagandet är högt kan skillnaderna mellan olika medborgargrupper per definition inte bli så särskilt stora. Men om valdeltagande är lågt finns det en potential för att vissa grupper kan missgynnas.

I 1995 års Europaparlamentsval var det 46,5 procent av väljarna som avgav en personröst, vilket naturligtvis öppnar upp för stora och otillfredsställande skillnader mellan olika grupper. Frågan är i vilken utsträckning som det fanns grupper av väljare som i större utsträckning än andra utnyttjade den nya möjligheten att både parti- och personrösta. En del av svaret presenteras i tabell 6.1 som visar andelen personröstande väljare i olika sociala och ekonomiska grupper.

Tabell 6.1 Andel personröstande väljare i olika befolkningsgrupper vid Europaparlamentsvalet 1995 (procent)

grupp	andel personröstande	antal intervjuade
kön		
kvinnor	46	494
män	45	493
ålder		
18 - 21	40	50
22 - 30	53	142
31 - 40	40	151
41 - 50	44	205
51 - 60	49	174
61 - 70	45	154
71 - 80	42	111
utbildning		
folkskola/grundskola	47	217
påbyggnadsutbildning	43	287
studentnivå/3-årigt gymnasium	44	156
universitet	49	281
förvärvsställning		
förvärvsarbetande	45	578
arbetslösa	52	44
studerande	47	81
förtidspensionärer	46	39
ålderspensionärer	45	181
yrkesgrupp		
industriarbetare	45	101
övriga arbetare	50	193
lägre tjänstemän	42	102
mellanjästemän	47	241
högre tjänstemän	44	150
småföretagare	44	50
jordbrukare	53	19
studerande	45	77
facklig tillhörighet		
LO	48	276
TCO	48	228
SACO	41	83
anställningssektor		
offentlig	46	385
statlig	42	122
kommunal	48	263
privat	46	515
bostadsort		
ren landsbygd	49	152
mindre tätort	45	221
stad/större tätort	43	417
Sthlm, Gbg, Malmö	44	151
civilstånd		
gift/sammanboende	46	687
änka/änkling	44	59
ogift/frånskild	47	195
kyrkogång		
minst en gång i månaden	47	91
några gånger om året	49	228
mera sällan	44	330
aldrig	45	291
valmanskåren	46,5	-

Kommentar: Uppgifterna om personröstning bygger på intervjupersonernas egna svar. Att personerna verkligen deltagit i valet har däremot kontrollerats mot röstlängden. Siffrorna har inte justerats upp med avseende på den aningen lägre andelen personröster i urvalet (45,3 procent) än i valmanskåren (46,5 procent). Resultaten för yrkesgrupp, anställningssektor och facklig tillhörighet bygger på även icke förvärvsarbetande personer.

Huvudresultatet är att det inte var någon "elit" av väljare som utnyttjade den nya möjligheten att personrösta. Skillnaderna i andel personröster mellan olika sociala och ekonomiska grupper var mycket begränsade och uppvisar inte något entydigt mönster: det fanns t ex ingen skillnad i andel personröster mellan kvinnor och män; arbetare personröstade i något högre utsträckning än tjänstemän och företagare; personröstningen var något lägre bland SACO:s än bland LO:s och TCO:s medlemmar; och personröstandet var något högre på landsbygden och i mindre tätorter än i städer och storstäder. Det enda resultat som tyder på att det främst var resurstarka väljare som tog vara på den nya möjligheten att kryssmarkera en av kandidaterna är att universitetsutbildade väljare personröstade i något större utsträckning än övriga grupper. Skillnaden i andel personröster mellan universitetsutbildade och personer med enbart obligatorisk utbildning är dock inte statistiskt signifikant.

En invändning mot det just sagda skulle dock kunna vara att personröstningen till stor del styrs av skillnader i kandidatutbud mellan de olika partierna och att eventuella "eliteffekter" på personröstningen därför i första hand bör sökas inom de olika partiernas väljargrupper. Jämförelser av andelen personröster mellan olika utbildnings- och yrkesgrupper bland de olika partiernas väljare ger dock samma negativa resultat. Skillnaderna i andelen personröster mellan olika socialt och ekonomiskt definierade väljargrupper var med andra ord små eller obefintliga och de visar *inte* på något demokratiskt otillfredsställande mönster där vissa väljargrupper visade sig vara mer försigkomna än andra.³

En närliggande fråga är här i vad mån det finns skillnader i andel personröster mellan väljare med olika grad av intresse, engagemang och kunskaper om politik. När det gäller variabler som har med intresse och kunskaper att göra förväntar vi oss ett positivt samband, det vill säga att andelen personröster skall öka med ökande politiskt intresse och ökande politiska kunskaper. Prediktionerna för faktorerna partiidentifikation och politiskt förtroende är däremot inte lika självklara. Resultaten kan här förväntas gå i samma riktning som för intresse- och kunskapsvariablerna, men det skulle också kunna vara så att väljare med partiidentifikation respektive med förtroende för partier och politiker sätter större tilltro till de kandidatrangordningar som partierna ställer upp på valsedlarna medan väljare utan partiidentifikation och med mindre politikerförtroende i större utsträckning själva vill vara med och bevaka vilka kandidater som till slut blir valda. Sambandens styrka och hypotesernas eventuella överlevnad kan utläsas ur tabell 6.2.

3. Kontrollerna har genomförts i form av korrelationsanalyser (Pearsons r) bland de olika partiernas väljare mellan personröstning och utbildning (universitetsutbildade mot övriga) respektive mellan personröstning och klasstillhörighet (industriarbetare och övriga arbetare mot tjänstemän, företagare och jordbrukare). Inte i något av de 14 fallen (två samband gånger sju partier) återfinns något samband som är i närheten av att vara statistiskt signifikant på ens en måttligt rimlig säkerhetsnivå.

Tabell 6.2 Andel personröstande väljare efter politiskt intresse, intresse för EU-frågor, kunskaper om EU, politikerförtroende och grad av partiidentifikation vid Europaparlamentsvalet 1995 (procent)

grupp	andel personröstande	antal intervjuade
politiskt intresse		
mycket intresserad	54	147
ganska intresserad	45	516
inte särskilt intresserad	45	257
inte alls intresserad	30	20
intresse för EU-frågor		
mycket intresserad	54	121
ganska intresserad	47	512
inte särskilt intresserad	42	280
inte alls intresserad	41	27
kunskaper om EU		
4 rätta svar	51	35
3 rätta svar	54	151
2 rätta svar	42	302
1 rätt svar	47	276
0 rätta svar	34	47
politikerförtroende		
mycket stort förtroende	52	21
ganska stort förtroende	48	346
ganska litet förtroende	45	473
mycket litet förtroende	43	87
grad av partiidentifikation		
stark identifikation	54	258
svag identifikation	41	316
enbart partipreferens	44	301
ingen partipreferens	52	66
valmanskåren	46,5	-

Kommentar: Uppgifterna om personröstning bygger på intervjupersonernas egna svar. Att personerna verkligen deltagit i valet har däremot kontrollerats mot röstlängden. Siffrorna har inte justerats upp med avseende på den aningen lägre andelen personröster i urvalet (45,3 procent) än i valmanskåren (46,5 procent). De fyra kunskapsfrågorna handlade om hur många länder som är medlemmar i EU, i vilken stad EU-kommissionen har sitt högkvarter, hur många röster Sverige har i EU:s ministerråd och hur många representanter Sverige har i Europaparlamentet.

Det första som kan konstateras är att sambanden över lag är mycket svaga. Skillnaden i andel personröster mellan yttervärdena på variablerna är visserligen i flera fall relativt stora (kring 10-15 procentenheter). Men eftersom dessa grupper oftast rymmer mycket få personer ger den typen av jämförelser en överdriven bild av olikheten i personröstandet. De statistiska sambanden mellan variabeln personröstning/icke personröstning och de olika intresse- och engagemangsvariablerna ligger i intervallet 0,04-0,07 (Pearsons r) och det enda samband som är sta-

tistiskt signifikant på 0,05-nivån är det mellan personröstning och intresse för EU-frågor.⁴

De skillnader i personröstning mellan olika grupper som ändå finns i tabell 6.2 är dock de förväntade. Politiskt intresserade, politiskt kunniga och personer med stort förtroende för politiker personröstade i något större utsträckning än oinreserade, mindre kunniga och personer med litet politikerförtroende. Det enda något oväntade resultatet är att personröstning var mest frekvent bland väljare med stark partiidentifikation och bland väljare som röstade men samtidigt uppgav att de inte tyckte bäst om något av partierna. Med en liknelse från idrottsvärlden var det i första hand personer som håller på sitt lag i alla väder och personer som inte har något favoritlag som hade störst behov av att lyfta fram sin favoritspelare.

Som tidigare nämndes kan väljarnas benägenhet att använda sin personröst även påverkas av utbudsfaktorer, det vill säga i vad mån partierna erbjuder kandidater på valsedlarna som väljarna finner värda att rösta på. Skillnader i andel personröster mellan de olika partiernas väljare kan därför knappast betraktas som ett demokratiskt problem i den meningen att vissa partiers väljare skulle vara mer försigkomna än andra när det gäller utövande av politiskt inflytande. Den typen av skillnader skall nog istället i första hand uppfattas som att vissa partier har mer populära kandidater än andra.

Samma resonemang kan även tillämpas när det gäller eventuella skillnader i personröstning mellan EU-förespråkare och EU-motståndare. Om någon av dessa väljargrupper skulle visa sig ha varit mer benägen att personrösta än den andra kan det nog snarast tolkas i termer av utbud av mer eller mindre dugliga ja- och nej-kandidater alternativt att EU-förespråkare och EU-motståndare lade olika vikt vid vilka kandidater som skulle komma att representera dem i Europaparlamentet.

Andelen personröster bland de olika partiernas väljare och bland EU-anhängare och EU-motståndare redovisas i tabell 6.3. Uppgifterna för de olika partierna är det faktiska valresultatet medan övriga siffror bygger på intervjuuppgifter från Europaparlamentsvalsundersökningen.

4. Pearsons r kan variera mellan +1,0 (fullständigt positivt samband) och -1,0 (fullständigt negativt samband) där 0,0 visar på total avsaknad av samband. Värdet under +/- 0,10 är att betrakta som mycket svaga.

Tabell 6.3 Andel personröstande väljare efter röstning i 1995 års Europaparlamentsval och i 1994 års EU-folkomröstning samt efter åsikt om EU vid 1995 års Europaparlamentsval (procent)

partival/EU-röstning/EU-åsikt	andel personröstande	antal intervjuade
partival 1995		
v	40,8	-
s	48,8	-
c	55,4	-
fp	44,9	-
m	42,6	-
kd	70,2	-
mp	43,4	-
nyd	30,9	-
sarajevo-listan	49,7	-
fria EU-kritiker	55,5	-
rättviselistan	46,1	-
s-väljare för EU	40	139
s-väljare emot EU	55	109
c-väljare för EU	47	30
c-väljare emot EU	71	28
kd-väljare för EU	53	17
kd-väljare emot EU	69	13
röstning i EU-folkomröstningen 1994		
ja till EU-medlemskap	43	496
nej till EU-medlemskap	48	441
åsikt om det svenska EU-medlemskapet vid tiden för EU-parlamentsvalet 1995		
för, bestämd uppfattning	43	309
för, mera tveksam	45	142
ingen bestämd åsikt	34	68
emot, mera tveksam	49	96
emot, bestämd uppfattning	48	371
valmanskåren	46,5	-

Kommentar: Uppgifterna om andelen personröster för de olika partierna är hämtade från Riksskatteverkets protokoll över valresultat i Europaparlamentsvalet. Övriga resultat bygger på intervjuuppgifter. Att intervjupersonerna verkligen deltagit i EU-parlamentsvalet har däremot kontrollerats mot röstlängden. Siffrorna har inte justerats upp med avseende på den aningen lägre andelen personröster i urvalet (45,3 procent) än i valmanskåren (46,5 procent).

Det finns klara och intressanta skillnader mellan de olika partiernas väljare. Framförallt kristdemokraterna (70,2 procent personröstande) men också de två andra partierna med en i EU-frågan tudelad väljarkår - centerpartiet (55,4 procent) och socialdemokraterna (48,8 procent) - uppvisar en högre andel personröster än genomsnittet. Även de tre nya mindre partierna i EU-parlamentsvalet, och främst då Björn von der Eschs fria EU-kritiker (55,5 procent), fick många personröster. Resultaten visar också att EU-motståndare var något mer benägna att person-

rösta än EU-förespråkare - i synnerhet i de tre partierna med tudelad väljarkår (s, c och kd). Vilka kandidater inom de olika partierna som fick flest personröster återkommer vi till längre fram.

Skäl för personröstning

Bilden av hur personröstningspremiären föll ut blir mer tydlig om den kompletteras med en redogörelse för väljarnas överväganden bakom sin personröstning. I EU-parlamentsvalsundersökningen ställde vi därför en intervjufråga där de personröstande svarspersonerna ombads att själva ange de viktigaste skälen till att de personröstade på just den kandidat som de gjorde.

Bokens röda tråd handlar ju om i vilken utsträckning som 1995 års Europaparlamentsval var ett EU-val eller ett inrikespolitiskt val. Hur fungerade den nya personröstningen i det avseendet? Blev väljarnas kryssmarkeringar av kandidaterna ett EU-val i den meningen att väljarna, i de partier där det var möjligt, i första hand lade sig vinn om att personrösta på kandidater som var uttalat positiva alternativt skeptiska till det svenska EU-medlemskapet?

Eller fanns det andra skäl för väljarna att personrösta? I vilken utsträckning motiverade väljarna sin personröstning med hänvisning till exempelvis kandidaternas personliga egenskaper och gruppstillhörigheter? En av tankarna bakom införandet av personröstningen var ju att försöka skapa bättre kontakter mellan enskilda väljare och enskilda kandidater. En intressant fråga i sammanhanget är därför i vad mån väljarna motiverade sin personröstning med hänvisning till kandidategenskaper som kompetens, pålitlighet och sympatisk framtoning. Om väljarna däremot lät sig vägledas av kandidaternas gruppstillhörigheter, som t ex kön, yrke, ålder eller regional förankring, skulle någon möjligen kunna se ett problem i att det som var tänkt som personlig kandidatröstning istället föll ut som mer anonym kategoriröstning.

De personröstande väljarnas motiveringar för att kryssmarkera just den kandidat som de gjorde redovisas tabell 6.4. Svaren summerar inte till 100 procent eftersom varje intervjuperson kunde ange upp till fem olika skäl för sin personröstning.

Tabell 6.4 Väljarnas motiveringar till sitt personröstande vid Europaparlamentsvalet 1995. Andel väljare som på en öppen intervjufråga nämnde respektive motivering - bland samtliga och efter EU-åsiikt och partival 1995 (procent)

motivering	EU-åsiikt 1995		partival 1995							
	samtliga	för EU	emot EU	v	s	c	fp	m	kd	mp
kandidatens åsikter	47	31	63	58	46	50	29	29	43	58
kandidatens EU-åsikter	34	17	52	52	37	47	12	12	21	40
(kandidaten positiv till EU)	5	10	1	0	8	3	0	9	0	0
(kandidaten negativ till EU)	23	1	45	46	24	33	0	0	14	37
kandidatens övriga sakfrågeåsikter	14	13	15	12	13	10	6	12	29	22
kandidatens personliga egenskaper	28	37	20	15	19	23	53	36	36	32
kompetens/erfarenhet/handlingskraft	16	24	9	6	13	7	41	19	21	17
förtroendeingivande/pålitlig	7	8	5	4	5	0	6	9	29	8
sympatisk/gott intryck	6	5	7	8	2	13	0	8	0	6
kandidatens grupptillhörighet	26	34	17	19	34	33	24	39	0	9
region	11	14	7	8	19	7	12	13	0	3
kön	8	10	6	4	5	13	12	12	0	8
yrke	7	10	4	8	7	13	6	13	0	0
ålder	5	7	2	0	5	10	0	11	0	2
övriga motiveringar	15	16	15	21	21	23	12	16	21	9
antal intervjuade	368	168	181	48	110	30	17	75	14	65

Kommentar: Procentsiffrorna summerar inte till 100 procent eftersom varje intervjuperson kunde nämna upp till fem olika skäl/motiveringar. De vanligaste svaren i kategorin *övriga motiveringar* var "bäst" (5 procent), att väljaren kände kandidaten (2 procent) och att det var en "demokratisk plikt" att personrösta på någon av kandidaterna (2 procent). Kategorin *kandidatens åsikter*, inkluderar alla svar som har med åsikter att göra - även allmänna svar av typen att "kandidaten har bra åsikter". Kategorin *kandidatens övriga sakfrågeåsikter* omfattar svar med hänvisning till konkreta sakfrågor med undantag för EU-frågor. Resultaten för de mindre partiernas väljare skall tolkas med försiktighet eftersom de bygger på få intervjupersoner.

Det klart vanligaste skälet bakom valet av personröstningskandidat var att hänvisa till kandidatens åsikter i olika frågor (47 procent av samtliga personröstande väljare) och då i första hand uttryckligen till kandidatens EU-åsikter (34 procent). Kandidatens personliga egenskaper och kandidatens gruppstillhörighet nämndes av knappt hälften så många (28 respektive 26 procent). Hela 94 procent av samtliga personröstande väljare kunde uppge minst ett skäl för sitt val av personlig kandidat.⁵

De dominerande svaren bland de personliga egenskaperna handlade om kandidatens kompetens, politiska erfarenhet och handlingskraft (16 procent) medan hänvisningar till pålitlighet och sympatisk framtoning var mindre vanliga (7 respektive 6 procent). Det vanligaste skälet i kategorin gruppstillhörighet var framhållandet av kandidatens geografiska hemvist (11 procent), vilket möjligen inte är särskilt överraskande med tanke på att valet föräntades i en enda och inte i 29 valkretsar som vid riksdagsvalet. Kandidatens kön nämndes av 8 procent av samtliga personröstare och var ett betydligt vanligare svar bland kvinnliga än bland manliga väljare (13 procent mot 3).

Det kanske mest intressanta resultatet i tabell 6.4 är de stora skillnaderna i personröstningsmotiveringar mellan EU-förespråkare och EU-motståndare och mellan de olika partiernas väljare. Det klart vanligaste svaret bland EU-motståndare - både i de homogent EU-negativa och i de i EU-frågan "kluvna" partierna - var att kandidaten hade en skeptisk/negativ inställning till den Europeiska Unionen. Bland EU-förespråkare - och framförallt då i de homogent EU-positiva partierna - var det betydligt vanligare att hänvisa till kandidatens personliga egenskaper eller till kandidatens gruppstillhörigheter.

Resultaten visar sammanfattningsvis att personröstningen vid 1995 års svenska Europaparlamentsval ger stöd för påståendet att valet var ett EU-val och inte ett inrikespolitiskt val - åtminstone bland EU-motståndarna: Kandidaternas (negativa) åsikter om EU var det vanligaste skälet för 1995 års väljare att personrösta som de gjorde.

Slutsatsen om EU-frågans stora betydelse för väljarnas personröstning 1995 gör att vi möjligen kan förvänta oss en betydligt lägre andel personröster i 1998 års riksdags- och kommunval, eftersom dessa val sannolikt i vanlig ordning kommer att handla om ett brett spektrum av sakfrågor och inte om någon enskild fråga

5. Statsvetaren Folke Johanssons utredning om 1995 års personröstning för *Nomineringsrätts- och valkretskommittén* redovisar ett delvis annorlunda resultat. Johanssons undersökning genomfördes av Sifo och omfattade ingen kontroll för om personerna verkligen hade röstat. Till skillnad från i vår undersökning, där en öppen intervjufråga användes, fick svarspersonerna i Johanssons studie ta ställning till ett antal på förhand uppställda skäl för att personrösta så som man gjorde. Det vanligaste svaret i Johanssons undersökning var att kandidaten var en förtroendeingivande person (42 procent), följt av att kandidaten var en kunnig/erfaren politiker (40 procent), kandidatens ståndpunkter (37 procent) och att kandidaten representerade en viss grupp (26 procent). Se Johansson (1996:268).

med två klara ståndpunkter som skär tvärs igenom flera av partierna. Den alternativa prognosen är att personröstningen 1998 kommer att bibehållas på samma nivå som 1995, eller att den till och med kommer att öka, men att *skälen* för att personrösta kommer att förändras - från EU-frågor och EU-skepticism till i första hand de skäl som 1995 fick spela andrafiolen, det vill säga kandidaternas personliga egenskaper och gruppstillhörigheter.

Skäl för att inte personrösta

Det var något fler väljare som *inte* personröstade i 1995 års Europaparlamentsval än som gjorde det - 53,5 procent icke-personröstare mot 46,5 procent personröstare. I Europaparlamentsvalsundersökningen frågade vi dessa icke-personröstare om de viktigaste skälen för att de inte utnyttjade den nya möjligheten till politiskt inflytande. Handlade det uteblivna personröstandet i första hand om bristande kandidat-känedom, om principiellt motstånd mot personröstning som fenomen, eller kanske om krångligheter i själva röstningsförfarandet? De icke personröstande väljarnas motiveringar redovisas i tabell 6.5.

Den klart vanligaste motiveringen för att inte personrösta 1995 var bristande kunskaper om de olika kandidaterna: Hela 47 procent av samtliga icke personröstande väljare uppgav att de hade otillräcklig information om skillnaderna mellan kandidaterna på det egna partiets valsedel. Det näst vanligaste skälet var motstånd mot personröstning som fenomen och/eller att ha fullt förtroende för den kandidatrangordning som partiet hade ställt upp (21 procent). Övriga skäl nämndes av färre än 10 procent av de icke personröstande väljarna: personröstningen saknar betydelse (9 procent); själva röstningsförfarandet var för krångligt (6 procent); inte tillräckligt engagerad för att personrösta (5 procent); och inga kandidatnamn på postens valsedlar (4 procent).⁶

6. Folke Johanssons undersökning om personröstningen i EU-parlamentsvalet visar också att bristande kandidat-känedom (33 procent) och förtroende för partiernas nomineringar (32 procent) var de två vanligaste skälen för att inte personrösta. Se Johansson (1996:272).

Tabell 6.5 Väljarnas motiveringar för att inte personrösta vid Europaparlamentsvalet 1995. Andel väljare som på en öppen intervjufråga nämnde respektive motivering - bland samtliga och efter EU-åsiikt och partival 1995 (procent)

motivering	samtliga	EU-åsiikt 1995		partival 1995						
		för EU	emot EU	v	s	c	fp	m	kd	mp
otillräckliga kunskaper om kandidaterna	47	51	45	50	43	55	56	57	36	39
emot personval, litat på partiernas listor	21	21	20	21	21	14	17	18	81	23
saknar betydelse, femprocentspärren för hög	9	10	10	9	12	14	11	8	0	8
personröstningen var svår/krånglig	6	4	7	6	7	0	6	6	0	5
ej tillräckligt engagerad för att personrösta	5	4	6	9	4	14	0	4	0	4
inga kandidatnamn på postens valseddlar	4	4	4	2	2	5	6	5	0	5
övriga motiveringar	9	5	12	15	8	5	11	4	9	10
antal intervjuade	434	208	193	66	116	22	18	95	11	99

Kommentar: Procentsiffrorna summerar inte till 100 procent eftersom varje intervjuperson kunde nämna upp till fem olika skäl/motiveringar. Resultaten för de mindre partiernas väljare skall tolkas med stor försiktighet eftersom de bygger på få intervjupersoner.

Det finns inga större skillnader i motiveringarna för att inte personrösta mellan EU-förespråkare och EU-motståndare respektive mellan de olika partiernas väljare. Oavsett inställning till det svenska EU-medlemskapet och partiröstning 1995 var det först och främst bristande kandidat-känndom och där näst ett principiellt motstånd mot personröstning som fick icke-personröstarna att avstå från att utnyttja den nya möjligheten för politiskt inflytande. Den enda noterbara skillnaden i sammanhanget är att det principiella motståndet mot personröstning tycks ha varit något större bland miljöpartiets, vänsterpartiets och socialdemokraternas väljare än bland flertalet av de borgerliga partiernas väljare.⁷

Det inför framtiden mest spännande resultatet är förstås att det klart vanligaste skälet för att inte personrösta 1995 var den bristande kandidat-känndomen och inte något principiellt motstånd, upplevt krångel eller bristande engagemang. Om kandidaterna själva vill, och om partierna bara låter dem profilera sig mot sina medkandidater, borde det med andra ord finnas en stor potential för ett bibehålllet eller kanske till och med ett ökat personröstande i kommande val.

Ganska okända och inte särskilt populära kandidater

Fokus skall nu riktas mot de politiker som kandiderade i 1995 års svenska Europaparlamentsval. Vi koncentrerar oss på hur välkända och populära kandidaterna var bland väljarna och om det finns några samband mellan hur kända och populära kandidaterna var och hur många personröster de fick.

Men först skall vi se vilka politiker det var som lyckades passera femprocentspärren för personröster i den svenska Europaparlamentsvalspremiären. Överst i tabell 6.6 redovisas de 23 kandidater som kryssmarkerades av minst fem procent av sitt partis väljare. De elva kandidater som valdes in i Europaparlamentet har fått beteckningen "invald", de fyra som representerade ett parti som klarade fyraprocentspärren för mandattilldelning men där partiets mandat gick till andra kandidater med fler personröster har markerats med "ej mandat", medan de åtta kandidater som representerade ett parti som inte klarade fyraprocentspärren har givits beteckningen "ej 4 procent". I den nedre delen av tabellen återfinns de elva kandidater som valdes in i Europaparlamentet genom sin placering på valsekeln men utan att klara femprocentspärren för personröstning.

7. I 1992 års SOM-undersökning fick svarspersonerna ta ställning till påståendet att "öka möjligheterna att välja inte bara parti utan också personer i svenska val". Hela 62 procent tyckte att förslaget var bra medan endast 11 procent tyckte det var dåligt. Förslaget var mer populärt till höger än till vänster men en majoritet av samtliga partiers sympatisörer ställde sig bakom förslaget. Ny demokrati och moderaternas sympatisörer var mest positiva (73 procent bra förslag i båda grupperna) medan socialdemokraternas och vänsterpartiets sympatisörer var de relativt sett minst positiva (56 respektive 51 procent). Se Holmberg (1993:31). Se även Gilljam och Holmberg (1995:74).

Tabell 6.6 Andel personröster på de kandidater i 1995 års Europaparlamentsval som klarade femprocentsspärren för personröster respektive inte klarade femprocentsspärren men blev invalda genom sin placering på valsedeln (procent)

kandidat	parti	andel personröster	resultat
Björn von der Esch	fria EU-kritiker	50,2	ej 4 procent
Per Gahrton	mp	33,9	invald
Wilhelm Agrell	sarajevolistan	29,6	ej 4 procent
Jerzy Einhorn	kd	26,0	ej 4 procent
Staffan Burenstam Linder	m	18,5	invald
Maj-Britt Theorin	s	17,2	invald
Hadar Cars	fp	16,5	invald
Jonas Sjöstedt	v	15,8	invald
Birgitta Sacrédeus	kd	14,5	ej 4 procent
Karl Erik Olsson	c	14,3	invald
Hans Lindqvist	c	13,5	invald
Jörn Svensson	v	11,5	invald
Rolf Andersson	rättviselistan	10,6	ej 4 procent
Kristina Hansson	c	10,4	ej mandat
Alf Svensson	kd	10,3	ej 4 procent
Gunilla Carlsson	m	7,4	invald
Cecilia Malmström	fp	5,9	ej mandat
Holger Gustafsson	kd	5,9	ej 4 procent
Karin Starrin	c	5,9	ej mandat
Eva Eriksson	fp	5,8	ej mandat
Inger Davidsson	kd	5,6	ej 4 procent
Maj-Lis Lööv	s	5,4	invald
Sören Wibe	s	5,3	invald

Anneli Hulthén	s	3,9	invald
Birgitta Ahlqvist	s	1,8	invald
Jan Andersson	s	1,7	invald
Tommy Waidelich	s	1,0	invald
Per Stenmarck	m	3,3	invald
Ivar Virgin	m	2,4	invald
Charlotte Cederschiöld	m	2,4	invald
Inger Schörling	mp	3,1	invald
Malou Lindholm	mp	0,9	invald
Ulf Holm	mp	0,7	invald
Marianne Eriksson	v	2,2	invald

Kommentar: Resultaten bygger på uppgifter från Riksskatteverkets protokoll över valresultatet och från (SOU 1996:66) *Utvärderat personval*. I kolumnen "resultat" innebär beteckningen "ej 4 procent" att kandidatens parti inte fick några mandat, "invald" att kandidaten nu är EU-parlamentariker och "ej mandat" att partiet visserligen klarade fyraprocentsspärren men att mandatet gick till kandidater med fler personröster.

Det första som kan noteras är att tre av de fyra topplatserna är besatta av kandidater från partier som inte klarade fyraprocentsspärren och därmed inte fick något mandat: fria EU-kritikers Björn von der Esch som kryssades för av 50 procent av sitt partis väljare, sarajevolistans Wilhelm Agrell med knappt 30 procent personröster och kristdemokraternas Jerzy Einhorn med 26 procent personröster. Den ende EU-parlamentariker som lyckades tränga sig in i tåtkvartetten var miljöparti-

ets Per Gahrton som kryssades för av 34 procent av miljöpartiets väljare, vilket innebär att 78 procent av de personröstande miljöpartiväljarna kryssade för sin toppkandidat.

Även moderaternas, socialdemokraternas och folkpartiets väljare uppvisade stor samstämmighet i sitt personröstande. En kandidat i vardera partiet fick betydligt fler personröster än de övriga: moderaternas Staffan Burenstam Linder fick 18,5 procent, socialdemokraternas EU-skeptiker Maj-Britt Theorin fick 17 procent och folkpartiets Hadar Cars fick 16,5 procent. Bland vänsterpartiets och framför allt bland centerpartiets väljare var enigheten mindre. Vänsterpartikandidaterna Jonas Sjöstedt och Jörn Svensson fick 16 respektive 11,5 procent personröster medan centerpartikandidaterna Karl Erik Olsson, Hans Lindqvist och Kristina Hansson fick 14, 13,5 respektive 10 procent personröster.

Den nedre halvan av tabellen rymmer de elva svenska EU-parlamentariker som inte klarade femprocentsspärren men som ändå blev invalda genom sin position på partiets valsedel. En jämförelse mellan dessa kandidater och deras partikamrater i den övre halvan av tabellen reser förstås principiella frågor om A-lags- och B-lagspolitiker. För det första är det inte omöjligt att politiker som får många personröster kan komma att agera med större självförtroende och större naturlig auktoritet än sina mindre lyckosamma partikamrater. För det andra är det högst sannolikt att personröstningen - som ju 1995 inte fick några reella effekter på valet av kandidater - på sikt kommer att få *indirekta* effekter i den meningen att kandidaternas personröster kommer att mätas och vägas av partiernas nomineringsansvariga inför kommande val.⁸

Hur välkända var då de olika kandidaterna bland väljarna? I Europaparlamentsvalsundersökningen ingick en intervjufråga där vi bad svarspersonerna att ange hur mycket de gillade eller ogillade 14 av partiernas toppkandidater genom att ge dem poäng på en skala från +5 (gillar starkt) till -5 (ogillar starkt). Vi sa här särskilt ifrån att poängsättningen endast skulle omfatta de kandidater som svarspersonen kände till ("Om någon kandidat är okänd för Dig skall Du inte sätta någon poäng").⁹ I den vänstra kolumnen i tabell 6.7 redovisas kännedomen om de olika kandidaterna i hela befolkningen mätt som andel svarspersoner som satte poäng på respektive kandidat. I de därpå följande kolumnerna redovisas i tur och ordning motsvarande andel bland samtliga röstande i Europaparlamentsvalet, bland samtliga personröstare i Europaparlamentsvalet och bland väljare som röstade på respektive kandidats parti. Kandidaterna har rangordnats efter kännedomen i hela befolkningen (kolumnen längst till vänster).

8. Värt att notera är också att personröstningen 1995 inte innebar någon nackdel för den kvinnliga representationen i Europaparlamentet. Nio av de 22 platserna eller 41 procent tillföll kvinnor, vilket kan jämföras med 40 procent kvinnor vid 1994 års riksdagsval. Se Meisaari-Polsa (1996).

9. En liknande teknik för att på en gång mäta kännedom och popularitet används i de västsvenska SOM-undersökningarna. Se Esaiasson (1996a) och Holmberg (1997c).

Tabell 6.7 Väljarnas kännedom om 14 av toppkandidaterna i 1995 års Europaparlamentsval. Andel personer som på en fråga om betygsättning av kandidaterna inte valde svarsalternativet "kandidaten är okänd för mig" eller inte ville svara - bland samtliga, bland personer som röstade 1995, bland personer som även personröstade 1995 respektive bland personer som röstade på respektive kandidats parti (procent)

kandidat	kännedom bland samtliga	kännedom bland samtliga väljare	kännedom bland samtliga personröstare	kännedom bland respektive kandidats egna väljare
Per Gahrton (mp)	83	92	95	95
Maj-Lis Lööv (s)	75	85	86	91
Maj-Britt Theorin (s)	66	77	80	86
Ståfan Burenstam Linder (m)	65	76	78	88
Hadar Cars (fp)	53	65	67	86
Karl Erik Olsson (c)	44	54	60	77
Wilhelm Agrell (sl)	38	47	49	-
Björn von der Esch (f EU-k)	30	39	41	-
Hans Lindqvist (c)	29	38	43	60
Karin Starrin (c)	21	25	29	43
Jonas Sjöstedt (v)	16	22	28	57
Eva Eriksson (fp)	14	16	18	40
Birgitta Sacrédeus (kd)	13	15	17	44
Holger Gustafsson (kd)	13	15	17	56

Kommentar: Resultaten bygger på en gillar-ogillarfråga där svarspersonerna ombads att betygsätta de olika kandidaterna på en skala från -5 till +5. Kännedom har definierats som att sätta en poäng på kandidaten i fråga och *inte* välja svarsalternativet "kandidaten är okänd för mig" eller inte vilja svara. Förkortningen (sl) står för saraevolistan och (f EU-k) för fria EU-kritiker. På grund av för få svarspersoner redovisas inte kännedom bland de egna partiets väljare för Wilhelm Agrell och Björn von der Esch.

Det finns en stor spännvidd i kännedomen om de olika kandidaterna - från miljöpartiets toppkandidat Per Gahrton (känd av 83 procent), socialdemokraternas toppnamn Maj-Lis Lööv och Maj-Britt Theorin (75 respektive 66 procent) och moderaternas toppkandidat Staffan Burenstam Linder (65 procent) ner till toppnamnet på en av centerlistorna Karin Starrin (21 procent), vänsterpartiets toppkandidat Jonas Sjöstedt (16 procent), folkpartiets andranamn Eva Eriksson (14 procent) och kristdemokraternas toppnamn Birgitta Sacrédeus och Holger Gustafsson (båda 13 procent). Endast några få toppkandidater var alltså bekanta för majoriteten av de röstberättigade medan flertalet av kandidaterna - och naturligtvis även de allra allra flesta av partiernas kandidater längre ner på listorna - endast kunde identifieras av en minoritet och i flera fall av en mycket liten sådan.¹⁰

Kännedomen om kandidaterna ökar visserligen på ett förväntat sätt från vänster till höger i tabell 6.7 - från kännedom i hela befolkningen till kännedom bland de egna väljarna - men nivåerna blir ändå inte imponerande. Flertalet av toppkandidaterna var inte bekanta för majoriteten av de personröstande väljarna och flera av toppnamnen på listorna var inte kända av mer än ungefär hälften av det egna partiets väljare.

Det blir förstås svårt att ge ett högt betyg till ett val och en valrörelse där endast några få toppkandidater är kända för den stora majoriteten av väljarna och där många av toppnamnen inte kan identifieras av ens de flesta personröstare. En viktig del av förklaringen är naturligtvis att Europaparlamentsvalet var ett lågstimulival med en mindre intensiv och uppmärksam valkampanj än normalt. Men med stor säkerhet handlar det nog också om att partiernas toppkandidater i många fall var andrerangspolitiker som i en del fall skulle beredas en reträttpost i Europaparlamentet och i några andra fall för första gången skulle få pröva sina politiska vingar i ett val som bedömdes som mindre viktigt.

* * *

Att vara välkänd och ha en egen profil i väljarnas ögon bör naturligtvis vara en klar fördel i personröstningssammanhang. Men kännedom kombinerat med uppskattning borde förstås smälla ännu högre. Väljarnas kännedom om de olika kandidaterna mätte vi, som nyss nämnts, med hjälp av en gillar/ogillar-skala där såväl pluspoäng som minuspoäng och neutral poängsättning registrerades som kännedom. I tabell 6.8 redovisas nu själva kärnan i poängsättningarna, det vill säga

10. I EU-parlamentsvalundersökningen frågade vi också svarspersonerna om de kände till namnet på någon eller några av de personer som stod på partiernas valsedlar i Europaparlamentsvalet. Andelen som kunde namnge minst en kandidat var 75 procent bland samtliga röstande och 54 procent bland samtliga röstberättigade. I valundersökningarna i samband med riksdagsvalen ställer vi en betydligt mer krävande fråga om huruvida svarspersonerna kan namnge kandidater *i den egna valkretsen*. Andelen som kan namnge minst en riksdagskandidat i den egna valkretsen har minskat från 55-60 procent på 1950- och 1960-talen till endast 41 procent vid valet 1994 (Gilljam och Holmberg 1995:75). Någon fråga om att kunna namnge någon av kandidaterna vid riksdagsvalen allmänt (t ex partiledarna) har inte funnits med i de vanliga valundersökningarna.

väljarnas betyg på de olika kandidaterna. Popularitetsmedelvärdena i tabellen kan variera mellan +5,0 (gillar starkt) och -5,0 (ogillar starkt).

Väljarna verkar generellt sett ha tyckt bättre om EU-negativa än om EU-positiva kandidater i 1995 års Europaparlamentsval. Popularitetsrangordningen bland samtliga röstberättigade (kolumnen längst till vänster) toppas av vänsterpartiets Jonas Sjöstedt (+0,9) och förstanamnet på den socialdemokratiska nej-listan Maj-Britt Theorin (+0,7) medan moderaternas och folkpartiets toppkandidater Staffan Burenstam Linder (-0,3) och Hadar Cars (-0,2) är de enda två kandidater som fick en genomsnittligt sett negativ bedömning.

Vid en jämförelse mellan kandidaternas kännedom och popularitet i hela väljarkåren är det uppenbart att de två egenskaperna inte riktigt går hand i hand. Det finns visserligen kandidater som var både välkända och populära (t ex Per Gahrton och Maj-Britt Theorin) och kandidater som var både okända och mindre populära (t ex Birgitta Sacrédeus och Holger Gustafsson). Men samtidigt var det endast 16 procent av samtliga tillfrågade som kände till den mest populära kandidaten Jonas Sjöstedt medan de två minst populära kandidaterna Staffan Burenstam Linder och Hadar Cars var kända bland 65 respektive 53 procent. En systematisk jämförelse mellan kandidatrankordningarna efter kännedom och popularitet visar att det inte finns något samband att tala om mellan de två egenskaperna. Rangkorrelationskoefficienten Spearmans Rho som kan variera mellan +1,0 (två helt lika rangordningar) och -1,0 (två helt olika rangordningar) uppgår till +0,1, det vill säga i princip inget samband alls. Vill man framstå som populär i hela väljarkåren kan det med andra ord vara en väl så god strategi att enbart vara känd bland de egna väljarna (Jonas Sjöstedt) som att vara mer välkänd för en bredare allmänhet men samtidigt dra på sig antipatier från politiska motståndare (Staffan Burenstam Linder).

En mer relevant analys av kandidatpopulariteten när det gäller kopplingen till att dra till sig personröster är förstås att undersöka hur populära de olika kandidaterna var bland det *egna* partiets väljare. De mest populära kandidaterna bland de egna väljarna 1995 (kolumnen längst till höger i tabell 6.8) var Per Gahrton (+3,0), Staffan Burenstam Linder och Jonas Sjöstedt (båda +2,9) samt Hadar Cars (+2,4), medan framförallt Birgitta Sacrédeus (+0,7) men också Karin Starrin (+1,3), Holger Gustafsson (+1,4) och Maj-Lis Lööv (+1,4) tillhörde de relativt sett mindre populära.

Tabell 6.8 Populariteten hos 14 av toppkandidaterna i 1995 års Europaparlamentsval enligt poängsättningen på en gillar/ogillarskala från -5 till +5 bland svars personer som uppgav sig känna till kandidaten i fråga. Bland samtliga, bland personer som röstade 1995, bland personer som även personröstade 1995 respektive bland personer som röstade på respektive kandidats parti (medeltal)

kandidat	popularitet bland samtliga	popularitet bland samtliga väljare	popularitet bland samtliga personröstare	popularitet bland respektive kandidats egna väljare
Jonas Sjöstedt (v)	+0,9	+1,0	+0,9	+2,9
Maj-Britt Theorin (s)	+0,7	+0,7	+0,9	+1,9
Wilhelm Agrell (sl)	+0,6	+0,7	+0,6	—
Per Garthón (mp)	+0,5	+0,4	+0,5	+3,0
Eva Eriksson (fp)	+0,5	+0,5	+0,4	+1,6
Karl Erik Olsson (c)	+0,5	+0,5	+0,6	+1,9
Karin Starrin (c)	+0,3	+0,3	+0,3	+1,3
Hans Lindqvist (c)	+0,3	+0,3	+0,3	+1,6
Maj-Lis Löw (s)	+0,2	+0,4	+0,5	+1,4
Björn von der Esch (f EU-k)	+0,2	+0,1	+0,1	—
Birgitta Sacrédeus (kd)	+0,2	+0,2	±0,0	+0,7
Holger Gustafsson (kd)	±0,0	±0,0	-0,1	+1,4
Hadar Cars (fp)	-0,2	-0,2	-0,1	+2,4
Staffan Burenstam Linder (m)	-0,3	-0,3	-0,4	+2,9

Kommentar: Förkortningen (sl) står för sarajevolistan och (f EU-k) för fria EU-kritiker. På grund av för få svars personer redovisas inte popularitet bland det egna partiets väljare för Wilhelm Agrell och Björn von der Esch.

Föga förvånande var 1995 års EU-kandidater mindre populära än vad partiledarna var i samband med 1994 års riksdagsval. Den rangordningen toppas av Carl Bildt (+3,8), Alf Svensson (+3,4) och Gudrun Schyman (+3,2) och den genomsnittliga partiledarpopulariteten bland de egna väljarna 1994 uppgick till +2,9, vilket skall jämföras med de tolv EU-kandidaternas +1,9. Undantagen 1995 var Per Gahrton (+3,0), som fick en klart högre popularitetspoäng bland de egna än vad något av miljöpartiets språkrör någonsin har fått (i genomsnitt +2,0 för åren 1998, 1991 och 1994), och möjligen också Hadar Cars (+2,4) som var betydligt mer populär än Maria Leissner (+1,0 respektive +0,9 i 1995 och 1996 års SOM-undersökningar) men samtidigt mindre populär än partiledaren Bengt Westerberg vid valet 1994 (+2,9).¹¹

Bland det egna partiets väljare uppgår rangkorrelationen mellan egenskaperna kännedom och popularitet till +0,53 (Spearman's Rho), vilket indikerar att kännedom bland de egna väljarna tycks betala sig i form av större popularitet, men sambandet är som sagt långt ifrån fullständigt.¹²

Återstår så att se vilken av egenskaperna kännedom eller popularitet som uppvisar det starkaste sambandet med hur många väljare som personröstade på de olika kandidaterna. Kan det verkligen vara möjligt att det är viktigare att synas, höras och vara känd än att vara populär och omtyckt när det gäller att erhålla de eftertraktade personrösterna?

Nej, riktigt så långt har det ännu inte gått! Sambandet mellan popularitet och andel personröster var 1995 starkare än sambandet mellan kännedom och andel personröster, +0,72 mot +0,54 (Spearman's Rho). Kännedom är en viktig egenskap för att dra till sig personröster men kännedom parat med popularitet är ännu viktigare.¹³

11. Partiledarpopularitetsmätningarna för 1994, 1995 och 1996 finns redovisade i Gilljam och Holmberg (1995:80), Esaiasson (1996b:235) och Holmberg och Weibull (1997:16-19).

12. Korrelationen bygger endast på 12 av de 14 kandidaterna eftersom Wilhelm Agrells och Björn von der Eschs kännedom och popularitet bland de egna väljarna inte går att uppskatta med någon rimlig statistisk säkerhet. Tre av kandidaterna bidrar starkt till att hålla nere sambandet mellan kännedom och popularitet bland de egna väljarna: Maj-Lis Lööv var näst mest känd men kom endast på 10:e plats i popularitetsrangordningen, Jonas Sjöstedt kom på 8:e plats vad gäller kännedom men på 2:a plats vad gäller popularitet och Eva Eriksson kom på 12:e plats i rangordningen efter kännedom men på 7:e plats i popularitetsrangordningen.

13. Slutsatsen vilar dock på en något bräcklig grund eftersom den står och faller med en enda av de tolv kandidaterna: Om Maj-Lis Lööv utesluts ur analysen blir sambandet mellan kännedom och andel personröster klart starkare än mellan popularitet och andel personröster, +0,91 mot +0,71. Förklaringen är att Maj-Lis Lööv hörde till de mest kända kandidaterna (2:a plats i rangordningen), men samtidigt var relativt sett mycket mindre populär (10:e plats i rangordningen) och fick relativt få personröster (12:e och sista plats i rangordningen).

Framtidens personröstning

I 1998 års riksdags- och kommunval får de svenska väljarna återigen möjlighet att inte bara rösta på parti utan också på person. Alla försök att uppskatta om andelen personröster kommer att öka eller minska i jämförelse med 1995 års Europaparlamentsval blir förstås med nödvändighet spekulativa. Men framtidsspekulationer kan samtidigt vara mer eller mindre förankrade i vad vi känner till om vad som redan har hänt:

Erfarenheter från Danmark säger oss att andelen personröster kan vara högre i Europaparlamentsval och i lokala val än i riksdagsval, men också att andelen personröster tenderar att öka över tid i alla typer av val.¹⁴ Resultaten i det här kapitlet indikerar å ena sidan att personröstningen kan komma att sjunka 1998, eftersom valen då i vanlig ordning kommer att handla om hela spektrat av politiska frågor och endast i mindre utsträckning om den Europeiska Unionen och andra frågor där det finns kandidater som står mot varandra *inom* partierna. Men å andra sidan visar våra resultat att det i särklass vanligaste skälet till att *inte* personrösta 1995 var bristande kännedom om kandidaterna, vilket innebär att det finns en potential för ökad personröstning som kan komma att materialiseras i den utsträckning som kandidaterna anstränger sig för att bli mer kända och partierna tillåter dem att profilera sig.

Vi tror att partiernas och massmediernas hantering av personröstningen kommer att få stor betydelse för hur många väljare som till slut kommer att kryssa för någon kandidat 1998. Partierna kommer säkerligen att förespråka återhållsamhet med individuella personvalskampanjer och istället uppmana till kollektiv kraftsamling. Men de kandidater som av partilojalitet och/eller bristande resurser avstår från att göra reklam för sin egen person riskerar ändå att överflyglas av mindre lojala och mer försigkomna partikamrater. De allra flesta kandidater kommer förmodligen att bedriva mycket modesta för att inte säga osynliga personvalskampanjer 1998. Men det behövs antagligen inte särskilt många lyckosamma personkampanjer för att skapa dålig stämning och revanschbegär bland mer lojala kandidater som inte blev valda trots att partiet hade placerat dem på valbar plats. Redan vid valet 2002 kan vi därför ha en situation där en omfattande personvalskampanj i det närmaste är ett måste för att även en toppolitiker skall kunna vara säker på att bli vald.

Journalisternas betydelse i sammanhanget skall heller inte underskattas. Det är inte omöjligt att vi redan 1998 får en valkampanj där tidningarnas mittuppslag och de grävande samhällsmagasinen i TV och radio regelbundet redovisar alla

14. Andelen personröstande väljare i Danmarks val till Europaparlamentet var 61 procent 1984, 68 procent 1989 och 78 procent 1994. Motsvarande andelar för Folketingsvalen var 49 procent 1988, 50 procent 1990 och 51 procent 1994. Vid de lokala valen 1989 och 1993 var motsvarande andelar 65 och 75 procent i de regionala valen och 77 och 76 procent i kommunvalen. Se Johansson (1996:265).

upplysningar de kan komma över om de enskilda kandidaterna - alltifrån erfarenheter av partipolitiskt arbete, åsikter i allehanda sakfrågor och hur de finansierar sina personvalskampanjer till skilsmässor, deklarationsuppgifter och medverkan i diverse mer eller mindre allvarliga affärer.

Kanske kommer journalisterna också att ha ett ord med i laget när det gäller i vilken utsträckning som 1998 års personröstning enbart kommer att bli en rak personröstning i den meningen att väljarna kryssar för den politiker som de tycker bäst om, eller om vi även kommer att få se olika former av taktisk personröstning på den "näst bäste" kandidaten. Det är ju nämligen inte säkert att alla väljare får maximal utdelning på sitt personröstande genom att kryssa för sin favoritpolitiker högt upp på valsedeln som med största sannolikhet ändå kommer att bli vald. Journalisterna skulle här kunna göra en insats genom att producera handboksinformation för väljare som vill taktikrösta på person.

Hur det nu än blir med dessa prognoser har personröstningen med största sannolikhet kommit till svensk politik för att stanna. De politiker som eventuellt försöker flytta tillbaka väljarnas nyvunna inflytandemöjlighet till partiernas nomineringsmöten kommer säkerligen att få betala ett högt pris i form av minskat förtroendekapital.

7. Ett annorlunda val

Sveriges första Europaparlamentsval blev ett annorlunda val. Det liknade inte de val till Europaparlamentet som har hållits i övriga medlemsländer vart femte år sedan starten 1979. Och det liknade inte heller våra inhemska val till riksdagen och kommunerna.

Valen till Europaparlamentet i de andra EU-länderna har haft karaktären av nationella val med inrikesfrågor i centrum. Det är endast i de danska EU-parlamentsvalen som EU-frågor har dominerat valdebatten, vilket givit väljarna möjligheten att välja parti utifrån inställningen till EU och EUs framtid. I övriga medlemsländer har partierna i mångt och mycket varit överens när det gäller EU, vilket inneburit att väljarna har fått söka sig till inrikespolitiken för att avgöra vilket parti man skall rösta på.

Sveriges första Europaparlamentsval blev däremot i huvudsak ett Europaval där väljarnas ställningstagande i stor utsträckning påverkades av EU-frågor. Och det gällde alla de tre val svenska folket ställdes inför den 17 september 1995 - om man skulle delta i valet, vilket parti man i så fall skulle stödja, och om man skulle utnyttja den nya möjligheten att personrösta.

Det mycket låga valdeltagandet (41,6 procent) var det som mest gjorde Europaparlamentsvalet till ett annorlunda svenskt val. Det samma gällde bristen på intresse och engagemang. Intresset för EU-frågor var t ex klart lägre 1995 än i samband med folkomröstningen 1994. Andelen svenskar som angav att de var mycket eller ganska intresserade av EU-frågor minskade från 74 till 51 procent mellan 1994 och 1995. Mönstret var det samma när det gällde huruvida svarspersonerna brydde sig om vilka partier som vann eller förlorade i valet. Vid riksdagsvalet 1991 uppgav 74 procent att de brydde sig om hur det gick i valet. Motsvarande andel var endast 41 procent vid Europaparlamentsvalet.

Men det rekordlåga valdeltagandet var naturligtvis det mest iögonfallande. Det berodde i första hand på att traditionella faktorer bakom lågt valdeltagande - i form av socialt och politiskt ointresse - fick större genomslag än normalt. Den lågstimulivalrörelse som partier och medier serverade väljarna gjorde det möjligt. Men det fanns naturligtvis också många väljare som befann sig på kollisionskurs med sitt parti i EU-frågor och som löste den korstryckssituationen genom att avstå från att rösta. Icke-röstning som en protest mot det svenska EU-medlemskapet tycks däremot inte ha varit särskilt vanligt förekommande.

När det gäller valet av parti var Europaparlamentsvalet inte annorlunda jämfört med vanliga svenska val. Sakfrågor och åsiktsröstning brukar spela en stor roll i svenska val och så var också fallet i EU-parlamentsvalet. Det blev ett val där

väljarna i hög grad påverkades av EU-frågor när de valde parti. Men jämfört med vad som brukar vara fallet i de flesta andra EU-länder blev partivalet annorlunda. Inrikesfrågorna spelade i Sverige en mindre roll. EU-frågorna betydde mer. I de flesta EU-länder brukar det vara tvärtom. Europaparlamentsvalet bland svenska väljare handlade om det som det skulle handla om, det vill säga EU-frågor. Det blev ett Europaval och inte ett svenskt inrikesval.

Personröstningen var också annorlunda eftersom det var första gången den förekom i ett svenskt val. Upp emot hälften av väljarna tog chansen och personröstade (46,5 procent). Den vanligaste motiveringen för att personrösta var att hänvisa till kandidaternas EU-åsikter. En tredjedel av samtliga personröstare angav att kandidatens inställning i EU-frågor låg bakom kryssmarkeringen; bland EU-motståndare var andelen högre (drygt 50 procent). Personröstningen bidrog med andra ord till att Europaparlamentsvalet blev ett Europaval.

Det första svenska Europaparlamentsvalet blev en halvlyckad premiär. Betyget dras ned av det låga valdeltagandet men dras upp av att valet till stor del kom att handla om EU-frågor och att relativt många väljare utnyttjade den nya möjligheten att personrösta.

Premiären blev kanske inte heller så lyckad ur legitimitetssynpunkt. Precis som vid folkomröstningen 1994 var det bara cirka 50 procent av svenska folket som tyckte att valet 1995 var rättvist. På frågan "...tycker Du att EU-parlamentsvalet var ett rättvist val, eller hade några partier eller kandidater en orättvis fördel?" svarade 47 procent att valet var rättvist medan 26 procent ansåg att några partier eller kandidater hade en orättvis fördel. Andelen utan åsikt var 27 procent. Vid folkomröstningen 1994 var EU-anhängarna mycket mindre kritiska än EU-motståndarna (Esaiasson 1996b). Det var de också 1995 men skillnaderna hade minskat. Bland EU-anhängare bedömde 60 procent Europaparlamentsvalet som rättvist mot 40 procent bland EU-motståndare. Det första EU-parlamentsvalet blev alltså inte någon legitimeringssuccé, varken bland anhängare eller motståndare till EU.

Slutsatsen om den mindre lyckade premiären förstärks ytterligare om vi betänker att den allmänna tilltron till politiker också fick sig en törn i samband med Europaparlamentsvalet. I vår undersökning omedelbart efter valet 1995 uppgav hela 68 procent av svarspersonerna att de hade ett mycket eller ganska lågt förtroende för politiker. Det är den klart högsta misstroendesiffran vi någonsin uppmätt i valundersökningarna. Motsvarande misstroandel var 60 procent efter riksdagsvalet 1994 och 56 procent efter folkomröstningen om EU-medlemskapet samma år.

Det första svenska Europaparlamentsvalet blev alltså endast en halvlyckad premiär. Det andra svenska Europaparlamentsvalet 1999 blir därför en extra utmaning. Framförallt när det gäller valdeltagandet. Det kan väl knappast bli lägre än 1995?

Litteratur

- Allmänna valen 1994, Del 1* (SOS) (1995). Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- Bennulf, M. (1990). Det gröna genombrottet. I Gilljam, M. och Holmberg, S. *Rött Blått Grönt. En bok om 1988 års riksdagsval*. Stockholm: Bonniers.
- Bennulf, M. (1994). *Miljöopinionen i Sverige*. Lund: Dialogos.
- Brothén, M., Esaiasson, P. och Holmberg, S. (1997). *Europaparlamentsval 1995. EU-kandidater i fokus*. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- van der Eijk, C. och Franklin, M. (1996). *Choosing Europe? The European Electorate and National Politics in the Face of Union*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Esaiasson, P. (1996a). Vilka är dom? I Nilsson, L. (red.) *Västsvenska perspektiv*. SOM-rapport nr 17. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Esaiasson, P. (1996b). Dåliga förlorare? I Gilljam, M. och Holmberg, S. m.fl. *Ett knäppt ja till EU. Väljarna och folkomröstningen 1994*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Eurobarometer. Public Opinion in the European Union* 43:1995 och 45:1996. Bryssel: European Commission.
- Franklin, M., van der Eijk, C. och Oppenhuis, E. (1996). The Institutional Context: Turnout. I van der Eijk, C. och Franklin, M.: *Choosing Europe? The European Electorate and National Politics in the Face of Union*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Gilljam, M. (1988). *Svenska folket och löntagarfonderna. En studie i politisk åsiktsbildning*. Lund: Studentlitteratur.
- Gilljam, M. (1996). Europaparlamentsval och personröstning. Några iakttagelser. I Rothstein, B. och Särilvik, B. *Vetenskapen om politik. Festskrift till professor emeritus Jörgen Westerståhl*. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Gilljam, M. och Holmberg, S. (1995). *Väljarnas val*. Stockholm: Norstedts Juridik.

- Gilljam, M. och Holmberg, S. m.fl. (1996). *Ett knappt ja till EU. Väljarna och folkomröstningen 1994*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Gilljam, M. och Holmberg, S. (1997). Så röstade väljarna vid Europaparlamentsvalet 1995. I *Valet till Europaparlamentet 95 (SOS)*. Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- Gilljam, M. och Möller, T. (1996). Från medlemspartier till väljarpartier. I *På medborgarnas villkor - en demokratisk infrastruktur*. Bilaga till betänkande av Demokratiutvecklingskommittén. SOU 1996:162.
- Holmberg, S. (1993). Nuvarande valsystem: minskande personkännedom och få personröster. I Westerståhl, J. (red.) *Person och parti. Studier i anslutning till Personvalskommitténs betänkande Ökat personval*. SOU 1993:63.
- Holmberg, S. (1996). Lagom makt till EU. *Statsvetenskaplig Tidskrift* 1996:3.
- Holmberg, S. (1997a). The Extent of European Integration. I Jenssen, A.T., Pesonen, P. and Gilljam M. (eds.) (1998). *To Join or Not to Join. Three Nordic Referendums on Membership in the European Union*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Holmberg, S. (1997b). Svenska folket är si så där nöjda med hur demokratin fungerar i Sverige. I Holmberg, S. och Weibull, L. (red.) *Ett missnöjt folk?* Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Holmberg, S. (1997c). Johanssonfenomenet. I Nilsson, L. (red.). *Nya landskap*. SOM-rapport nr 19. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Holmberg, S. och Weibull, L. (1997). Missnöje. I Holmberg, S. och Weibull, L. (red.) *Ett missnöjt folk*. SOM-rapport nr 18. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Johansson, F. (1996). Personröstning. I *Utvärderat personval*. SOU 1996:66, Bilaga 3.
- Lodge, J. (1996). *The 1994 Elections to the European Parliament*. London: Pinter.
- Marsh, M. (1998). Testing the Second-Order Election Model after Four European Elections. *British Journal of Political Science* 28.
- Marsh, M. och Franklin, M. (1996). The Foundations: Unanswered Questions from the Study of European Elections, 1979-1994. I van der Eijk, C. och Franklin, M. *Choosing Europe? The European Electorate and National Politics in the Face of Union*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

- Meisaari-Polsa, T. (1996). Personröstning ingen nackdel för kvinnor. *Välfärdsbulletinen nr 4*. Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- Oscarsson, H. (1996). EU-dimensionen. I Gilljam, M. och Holmberg, S. m.fl. *Ett knappt ja till EU*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Protokoll över fördelning av mandat i Europaparlamentet efter valet i Sverige den 17 september 1995*. Solna: Riksskatteverket.
- Schmitt, H. (1994-95). *Post-Election Study. Questionnaire*. Eurobarometer 41.1; brev till Sören Holmberg 15 februari 1995 med specificering av vilka frågor som ingick i *The European Election Study*.
- SOU 1996:66 (1996). *Utvärderat persoval. Betänkande av Nomineringsrätts- och valkretskommittén*. Stockholm: Fritzes.
- Wessels, B. (1995). Support for Integration: Elite or Mass Driven? I Niedermayer, O. and Sinnott, R. (eds.) *Public Opinion and Internationalized Governance*. Oxford: Oxford University Press.

Person- och sakregister

- Agrell, W, 82; 84; 87; 88
Ahlqvist, B, 82
A-lags och B-lagspolitiker, 83
alliansfrihet
Andersson, J, 82
Andersson, R, 82
andra rangens nationella val, 9; 34
andrakammarval, 15
andrarangspolitiker, 85
arbetare, 17; 18; 29ff; 71; 72
arbetslös, 17; 18; 32; 33; 42; 71
avskaffa gränser, 50; 60; 64; 65
- baskunskap, 35
befolkningsgrupper, 13; 16; 17: 21;
27; 70; 71
Belgien, 15; 59ff; 63; 65
Benelux, 58
Bennulf, M, 51; 93
beroende variabel, 22; 24
besluts kalkyl, 24
besöksintervju, 13
bivariat analys, 22; 24
borgerlig, 32; 37ff; 41; 81
Brothén, M, 68; 93
brukssamhällen, 32
Burenstam Linder, S, 82ff
bönder, 29; 32
- Carlsson, G, 82
Cars, H, 82ff
Cederschiöld, C, 82
Centerpartiet, 11; 12; 22; 29ff; 37;
38; 47; 49; 53; 54; 56; 58; 69;
75ff; 80; 83
civilstånd, 18; 71
- DABI, 13
Danmark, 15; 58ff; 89
Davidson, I, 82
deklarationsuppgift, 90
demokrati, 15; 21; 27; 28; 35; 42; 60;
62ff; 72; 74
demokratin i EU, 60; 62ff
demokratiteori, 28
den ”dubbla rösträtten”, 70
dilemma, 24
dragplåster, 42
- van der Eijk, C, 9; 10; 15; 94; 95
Einhorn, J, 82
ekonomi, 16; 43; 46
eliteffekt, 72
EMU, 56ff; 64; 66; 68
enat västeuropa, 50; 64; 65
engagemang, 18; 19; 21ff; 27; 72; 73;
81; 91
erfarenhet, 27; 78; 90
Eriksson, E, 82; 85
Eriksson, M, 69; 82
Esaiasson, P, 68; 83; 88; 92; 93
von der Esch, B, 75; 82; 84; 88
etakvadrat, 43; 50ff; 64ff
ett annorlunda val, 91
EU, 9; 10; 12; 21; 22; 35; 42; 45;
50ff; 60ff; 68; 75; 78; 91
EU:s agenda, 56
EU:s demokrati, 64
EU-anhängare, 21; 29; 31; 39ff; 52ff;
92
EU-dimensionen, 32; 34; 58; 68; 74

- EU-frågor, 9; 12; 16; 19; 21; 22; 26, 27; 29; 32ff; 37ff; 41; 42; 45ff; 9ff; 56; 57; 62; 64ff; 73ff; 78; 79; 91;92
- EU-färgade röstmönster, 34; 45; 53
- EU-färgad liströstning, 53
- EU-förespråkare, 19; 21; 22; 24; 29; 74; 76; 78; 81
- EU-kritik, 41
- EU-medlemskap, 16ff; 27; 29; 30; 40; 45; 48ff; 52; 54; 55; 66; 67; 75; 76; 81; 91; 92
- EU-motståndare, 18ff; 24; 26; 27; 29; 31; 33; 39ff; 52; 53; 55; 74; 76; 78; 81; 92
- EU-negativ, 12; 26; 33;38ff; 60; 78; 86
- EU-position, 48
- EU-positiv, 12; 29; 33; 38ff; 47; 48; 52; 78; 86
- EU-profil, 47ff
- Eurobarometer, 58ff; 63ff
- europafrågorna; 12; 29; 43
- Europaparlamentet, 16; 38; 53; 69; 70; 73; 74; 81; 85: 91
- Europas förenta stater, 50; 51; 53; 55; 56; 68
- the European Election Study, 95
- Europeiska Unionen, 48; 61ff; 78; 89
- EU-skeptisk, 31; 33; 47; 53; 79; 83
- EU-splittrat parti, 53; 56; 58
- EU-ståndpunkt, 40; 49
- EU-tveksam, 21
- expressiv, 9; 10
- facklig tillhörighet, 17; 18; 32; 33; 71
- favoritlag, 74
- favoritpolitiker, 90
- favoritspelare, 74
- federalt EU, 53; 56
- femprocentspärr, 69; 80ff
- Finland, 15
- flyktingar, 15
- Folkpartiet, 11ff; 20; 23; 30; 31; 33; 37ff; 41; 42; 43ff; 52; 54ff; 61ff; 67ff; 75; 77; 80; 82; 83; 85; 86
- Franklin, M, 9; 10; 12; 15; 93; 94
- Frankrike, 15; 59ff; 65; 66
- fred, 42
- fria EU-kritiker, 11; 12; 75; 82; 84; 87
- fyraprocentsspärr, 81; 82
- förbundsstat, 56; 68
- företagare, 17; 29; 32; 33; 71; 72
- försvar, 42; 50; 55ff
- förtroende för politiker, 18; 19; 72ff; 92
- förtroende, 77; 79
- förtroendekapital, 90
- Gahrton, P, 42; 82ff
- gammal vana, 46, 47
- gemensam valuta, 50; 55; 56; 58; 59
- genomsnittsväljaren, 52
- geografi, 78
- gifta, 18; 33; 84;
- gillar/ogillar-skala, 84; 85; 87
- Gilljam, M, 27ff; 37; 38; 46; 48; 51; 56; 81; 85; 88; 93ff
- Grekland, 15; 59; 60; 61; 63; 65; 66
- gränskontroll, 60
- grönt inslag, 51
- Gustafsson, H, 82; 84ff
- Gustafssonlista, 53
- halvlyckad premiär, 92
- handlingskraft, 78
- Hansson, K, 82; 83
- hemvist, 78

- Holland, 59ff; 63; 65
 Holm, U; 82
 Holmberg, S, 29; 37; 38; 46; 48; 51;
     56; 62; 64; 66; 68; 81; 83; 85; 88;
     93ff
 Hulthén, A, 82
 hälsotecken, 21; 27
 högstimulival, 24
 högutbildad, 18; 29
- icke-röstare, 11; 13; 16; 21; 22; 24ff;
     30; 31; 33; 37; 46; 54; 91
 ideologiska vänster-högerskalan, 51;
     64
 idrottsvärlden, 74
 inrikesfrågor, 12; 34; 51; 91; 92
 inrikesval, 12; 43; 92
 instrumentell, 9
 integration, 60; 64
 intervjuundersökning, 12
 intresse för EU-frågor, 19; 26; 73;
     74
 Irland, 15, 58ff
 Italien, 15; 58ff; 63ff
- ja-sida, 56
 Jenssen, A.T, 94
 Johansson, F, 18; 26; 48; 69; 78; 79;
     89; 94
 jordbrukare, 17; 33; 53; 71; 72
 journalist, 27; 89; 90
 jämställdhet, 46; 50
- kandidat, 16; 46, 47; 53; 69; 70; 72;
     74; 76; 78; 79; 81ff; 85; 86; 88ff;
     92
 kandidatkännedom, 70; 79; 81
 kandidatnamn, 47; 79
 kandidatpopularitet, 86
 kandidatrangordning, 70; 72; 79; 86
- kandidatutbud, 72
 kategoriröstning, 76
 klassröstning, 32
 kluvna partier, 78
 kollektiv kraftsamling, 89
 kollisionskurs, 27; 91
 kommun- och landstingsvalen 1998,
     70
 kompetens, 76ff
 korrelation, 51; 52; 66; 86; 88
 korstryck, 22ff; 26; 27; 30; 31; 33;
     41; 91
 Kristdemokraterna, 11ff; 20ff; 30;
     31; 33; 37ff; 46; 47; 49; 52ff;
     62ff; 67; 75ff; 80; 82; 85
 kryssmarkering, 69; 70; 72; 76; 81ff;
     89; 90; 92
 krångligt, 16; 25; 26; 70; 79; 80
 kunnig kandidat, 78
 kunniga väljare, 35; 51; 74; 80; 84
 kvinnliga väljare, 17; 29ff; 71; 72; 78;
     83
 känslan av anhängarskap med ett
     politiskt parti, 18
 kärnkraft, 50: 51
 kön, 17; 22; 30; 31; 40; 50; 71; 76ff
- landsbygd, 18; 22; 29ff; 71; 72
 landsbygd-staddimensionen, 31
 landstingsval, 15; 70
 legitimitet, 27; 92
 Leissner, M, 88
 Lindholm, M, 82
 Lindqvist, H, 82ff; 87
 Linköping, 69
 liströstning, 53
 Lindqvistlista, 53
 LO, 18; 32; 33; 72
 Lodge, 12; 94
 Luxemburg, 15; 59ff; 63; 65; 66

- lågstimulihypotes, 26
lågstimulival, 16; 19; 22; 85
lågstimulivalrörelse, 27; 91
lågutbildad, 29; 30
lämna EU, 55; 56
Löow, M-L, 53; 82; 84; 85; 86; 88
Löowlista, 53
- Malmström, C, 82
mandat, 53; 56; 57; 69; 81; 82
mandatterm, 53; 56
Marsh, M, 9; 10; 12; 15; 94
massmedia, 24; 26; 27; 89
medkandidat, 81
medlemskap light, 56
medlemskapsfråga, 34; 49ff; 68
Meisaari-Polsa, T, 83; 95
Miljöpartiet, 11; 12; 14; 22; 29ff;
37ff; 47; 48; 52; 54; 56; 58; 61;
68; 77; 80; 81; 83; 85; 88
miljöpolitik, 43; 46
miljövänligt samhälle, 50; 51
ministerråd, 57; 58; 73
misstroende mot politiker, 19; 42;
92
Moderaterna, 11; 12; 14; 21; 29ff;
37; 38; 40; 47; 48; 54; 56; 58; 61;
62; 68; 77; 80; 81; 83; 85; 86
motiv, 16; 24; 26; 42; 43; 70; 76; 78;
79; 81; 92
multivariat regressionsanalys, 21, 23
män, 29; 31
Möller, T, 27; 94
- nationsgräns, 60
Nederländerna, 15
nej-sida, 56
Niedermayer, O, 95
Nilsson, L, 93
nja-linje, 56
nominering, 78; 79; 83; 90
nomineringsrätts- och
valkretskommittén, 78; 95
norrlänning, 29
- oberoende variabel, 21; 22; 24; 49;
65
objektiv, 24; 26
obligatorisk utbildning, 18; 33; 72
offentlig sektor, 50; 51
ogifta/frånskilda, 18
Olsson, K E, 82ff; 87
Olssonlistan, 53
opinionsbildning, 57
Oppehuis, E, 15, 93
Oscarsson, H, 48; 51; 95
OSU, 13
- partibytarandel, 35
partibyte, 35; 38; 39; 41ff
partiidentifikation, 19; 22; 38; 39; 52;
72ff
partiledare, 88
partiloyalitet, 47; 89
partipolitiserad, 61; 64; 65; 68
partis position; 48
partisympati, 20; 22; 23; 29; 33; 41
partitrohet, 38
pearsons r, 72ff
personer utanför
storstadsområdena, 18
personlig, 76; 78
personliga egenskaper, 70; 76ff
personliga kvaliteter, 70
personröstning, 16; 26; 43; 47; 69ff;
76ff; 83ff; 87; 89; 90; 92
personröstningsförsök, 69
personvalskampanj, 89; 90
Pesonen, P, 94
Polen, 57; 58

- politikerförtroende, 18; 19; 72ff
 politisk erfarenhet, 78
 politisk kunskap, 72
 politiska vingar, 85
 politiskt intresse, 18; 19; 22; 51; 72ff
 popularitet, 86ff
 Portugal, 15; 59ff; 63; 65
 privatisering, 51
 prognos, 79; 90
 protest, 15; 21ff; 26; 27; 91
 pålitlig, 76; 78

 radio, 89
 rak personröstning, 90
 rangkorrelationskoefficienten
 Spearmans Rho, 86; 88
 rationalisering, 24
 regeringsparti, 9; 10; 12
 region, 77
 regionala val, 9: 89
 regional förankring, 22; 24; 76
 regressionsanalys, 21ff; 66; 67
 reträttpost, 85
 revanschbegär, 89
 riksdags- och kommunvalen 1998,
 27; 78; 79
 riksdagsval, 10; 11; 13ff; 24; 29ff; 34;
 35; 37; 38; 40ff; 45; 48ff; 70; 78;
 83; 85; 88; 89; 91; 92
 riksskatteverket, 69; 75; 82
 Rothstein, B, 93
 Rättviselistan, 11; 12; 27; 75; 82
 rättvist, 92
 röd tråd, 76
 rörlighet, 34; 35; 38; 39; 41
 röstlängd, 18ff; 23; 37; 71; 73; 75
 röstningsförfarande, 70; 79
 röstplikt, 15; 27

 SACO, 17; 33; 71; 72

 Sacrédeus, B, 82; 84ff
 samhällsmagasin, 89
 sammanboende, 18; 33; 71
 Sarajevolistan, 84; 87
 Schmitt, H, 9; 11; 12; 45; 95
 Schyman, G, 88
 Schörling, I, 82
 Sifo, 78
 signifikant, 23; 67; 72; 74
 Sinnott, R, 95
 sjukvård, 46
 självplacering, 51
 Sjöstedt, J, 82ff
 skatt, 50; 51
 skepticism, 60; 61; 79
 skilsmässa, 90
 skåningar, 29
 skäl, 24ff; 41; 42; 46; 47; 76; 78; 79;
 81; 89
 smitta, 16; 27
 smittsam icke-röstning, 26
 små partier, 9ff
 social position, 18; 21ff; 26
 sociala bidrag, 46; 50
 sociala och ekonomiska
 bakgrundsfaktorer, 16
 Socialdemokraterna, 10ff; 21; 22;
 29ff; 37ff; 47; 48; 53; 54; 75; 77;
 80; 81; 83; 85; 86
 socioekonomisk röstning, 29; 34
 socioekonomiska samband, 29; 32
 soffliggare, 15; 16
 SOM-undersökning, 8; 83; 88; 94
 SOU, 82; 94; 95
 Spanien, 15; 59ff; 63; 65; 66
 Spearmans Rho, 86; 88
 Starrin, K, 82; 84ff
 Starrinlistan; 53
 statistisk osäkerhet, 14

- Statistiska centralbyrån, SCB, 11; 13;
95
statistiska konfidensintervallet, 14
statistiskt signifikant, 72; 74
statliga företag, 50; 51
statsförbund, 59; 68
statsvetare, 27; 69; 78
Statsvetenskapliga institutionen vid
Göteborgs universitet, 13
Stenmarck, P; 82
stora partier, 9; 12
Storbritannien, 15; 58ff; 65
subjektiva motiveringar, 24ff
sundhetstecken, 27
svensk politik, 42; 46; 47; 58; 68; 90
Svensson, A, 88
Svensson, J, 69; 82; 83
Sverige, 10ff; 15; 27; 29; 34; 37; 39;
43; 45; 47; 48; 50; 53ff; 73; 91; 92
Sveriges andra EU-parlamentsval år
1999, 68
Sveriges framtida relation till EU,
50; 53
Sverigeval, 37; 39; 45
sympatisk framtoning, 76ff
sysselsättning, 46
säkerhetsnivå, 14; 72
Särllvik, B, 93
- taktikröstning, 38; 42; 90
TCO, 17; 33; 71; 72
Theorin, M-B, 53; 82ff
Theorinlistan, 53
tidning, 89
tillitsfråga, 60ff; 64
Tjeckien, 57; 58
tjänstemän, 17; 18; 29; 30; 32; 33;
71; 72
toppkandidat, 83; 85; 86
tudelad väljarkår, 22; 75; 76
- tv, 89
Tyskland, 15; 58ff; 63; 65
- unga, 18; 29; 31
Ungern, 57; 58
urval, 12ff; 22; 24; 51; 71; 73; 75
utbildning, 17; 18; 22; 32; 33; 71; 72
utbudsfaktorer, 74
utträde ur EU, 53
utvidgning, 57; 58
- Waidelich, T, 82
valbar plats, 89
valdebatt, 91
valdeltagande, 9; 10; 12; 15ff; 26; 27;
30; 33; 37; 41; 52; 69; 70; 91; 92
valdeltagandekatastrof, 16
valkampanj, 85; 89
valedel utan kandidatnamn, 53
valspurt, 35
valstudie, 13; 14; 16; 19; 45; 51; 53ff;
59ff; 67; 85; 92
valuta, 42; 50; 55ff; 65
vaneröst, 21ff; 26; 29; 45; 47; 66
variansanalys, 49; 50; 64; 65; 67
Weibull, L, 88; 94
Wessels, B, 66; 95
Westerberg, B, 88
Westerståhl, J, 93; 94
veto, 50; 57; 58
Wibe, S, 82
viktig partivalfråga, 45
Virgin, I, 82
välfärd, 43; 46
väljarström, 37; 40
väljarartycke, 70
vänster-högerideologi, 51; 66, 67
vänster-högerposition, 50; 51 66; 67
vänster-högorskala, 51; 67
vänster-högerval, 51

Vänsterpartiet, 11; 12; 21; 30ff; 37ff;
48; 52; 54; 56; 58; 61; 62; 68; 77;
80; 81; 83; 85; 86

Västtyskland, 59ff; 63; 65

yrke, 17; 18; 32; 33; 71; 72; 76; 77

ålder, 17; 22; 30; 31; 71; 76; 77

åldersskillnad, 31

åsiktsröstning, 45; 48; 49; 52; 53; 65;
66; 91

åsiktssamband, 50; 51; 54; 64ff

äldre, 29; 31

öppna frågor, 42; 45; 48; 77; 78

Öresundsbro, 50; 51

Österrike, 15

Östtyskland, 59ff; 63; 65

östutvidgning, 57; 58

Övertorneå, 69

1994 års EU-folkomröstning, 16ff;

24; 29ff; 34; 48; 51; 55; 56; 75;

91; 92

1994 års riksdagsval, 10; 16; 17; 19ff;

22; 24; 31; 37; 83; 88

2000-talet, 68

Böcker om väljare och val av Mikael Gilljam och Sören Holmberg

Väljarna inför 90-talet (254 s. ISBN 91-38-50189-9)

Fempartisystemet är begravet, osäkerheten bland väljarna har ökat. Valrörelserna har blivit allt viktigare. Boken handlar om hur den nya situationen gradvis har vuxit fram; om den minskade klassröstningen, högervinden, flyktingfrågan, ny demokrati och mycket mer. Boken bygger på en serie intervjuundersökningar med väljare som gjorts efter riksdagsvalet.

Väljarnas val (206 s. ISBN 91-38-50504-5)

Valet 1994 resulterade i den kraftigaste "röda" segern under efterkrigstiden. Utgången gav "ett öppet mandat" för politikerna, som dock delvis slog in på en blå politik. Författarna har genomfört sin traditionella valanalys, som för övrigt presenteras i tv, och har med denna bok följt upp sin tidigare valanalys, *Väljarna inför 90-talet*.

Ett knappt ja till EU

(Red. Gilljam-Holmberg, 297 s. ISBN 91-39-00020-6)

Om väljarna och EU-folkomröstningen 1994 – om synen på folkomröstningsinstitutet, om kampanjen, om väljarnas aktivitet och deltagande, och om väljarrörlighet och partiloyalitet. Men framför allt varför väljarna röstade som de gjorde och varför omröstningen gick som den gick.